

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

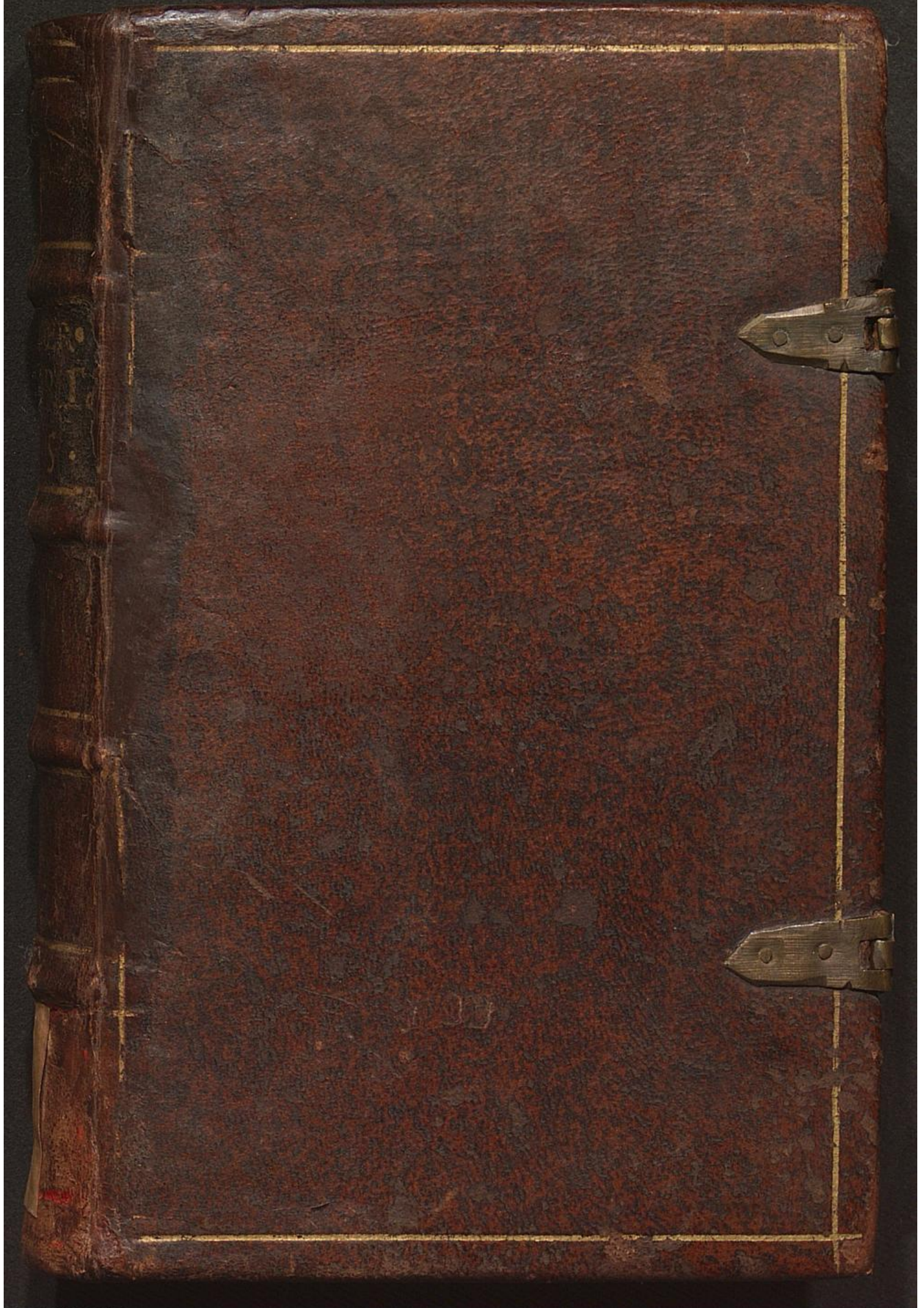
Universitätsbibliothek Paderborn

Cerimonien Vande Heylighe Roomsche Kercke Raeckende De Processien, De Pelgrimagien, Het Vvy-Water Ende Begravenisse

Hazart, Cornelius

Antwerpen, 1669

urn:nbn:de:hbz:466:1-34094

F. VI. 34.

Th. 6194.

27.

CERIMONIEN
VANDE HEYLIIGHE
ROOMSCHE KERCKE
RAECKENDE DE
PROCESSIONEN,
DE
PELGRIMAGIEN,
HET
VVY-WATER,
ENDE
BEGRAVENISSE.

Alles over-een-komende

MET

DE H. SCHRIFTVRE,

ENDE MET

DE HH. OVTVADERS

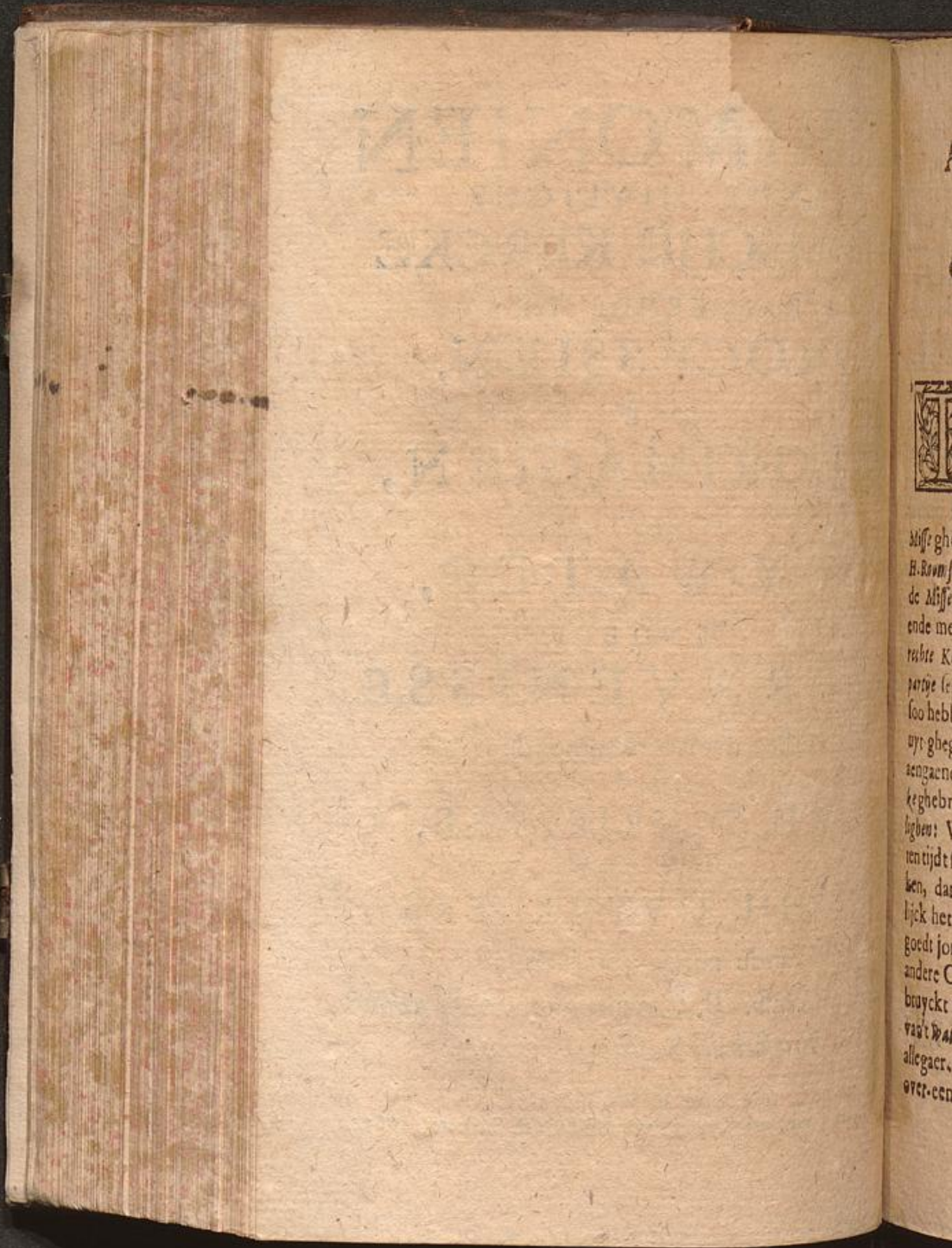
vande eerste 400. jaeren.

Door den Eerw. P. CORNELIUS HAZART

Priester der Societeyt IESV.

T'ANTWERPEN,

By Michiel Cnobbaert, by het Professen-huys in S. Peeter, 1669.

Misse ghe
H. Room
de Misse.
ende me
rabie Ka
partie le
soo hebt
uy: gheg
aenganc
keghebr
geheu: V
ten tijdt
ben, dar
lijk hier
goedt for
andere C
bruyckt
van't dat
allegac.
over een

AENSPRAECKE ³

TOT DEN GOEDT-WILLIGHEN LESER

Is nu gheleden, *Beminde Leser*, ontrent vier maenden, dat ick door den Druck in't licht hebbe ghebracht een seker Tractaetjen, in het welck ick bethoone dat de Apostelen hebben *Misse* ghelesen, ende dat alle de Cerimonien, die de *H. Roomsche Kercke* nu ter tijdt noch ghebruyckt in de *Misse*, over-een-komen met de *H. Schrifture* ende met het oudt ghebruyck vande *Waere ende oprechte Kercke CHRISTI*, dat is, soo onse *Vvederpartij* seght, vande eerste 400. jaeren: derhalven soo hebb' ick daer by noch een ander Tractaetjen wy ghegheven, in het welck ick het selve bewijse sengaende de Cerimonien, die de *H. Roomsche Kercke* ghebruyckt in het eeren vande *Reliquien der Heylighen*: Welcke twee Tractaetjens, soo sy op korten tijdt soo vertiert zijn gheweest, ende ghetrocken, datmen ghenoodtsacckt is gheweest, naemlijck het eerste, vherdrucken, soo en hebb' ick den goet jonstighen Leser niet willen berooven van andere Cerimonien, die de *H. Roomsche Kercke* ghebruyckt inde *Processen*, *Pelgrimagien*, in het *VVijen vanden Water*, ende in het *Begraven der dooden*, welcke allegaer, ghelijck oock de eerste, pertinentlijck over-een-komen, niet alleenlijck met de Cerimonien.

nion, de welcke dies-aengaende de *Waere ende rechte Kercke CHRISTI*, de eerste 400. jaeren begrepen, ghebruyckt heeft, maer oock *H. Schrifture*. Uyt alles het welck, *Beminda* VI. sal kunnen beseuen, dat den heelen wendighen handel vande hedendaeghsche *Roomsche Kercke* den selven is met dien vande *Waere ende rechtsinnighe Kercke*: waer uyt ghy oock saeckelijck sult moeten besluyten, dat de hedendaeghsche *Roomsche Kercke*, dies-aengaende, niet *Waere ende rechtsinnighe Kercke*, ende niet diens onse *Weder-partije*, aenghesien dat sy dien oock uyt *wendighen handel*, (den welcken een deel is van twee, indewelcke de *Kercke CHRISTI* beleeft so *Paulus* seght, *Hebr. 13. v. 7.*) gantsche lijk verfoeyt ende verwerpt. Vaert wel, ende ghebruyckt het door de ghenade *Godts*, tot *V l. ziele* ligheydt.

CER

C E
 V. G
 sult ghy de
 74. En
 gten voor
 digh de fra
 ken met de
 75. Edd
 ke ghespro
 ghende leve
 y trocken
 Anke des v
 79. En
 te selte van
 7. 10. Jo
 Ghy en sul
 herin hoor
 ergaen.
 7. 11. Ende
 Naht gaen,
 peder in he
 Nden is
 vande Edo
 gijgeden/
 die plaet

CERIMONIEN

VANDE PROCESSIONEN

HET EERSTE CAPITTEL

Bewijs uyt Schrifture.

Josue Capite 6.

7. Ghy dan alle die krijghs lieden zijt, sult rontomme de stadt gaen, de stadt om-gaende eenmael: alsoo sult ghydoen ses daeghen lanck.

8. Ende seven priesters sullen seven rams-basuynen dragen voor de Arcke, ende ghy-lieden sult op den sevensten daegh de stadt seven-mael omme-gaen: ende de priesters sullen mer de basuynen blaesen.

9. Ende het gheschiedde, ghelijck Josue tot den volck ghesproken hadde, soo ghinghen de seven priesters, dragende seven rams-basuynen voor het aensicht des Heeren, sy trocken door, ende bliesen met de basuynen, ende de Arcke des verbonds des Heeren volghde nae.

10. Ende de ghewapende legher ginck voor uyt, ende de rest van 't volck volghde de Arcke nae.

11. Josue nu hadde het volck gheboden, segghende: Ghy en sult niet roepen, jae ghy sult uwe stemme niet horen, ende gheen woordt salder uyt uwen mondt eyngaan.

12. Ende hy dede de Arcke des Heeren rondtom de stadt gaen, omme-gaende de selve eenmael, dpe quamen sy weder in het leger. &c.

Men kan de Omme-ganghen / ofte Processien vande Moonsche Kercke / mer alle haere omstan- digheden / niet beter uyt-drukken / als sy hier op de plaetse vande Schijstuer worden uytgedrukt.

2 Regum, oft 2 Samuelis, Capite 6.

V. 1. Daer nae versamelde David wederom alle wyse
Iesent in Israel, dertigh duyfent.

V. 2. Ende David maecte sich op, ende ghingh heen
al het volck, dat by hem was van Juda, om van daer
brenghen de Arcke Godts.

V. 3. Ende sy voerden de Arcke Godts op eenen nieuwen
waeghen, ende haeldense uyt den huysc Abinadabs, die
Gabaa was ende Oza ende Ahio, de soonen van Abinadab
leyden den nieuwen waeghen.

V. 5. Ende David, ende het gantsche huys van Israel
leden voor het aensicht des Heeren met alderley snacren
van dennen hout, als met harpen, ende met luyten, end
met trommelen, oock met schellen, ende met cymbalen.

V. 12. Soo gingh David heen, ende haelde de Arke
Godts uyt den huysc van Obed-edom, op waerts inde
van David met vreught.

V. 14. Ende David danste met alle macht voor het
sicht des Heeren, ende David was omgort met eenen
over rock.

V. 15. Alsoo brachten David ende het gantsche huys
Israel de Arke des Heeren op, met vreught ende met
luydt der basuynen.

Oberleghe alle de omstandigheden van dit
hael: 1. De Arke wordt ghestelt op eenen
nieuwen waeghen. 2. Al het volck verghefscap
achter ende voort gaende tot bereeringhe. 3. Het
speelter op alle soorte van instrumenten. 4. Da
vid is ghekleedt met een linnen wit overkleedt. 5.
se sijn allegaer omstandigheden van onse
Processien / ende sijn en kan niet bekliden dat dese
dierohelijche van Christus oft sijne Apostelen
nietum Testament sijn verboden gheschiedt
by de Joden / die maer de schaduwe en hebben
onse heilige / waeren sy goet ende yflichaer. 6.
go by de Christenen / die in de waerheit hebben
en kunnen sy niet quaden sijn / oft superstie.

1. Regum oft 1. Samuelis 10. v. 5.

Daer naer ſult ghy komen (ſeght Samuel tot Saul) op den heuvel Godts, daer de wacht is der Philiftijnen; ende het ſal gheſchieden, als ghy aldaer inde ſtadt komt, ſoo ſult ghy ontmoeten eenen hoop Propheten, vander hooghte af komende, ende voor haer luyten, ende trommelen, ende pipen, ende harpen ende ſy ſullen propheteren.

Dragh ick/ hoe dese Propheeten ghinghen in wat orden: den Dordrechtſchen Bijbel, 12 *Bemerk.* antwoordt: Sy gingen in orden, als eene *linie*, ofte *kerck* treckende: dat is recht achter malkanderen/ dien booz/ d'ander naer: die ſelbe orden hout men mede in onse Proceſſien.

Dragh ick/ tot wat eynde men booz haer ſpeelde op verſchepde instrumenten? den Dordrechtſchen Bijbel, 13 *Bemerk.* antwoordt: Met dese musijck instrumenten verquickten ſy haer ende verweecten haeren gheest om te propheteren. Tot dien eynde wordte oock ghespeelt in onse Proceſſien.

Dragh ick ten lesten/ wat dat hier/ door propheteren verſtaen wordt? den Dordrechtſchen Bijbel 14. *Bemerk.* antwoordt: Van hemelſche, goddelijcke, heylighe, ſichtelijcke dinghen ſpreken, ende ſinghen. Soo doer men oock in onse Proceſſien: *Oberſulckx* ſoo hebt ghy hier wederom in *Schriſture* wtgedrukt de heele forme van onse Proceſſien; ende dit is nergens van Christus, ofte van ſijne *Apollen* verboden gheweest: Ergo ſoo blijven de *Chriſtinen* in haer gheheel van dat ſelbe te ghebruycken/ ende t'onderhouden.

2 Esdra, oft Nehemia, Capite 12:

v. 27. Inde inwynghe nu van Jeruſalems muer, lochten ſy de leyten uyt alle haere plaetsen, dat ſyſe te Jeruſalem brachten om de inwynghe te doen met vreughde, ende met danckſegginghe, ende met ghesangh, cymbalen, luyten, ende met harpen.

v. 28. Alsoo werden de kinderen der Sanghers verſamelt, ſoo uyt het vlacke veldt rontom Jeruſalem, als uyt de dorpen Netophati.

8 Cerimonien vande Processien

V. 31. Doe ded' ick de voesten van Juda op-gaen op de muer: ende ick stelde twee groote danck chooren, een ontmevanghen, eenen ter rechter handt op den muer, ende de mist poorte toe.

V. 32. Ende achter hen gingh Osaïas, ende de helft de voesten van Juda. *En.*

V. 33. Ende vande Priesters kinderen met trompetten. *En.*

V. 38. Den tweeden danck choor nu, die gingh teghen over, ende ick achter dien met de helft des volcks, op den muer van boven den Back ovens toren tot aen den anderen muer.

V. 40. Daer naer stonden de beyde danck chooren in Godes huys, oock ick ende de helft der Overheden met mi.

V. 43. Ende sy offerden des selfs daeghs groote slagten offeren, ende waeren vrolijk.

Inden onse weder-partije/ naer ghewoonten hiet teghen opwerpe dat dit altemael waeren Joodsche cerimonien ende ghewoonten de werke niet en moeten oft niet moghen ghetrocken worden tot de Christelike Religie: 't is een wonderlijck dinghen/ dat Partije sod' ghebavigh roep op de Joodsche ghewoonten: 't is dat sy sulck roepen schroom daer van heeft/ waerom gheeft sy daer liever Joodsche naemen aen haere kinderen/ als Christelicheit/ waerom singhe sy Psalmen/ &c.

Ick antwoorde dan eerst: Al het geue dat gheest is gheueest/ ende gheoorloft by de Joden/ ende noep van Christus, ofte van sijne Apostelen/ ende int' bysonder herijnt/ verboden/ ofte af-gheboeten gheueest/ blijft oock goet ende gheoorloft by de Christenen. Maer dese bovenghemelde cerimonien sijn by de Joden goet gheueest/ ende gheoorloft/ ende en sijn nergens int' besonder van Onckus ofte sijne Apostelen herijnt/ verboden/ ofte af-gheboeten gheueest. Ergo sy blijven goet ende gheoorloft oock by de Christenen.

Maer eerste voorstellinghe/ te weten/ dat het by de Christenen goet ende gheoorloft is, swelck sulcks by de Joden sod' langh almen niet bechonen en kan/ is het uydruckelijck, ende besonderlijck int' nieuw Testamēt

ment verboden is **bruyfse** tck klaer **uyt Schrifture**:
Matthai 5 v. 17. seght Christus: En meynt niet dat ick
 ghekomen ben om de Wet, ofte de Propheten t' ontbin-
 den: ick en ben niet ghekomen om die t' ontbinden, maer
 om te vervullen: oft **ghelijck den Dordrechtischen Bij-**
bel 35. **Remerk.** dat **uprieghe**: Om te onderhouden, ende
 volbringhen al wat te voien af-ghebeeldt, ende voort-
 richt is.

Hier **uyt** volghet; dat Christus de oude wet niet
 ganselijck en heeft willen af-breken/ maer ter
 contrariu/ dat hy die heeft willen volbringhen/
 volmaecken/ ende onderhouden/ in dier voeghen
 dat hy ggene hande Joden ghepleeght wiert/ als
 af beelddinghe ende schaduwten hande toe komende
 waerheydt/ hande Christenen soude ghebruyck
 warden als bevestighe hande teghenwoordighe
 waerheydt. Ergo/ soo langh als men niet bewij-
 stenen kan dat iets/ t'welcke hy de Joden goet
 ende gheoorloft was om de toekomende waer-
 heydt af te beelden/ verboden oft af-ghebroken is/
 soo langh blijft dat hy de Christenen goet ende ge-
 oorloft/ om te bevestighen de teghenwoordighe
 waerheydt: waer dat is de oude Wet volbrin-
 ghen ofte volmaecken.

Wort/haect Ephes. 2. v. 14. Hy is onse vrede, die
 beide beyde eenghemaeckt heeft.

Item / v. 20. Jesus Christus is den uyersten hoeck-
 steen.

Hier wordt gheseydt 1. dat Christus van twee
 Wetten eene heeft ghemaeckt. 2. Dat hy den
 hoeck-steen is/ dat is/ die de twee Wetten by een
 voeght/ ghelijck eenen hoeck-steen twee houtwels
 by een voeght. Maer hy sooverre Christus hadde
 ganselijck willen af-breken al het ghene dat
 Joodsch was/ hy en sonde van twee niet een ge-
 maect hebben/ noch dese twee wetten by een ge-
 voeght hebben: want eene saecke die ganselijck
 niet en is/ en kan niet saemen voeghen niet
 eene saecke die is: Ergo soo langh als men uyt
 Schrifture niet betoonen en kan dat ict Joodsch
 is

in't nleuwe Testament bysonderlijck af-ghebo-
ken is/ ofte verboden (ghelijckmen bevindt van
de Besnijdenisse, ende Sacrificien der beesten, met de ceri-
monien daer toe dienende) soo langh slyben de
Christenen in haer gheheel van dat te ghewoone
ken/ niet als af-beeldinghen vande toekomende
waerheyt/ maer wel als bevestigghen vande
ghenwoozdighe waerheyt; ende alsoo wordt de
oude Wet volmaectt; alsoo wordt dooz Christus
als eenen hoeck-stern/ de oude Wet by de nieuwe
gheboeght; alsoo wordt ten lesten de oude
nleuwe Wet maer een.

Ick antwoorde/ ten tweeden, met den H. Leo *serm.*
4 de Ieiunio septimi mensis, Anno 440. Als wy, Alderchristen-
u l, verwecken tot onderhout van sommighe dinghen, die
oock in't oude Testament zijn inghestelt gheweest. Wy
onderworpen u niet aen het jock vande Joodsche on-
houdingge . . . is't datter iet met ons, ende haer ghe-
meyn is inde tijden, 'ten komt niet over een inde man-
ren. *a.*

Irem den H. Gregorius Nazianzenus *Orat. 44. An-*
no 370. Wy vieten den feestdagh van Sinxen naer de ma-
niere der Joden, ghelijck wy oock sommighe andere
haere cerimonien onderhouden, de welke by haer onder-
af beeldinghen wierden ghepleeght, ende by ons ghe-
lijck. *b.*

Daer hebt ghy het gheboelen van twee heylighe
ghe ende treffelycke Badbaders vande oprecht
kercke/ aengaende het ghebruyck vande Joodsche
cerimonien onder de Christenen: Sy be-
dachten datmen die oock t'haeren tijde ghebruyck
doch met dit onderscheydt/ dat sy by de Joden
schaduwten waeren/ maer by de Christenen
waerheydt, soo seght Nazianzenus; dat sy aengar-
het uytwendigh de selbe waeren/ doch aengar-
het eynde/ verschillende/ soo seght Leo.

Ick antwoorde/ ten derden: Al het gheboelen
Christus self/ aengaende de Joodsche ghebruyck-
ten/ met sijn exempel heeft gheapprobeert/ ende
daer naer niet betwopen ofte verboden/ dat men
die

¶ Cum Vos, dilectissimi, ad quosdam, quae etiam in veteri testamento instituta sunt, cohortamur, non Judaicae vos observantiae iugo subdimus. . . . Si quid nobis & illis commune est in temporibus, non concordat in moribus.
¶ Pentecostes diem Hebraeorum more colimus, quemadmodum & alios nonnullos eorum ritus observamus, qui apud illos quidem typice celebrantur, apud nos vero mystice

wel ende loffelijck bande Chzistenen worden aenghenomen: Maer de Processien heeft Christus self met sin exempel gheapprobeert/ende hy en heeft se daer naer niet verwoopen/ ofie verboden: Ergo! soo moghen die bande Chzistenen wel ende loffelijck worden aenghenomen. Dat Christus de Processien goet ghebonden heeft/ blyckt upt

Luca Capite 2.

V. 41. Sijne ouders reyden alle jaeren naer Jerusalem, op het feest van Pascha.

V. 42. Ende doe hy twaelf jaeren oudt gheworden was, ende sy naer Jerusalem op-ghegaen waeren, naer de ghewoonte des feest-daghs.

V. 43. Ende de daghen aldaer voleyndicht hadden, doe sy wederkeerden, bleef het kindt Jesus te Jerusalem, ende Joseph, ende sijne moeder en wisten 't niet.

V. 44. Maer meenende dat hy in't gheselschap op den wegh was, ginghen sy eene dagh-reyse, ende sochten hem onder de maghen ende onder de bekende.

Bemerck hier / op wat maniere de Joden ploeghen te reysen naer Jerusalem / om aldaer / volghens het ghebodt Godts *Exodi 23.* Godt te dienen: den Dordrechtschen Bijbel seght *52.* Bemerck. Dat sy naer de groote feesten, met groote hoopen te saemen op-ginghen, ende weder-keerden. Dese hoopen noemt den H. Lucas: 'T gheselschap dat op den wegh was: ende den H. Propheet David *Psalms 42. v. 5.* noemt se schaeren, ende feest-houdende menichte: Wy hebben dan upt Schrifture / dat sy Processie-ghewijs ginghen. Maer wat deden dese hoopen / oft schaeren saemen gaende op den wegh: den H. David gheeft dat te kennen met dese woorden: Ick ghedencke daer aen, ende storte mijne ziele uyt in my, om dat ick plagh henen te gaen onder de schaere, ende met hen redelijck, saetelijck, sachtiens te treden naer het huys Gods, met eene stemme van vreughden ghesangh, ende lof, onder de feest-houdende menichte.

Hier seght hy eerst, dat sy ginghen met alle sagghbarhepdt / ende saetelijhepdt. 2. dat sy gin-

12 Cerimonien vande Processien
ghen al singhende onder malkanderen den lof
Godts. Soo heeft Christus, ende sijne anders soe
der twijffel oock ghedaen/ ende soe doctinen oock
in onse Processien: Ergo onse Processien/ naem-
lijck aengaende de cerimonien/ zyn van Christus
gheapprobeert gheweest/ ende men kan niet be-
wijfen dat sy naderhandt van hem ofte van sijne
Apostelen zyn verwoyden gheweest: Ergo sijn de
Christenen gheozloft dit exempel Christi te vol-
ghen

Matthai Capite 21. Ioannis 12.

V. 6. De discipelen henen ghegaen zijnde, ende ghedaen
hebbende, ghelijck Jesus haer bevolen hadde,

V. 7. Brachten de ezelinne, ende hier veulen, ende leyden
haere kleederen op de selve, ende setteden hem daer op,

V. 8. Ende de meeste schare spreiden haere kleederen
op den wegh; ende andere hieuwen tacken vande boomen,
ende spreidense op den wegh.

Ioannes seght v. 13. Sy naemen de tacken vande palm-
boomen ende ginghen uyt, hem te ghemoete.

V. 19. Ende de schaeren die voort-ginghen, ende die
volghden, riefen, segghende Hofanna den lofe Davids,
ghesehent is hy die come inden naem des Heeren Hofan-
na inde hooghte hemelen.

Wat onderschepot is hier tusschen dese/ ende
onse Processien?

Daer ginch Christus siechbaer/ self in persoon:
hier ghelijck wy ghelooven/ wordt hy ghedaen
ghen oock self in persoon/ doch onzichtbaer onder
de ghedaenten van broodt.

Daer ginch de schaeren achter ende voort/ om
hem te bereyden: hier van ghelijcken.

Daer songhen sy lof-singhen t'ijnder eere: hier
oock.

Daer ginch sy met palm tacken inde handt:
hier met meyen ofe lichten.

Daer wierdt de aerde bestropt met meyen/ ende
oberdeekt met kleedeyen daer Christus moest passie-
ren: hier mede.

Ende

Ende dese Cerimonien heeft Christus t'sjnder
 ere laeten gheschieden/ ende dooz sijn toe-laetu-
 ghe/ jaer met levende stemme ghapproberet *Ioan.*
21. v. 23. Ergo/ schoon oock iemandt niet en ghe-
 loofde dat Christus wesentlijk teghentwoordigh is
 onder de ghedaente van broodt/ maer dat dese
 Cerimonien onder de Christenen alleentlijk t'sjin-
 der ere gheschiedden/ booz soo veel als hy inden
 hemel is/ soo het ghewis dat sy niet en konnen
 ghehouden worden anders als booz goedt ende
 loffelijk/ aenghesten dat sy van Christo self zijn
 ghapproberet gheweest/ ende nergheus her-
 roepen.

BESLUYT

Onse weder-parthe self/ namentlijk Hospinianus
in opere de tempore fol. 352. ende 361. bekenet dat de ghe-
 woonte van in Proecessie te gaen seer oudt is, ende niet al-
 leentlijk in het oude maer oock in het nieuw Testamene
 is ghebruyckt gheweest. Dat blyckt soo klaer als den
 middagh upt alle de booz-ghemelde Schrijuer-
 plaatsen. Die ghewoonte/ soo langh als men niet
 verhoonen en kan/ dat sy van Christus, oft van
 sijn Apostelen is verboden gheweest in het newe
 Testament/ blyft goedt ende lof-werdigh: Ergo
 sy wordt wel ende loffelijk/ ende sonder eenighe
 superstitie by de Christenen nu ter tijdt noch ghe-
 bruyckt.

HET

HET II. CAPITTEL.

Wordt bethoont uyt de HH. Oude vanden eerste 400. jaeren, datmen vanden tijde heeft ghegaen met Processien ghelijckmen nu doet inde H. Roomsche Kercke.

Sozomenus, Anno 440.

Ecclesiastica Historia libro 8. capite 8.

Processionem crucis argentea cereos incensos habentes praecedebant, Eudoxia Imperatoris conjugis impensas ad eam rem praebente; quae hoc Brilom cubiculi sui praefecto injunxit, ut hymnorum cantus procuraret, & quam plurimum lucernarum pararet.

Christiani arcam plastro imposuerunt, praecurrentibus turbis, & choris, ac cantibus Davidicam melodiam insonantibus, & singulis membris accinentibus: *Erubescant omnes qui aderam sculptilia.*

Voort de Processien gtinghen silbere croonen/ hebbende wasse kerffen ontlichten Eudoxia se hupsvrouwe vanden Keiser die rot dien epude de kosten/ de welke aen vanden Camerlinc k Brilo belast heeft dat hy hi wustech soude besozghen/ ende dat hy soude ghereedt maecken seer vele lichten

Den selven

Historia Ecclesiastica libro 5. capite 19.

De Christenen stellen de casse/ daer het lichaem vanden H. Babylas Martelars in lagh/ op eenen nentwen waeghen/ het welck ginch booz upt/ niet de sanghers singhen de Psalmen van David, ende alle de reys songh teghen: Dat sy beschaemt worden, alle de afgoden aenbidden.

Marcus Diaconus Anno 421.

In vita Porphyrij cap. 3. apud Ioannem Baldum, & Godefrid. Henschenium in actis Sacerdotum, 26. Februarij. Tom. 3.

Sanctus cum edixisset ieiunium, iussit omnes vesperi congregari in sancta ecclesia ut illic vigiliis perageremus. Cum

Den H. Porphyrius, naer dat hy vasten-tyt hadde bereyden/ heeft se allegaer 'ghewoen doen saemen komen inde Kercke/ om daten waecken. Maer dat het dach ghetwonen

inde H. Roomsche Kercke,

Is
woog/ ghenomen hebbende het tecken des
h. Cruys/ t welcke booz ons wiert ghedra-
ghen/ zyn wy upghegaen met Lof- sanghen
naer de oude Kercke/ de welke ghelegghen is
naer de West syde vande stadt Soo wy
nu gheweest hadden inde boozsepde Kerck/
daer upghegaen zynde/ zyn wy ghegaen
naer de Kercke vanden glozeusen Martel-
laer Timotheus, inde welke doch rusten an-
dere Reliquien van de Martelaeren Mauris,
ende Thees.

Den selven

Ibidem capite 10,

Het volck bergadert wesende inde heyl-
ghe Kercke/ de welke ghenoeemt wordt Ire-
ne, heeste Porphyrius allegaer al singhende
doen gaen naer eene afgodische Kercke Mar-
cium ghenaeemt: Ende hy volghde d'zaghen-
de her h. Evangelie/ ende hebbende ontrent
hem de godtvuchtighe Geestelijckheyt/
naevolghende Christum met sijne discipelen.
Dooz het volck gingh ghedurtigh Barochas,
d'zagghende het beelde van het h. Cruys; van
twert syden van 't volck ghinghen soldaeten/
de welke ghebleven waeren/ om datter
ghen opzoer en soude komen/ onder de
afgodisten: Sy ginghen dan al singhende/
ende tusschen elcken berg vanden Psalm/
sepden, sy Alleluya. Den Psalm nu/ die sy
sepden/ was: Komt laet ons vreught bedrijven
aen den Heer, laet ons aen Godt onsen Salighmaker
lof- sanghen singhen, &c.

Den H. Hieronymus. Anno 390.

Epistola adversus vigilans.

Den Heysker Arcadius heeft de beenderen
van

fuisset .autem man-
cepto signo vene-
randæ crucis, quod
præcedebat, egressi
sumus cum hymnis
ad antiquam eccle-
siam quæ est ex parte
occidentali civitatis
... cum ergo fuisset
in dictâ ecclesiâ
illie quoque tudi-
mus preces, & illinc
egressi, ivimus in
sanctum martyrium
gloriosi Martyris Ti-
mothei, in quo repo-
sita sunt etiam alie
reliquia Mauris
Martyris, & Thees.

Congregato au-
tem populo in sanctâ
Ecclesia, quæ appel-
latur Irene, iussit
omnes psallentes si-
mul proficisci in
Marianum. Ipse vero
sequebatur, portans
sanctum Evangelium
& circa se habens
pium Clerum, reverâ
imitans Christum
cum discipulis: Præ-
cedebat autem po-
pulum semper me-
morandus Barachos,
venerandæ crucis
portans effigiem. Ab
utroque vero parti-
bus populi erant mi-
lites qui relictî fue-
rant ad continendam
in officio civitatem:
Euntes autem psal-
lebant, & in versicu-
lorum psalmi inter-
cisione dicebant, Al-
leluya. Erat autem
psalmus quem dice-
bant: Venite exulte-
mus Domino, jubile-
mus Deo salutari
nostro, &c.
Arcadius Augustus
ossa B, Samuelis de

Judæa transfulte in
Thraciam: omnes E-
piscopi dissolutos ci-
neres in serico. & va-
se aureo portaverunt
omnium Ecclesiarum
populi occurrerunt
Sanctis Reliquiis. &
tantâ lætitiâ quasi
presentem. & viven-
temque Prophetam
cernerent. ut de Pa-
lestina usque Chal-
cedonem jungeren-
tur examina populo-
rum. & in Christi
laudem unâ voce re-
sonarent.

Theodosius præpa-
ratur ad bellum. non
tam armorum telo-
rumque subsidijs nec
tam excubiarum vi-
gilijs. quam obsecra-
tionum pernoctatio-
ne munitus. circum-
ibat cum Sacerdoti-
bus. & populo om-
nia orationum loca.
ante Martyrum. &
Apostolorum thecas
jacebat cilicio pro-
stratus. & auxilia su-
bi fida Sanctorum
intercessione polce-
bat.

16 Cerimonien vande Processien,
vande salighen Samuel overghehoert tot
Judæen naer Thracien: Alle de Bisschoppen
hebben de affchens in sude ende in goude
sien ghedrighen: De volcken van alle
kercken zijn te ghemoere ghekomen aende
heylighe Reliquien/ ende met sulck' een
blydtschap/ als oft sy den Propheet daer te
ghenwoordigh ende lebendigh hadden ghe-
sien/ soo dat van Palestinen tot Chalcedon. sy
hoopen volcks op malkanderen ghedron-
ghen gtinghen/ ende sy songhen ceustemoo-
lijck den lof Christi.

Ruffinus Anno 390.

Historia Ecclesiastica libro 2. capite 33.

Theodosius bereydt sich tot d'oorloph
niet soo seer dooz de bystandt van wapenen
als van vasten/ ende ghebeden/ niet soo seer
ghewapent zijnde met schilt-wachten/ als
niet het vernachten inde ghebeden/ bede-
meganghen met Priesters ende het volck
naer alle de bidt-plaetsen/ ende hy lagh twee
de kassen der Martelaeren ende Apostelen
met een haren kleedt aen/ ende hy badt en
ghetzoutden bystant/ dooz de ruffische sprake
he der heylighen.

BEMERCKINGHE.

Soo klaer/ ende duppelijck sijn de ghetwip-
nissen vande Out-baders/ dat Kennius hier d'oor
overtwonnen sijnde *Parte 3 Exam.* betekent dat de ge-
de ghewoonte van publyke, ende algemeene Processien
alreys is gheweest in de kercke. Dese bekentenisse is
ons ghenogch/ sonder voorder de saecke t'onder-
soecken: de selve bekentenisse hebben wy mede be-
ken ghesten nye Hospinianus, wat willen wy dat
meer hebben? van gheheiken soo seggen die
Maegdenburgh, *Centuria 3. capite 10.* dat den out-
T

Tertullianus, dat is / ober vierthien-hondert ende
 vyf-en-dertigh jaeren / mentie maectt van Processien,
 in het boeck dat hy gheschreven heeft tot sijne huysvrou-
 we: Doch sy boeghender by / dat dese Processien
 ghehouden wierden vander Ketters / te weren / de
 Montanisten: Maer dat is valsch / want 1. Tertullia-
 nus en boeghet dat niet by: 2. Tertullianus en be-
 schrijft / in dat boognoemt boeck / niet anders als
 de ghewoonten vander oprechte Christenen / ghe-
 lijck een ieder verstandigh leser kan na-sien. 3. Al-
 hoe-wel Tertullianus naederhande Montanist is ghe-
 worden / nochtans als hy dit boeck schreef tot
 sijne huysvrouw / was hy noch oprecht Catho-
 lyck / ghelijck-men bespeuren kan vnt alle sijne te-
 kenen die hy daer hout. Dus verre van Tertullianus
 dat hy daer (ghelijck die van Maegdenburgh onse
 ghetene souden wijs maecten) soude ghesproken
 hebben op sijn Montanists. Dese bekentissen dan
 van Parijse self / zyn soo ghewichtigh / dat wy
 gheen voozder bewijs van doen hebben. Alleen-
 lijck bevinde ick / dat al-hoe-wel sy ons toe-stemt
 de oudtheydt vander Processien / de welke sy conc
 vnt seggt / altijd gheweest te zyn inde Kercke. Sonst
 nochtans dat sy die niet goet en vindt / om dies-
 wil naemelijck / dat sy haer in-beelt / dat dese ghe-
 woonten soude af-ghelcent zyn vander Heydenen.

Ten eersten: Ick loechene dat: Ick bekenne wel
 dat de Heydenen oock Processien op haere manie-
 re hebben ghehouden; maer dat wy onse Proces-
 sien souden af-ghelcent hebben vander Heydenen /
 dat onkenne ick / ende segghe / dat wy die hebben
 vnt de Schrijture / de welke ons die aenrijst op
 soo vele plaetsen / als ick boven hebbe ghestelt / en-
 de noch merre andere: want waer 't saecken dat die
 ghewoogh goet waere: De Heydenen hebben die, ofte
 dese gewoonten gehadt, de Catholijcken hebben die oock:
 ergo de Catholijcken hebben die, ofte dese ghewoonten af-
 ghecent van de Heydenen. Inden / seggh' ick / de-
 se consequentie goet waere / soo soudet oock moe-
 ten volghen / dat de Joden haere Sacrificien had-
 den

den af-gheleent vande Heydenen / want sy doodden
 oock beesten / ghelijck dese / sy hadden oock Prie-
 sters ghelijck dese / sy bespzoeydden het volck van
 gheseghent water / ghelijck dese / &c. Maer 't is
 valsch dat de Joden haer dese / ende meer andere
 ghewoonten hadden af-gheleent vande Heydenen
 ter contrarien seght den ouden Tertullianus, *libri de*
Prascript. de Heydenen hadden die af-gheleent vande
 Joden: Ergo al-hoe-wel sommighe van onse ghewoonten
 ober een-komen met die vande Heydenen / hier upt en
 volghet niet / dat wy die hebben af-gheleent vande
 Heydenen.

Ten tweeden: Siet eens wat sck u toeghebe: Ghe-
 nomen dit noch soo waer / ghenomen wy dese ghewoonte
 hadden metter daedt af-gheleent vande Heydenen / wat
 soudet dan wesen? dat sy daerom souden quaet zijn /
 oft superstitie? 't en volghet niet ghelijck seer wel
 berhoont den H. Augustinus, *libri 20. contra Faustum*
capite 21. met dese woorden:

Ghelijck daerom de maeghdelijcke suyerheydt van Re-
 ligieuse vrouwen niet te vermaeden, noch te versaecken
 en is, om dat de Heydenen oock haere Maeghden hebben
 ghehad, soo oock en sijn niet te berispen de Sacrificien der
 Vaderen, om dat de Heydenen oock haere Sacrificien heb-
 ben ghehad.

Om wat reden? den H. Augustinus voeghet dit
 daertelijck by:

Want, seyt hy: de Sacrificien van de Heydenen wien-
 den gheoffert aen de hooverdighe goddeloosheydt van de
 duyvelen, die vande Joden, aen den eenighen, ende waer-
 achtighen Godt. *Medetrom Epistolâ 49. Quaestio 3.* Die
 de welke de Schriftueren van beyde de testamenten wesen
 en beschuldighen in de goddeloose ghewoonten der Hey-
 denen niet, dat sy kercken bouwen, dat sy Priesters in-
 len, dat sy Sacrificien doen, maer dat sy dat doen voor de
 duyvels, ende voor de Af-goden.

Op de selbe maniere antwoort oock den H. Hiero-
 nymus aen den ketter Vigilantius, *Epist. advers.* vande
 die oock / ghelijck onse Partije nu doet / verbaeren
 aen de Catholijcken van sijnen tijdt / dat sy het oock
 doen.

ſeken van kercken by klaren daeghe / booz de
 ſelſten der Martelaeren / hadden af-gheleene
 bande Heydenen: Hieronymus bekenet dat de Heyde-
 nen dierghelijcke ghetwoonte ghehad hadden van
 kercken t onſteken by klaren daeghe; doch / ſeyt
 hy / wat doet ghy hier mede op Vigilanti? wat iſt
 dat? ick en antwoorde u anders niet / alſ: de Hey-
 denen deden dat voor haere afgoden, ende daerom moet hee
 verſaecht worden; maer de Chriſtenen doen het voor de
 Martelaren, en daerom moet het aengenomen worden.

Dit ghy nu wel / dat inde Schole van den S.
 Auguſtinus, ende Hieronymus deſe conſequentien niet
 en gheben / noch plaets grijpen: Daer waeren onder
 de Heydenen Vrou-perſoonen die in eeuwighe ſuyverheye
 leefden, ergo de ſuyverheyt is te miſprijsen, ergo de Catho-
 liken hebben dit ſuyverlijck leven afgheleent vande Hey-
 denen.

Item De Heydenen hebben Sacrificie ghedaen, ergo
 men magh geen Sacrificie doen, ergo de Ioden, of de Catho-
 liken hebben haere Sacrificie af-gheleent vande Heydenen.

Item: De Heydenen hebben lichten onſteken by kla-
 ren daeghe: ergo men magh gheene lichten onſteken by
 klaren daeghe.

Item. De Heydenen hebben haere Proceſſien ghehad,
 ergo men magh gheene Proceſſien houden, ergo de Catho-
 liken hebben haere Proceſſien af-geleent vande Heydenen.

Dit / en dierghelijcke meer / en ſijn by Auguſtinus
 ende Hieronymus, ende by alle redelijck menſch ghee-
 ne ſor-reduen / maer ſottigheden.

Ick ſegge / oock by alle redelijck menſch, want ſu-
 ſe onſe Weder-partije niet ghemeyns en wilt heb-
 ben met de Heydenen / dat ſy dan oock gheene Ker-
 ken en bouwen / want dat deden de Heydenen oock;
 dat ſy den Doop af-hyken / want de Heydenen
 hadden oock water om haer te ſuyberen / dat ſy het
 voor ende wijn van't Nachtmael af-ſchaffen / want
 dit gebruycchten de Heydenen oock / in haere offer-
 anden / dat ſy geene Lof-fangen en ſingen ter eere
 Gods / want dat deden de Heydenen oock. Somma,
 dat ſy gheene ſcholen op en rechten / dat ſy niet en
 trou-

troutwen &c. want dit deden de Heydenen al mede.

Om te sluyten: Ick segghe dat de Heydenen die dinghen hebben ghehadt / die haer de rechte reden upt-weeg / ende over sulckx veel het ghene dat goet ende loffelijck / jaer Goddelijck was / als te weten / Kercken bouwen, Priesters stellen tot den dienst Gods, Sacrificien doen, niet stelen, gheen overspel doen, niet doot slaen, ende meer andere: Nu de Joden / ende de Catholijcken hebben oock haere rechte reden upt-natuere: Ergo soo en is het niet te verwonderen dat sommighe dinghen die de rechte reden hebben gheleert aen de Heydenen / oock gheleert heeft aen de Joden ende Christenen / sonder dat sy die van malkanderen af-gheleent hebben / ende dertom seght den H. Augustinus, libro 6. de Bapismo contra Donatistas sub finem: Ist dat de Heydenen in haere leeringhen yet goddelijckx, ende goets hebben kunnen hebben, onse Heylighen en hebben dat niet voor quaet ghehouden, al soe wel dat sy door haere superstitionen, ende afgoderije, ende boosverdye, ende andere boose ghewoonten versaeckelijck waren, ende strafbaer door het Goddelijck oordeel, ten sy dat sy gebeter werden.

Hier ende oock upt het hoorgaende blijkt / dat Augustinus, niet en verwierpt al het ghene dat onder de Heydenen ghebruyckelijck was / ter contrarient aen-neemt al het gene dat onder haer goet en goddelijck mocht wesen: Maer niemant en kan betwijfelen / dat de Processien niet goet / ende niet goddelijck en zijn, ter contrarient / de Schrifture approuberet / oock die / inde welke niet anders ghebeyaghen en wiert als het beelde Gods / dat in de Arcke des Heeren: Ergo / schoon die ghebruyckelijck zijn ghetweest onder de Heydenen / doch niet menghelt met afgoderijen / sy en laeten dertom niet goet ende goddelijck te wesen onder de Christenen / nu van alle afgoderije ghesupbert wesen / want al-hoe-wel onse Partije ons gherne in dat stuck afgoderije sou op-dringhen / sy arbeijt te betwijfelen / gelijck ick seer haest / door de gratie Gods met een bysonder Tractaet sal betwijfelen.

CERIMONIEN

RAECKENDE

DE PELGRIMAGIEN

Naer 't H. Landt, Graeven der Martelaeren, &c.

VOOR-REDEN.

Als ick handele van Pelgrimagien / dan verstaec ick daer dooz / reysen tot sekere plaetsen / om Godt / ofte sijne heylighen daer bysonderlyck te dienen. Ick weet wel datmen Godt kan / ende magh op alle plaetsen eeren / ende aenbieden / ende dienen / om dat hy dooz sijn onghemeten ende onepndelyck wesen ober al teghenwoordigh is; dat is hupten alle dispuyt / doch dit is eyghentlyck de questie hier niet / maer de questie is / oft Godt opt eenighe bysondere plaetsen verhozen heeft / op de welke hy meer bysonderlyck wilde ghedient ende aenghebeden worden / als op andere / ende by soo verre men kan verstaen dat hy dit ghedaen heeft / soo volghet daer naer sackerlyck uyt / datmen / oock sonder expresse bevel / tot dierghelycke plaetsen magh reysen / om daer sijne deborste te houden. Dese reysen en sijn niet anders als 't ghene wy Pelgrimagien noemen: Ergo / is't dat ick uyt Schrifture kan verhoonen / dat Godt opt sekere gheselde plaetsen verhozen heeft / om daer bysonderlyck ghedient te worden / ende datmen metter daedt derwaerts is ghereyst / om hem daer te dienen; soo sal ick verhoonen uyt Schrifture / dat onse Pelgrimagien tot sekere plaetsen goet ende gheoozloft sijn: Laet ons beghin-

22 Cerimonien raeckende de Pelgrimagien
HET EERSTE CAPITTEL.

§. I.

Wordt berhoont uyt Schrifruer, dat de Pelgrimagien goet ende loffelijck zijn.

Deuteronomij Capite 16.

V. 5. **G**Hy en sult het Pascha niet moghen offeren in alle uwe steden, de welcke uwen Heere uwen God gheven sal.

V. 6. Maer op die plaetse de welcke den Heere uwen God verkielen sal.

V. 16. Drymael in 't jaer sullen alle uwe manlijke personen verschijnen voor het aensicht des Heeren uwen Godts, inde plaetse die hy verkielen sal: op het feest der onghesuerde brooden, ende op het feest der weken, ende op het feest der tabernakelen.

De plaetse die God naderhandt heeft verkielen is gheweest de stadt van Jerusalem; derwaert is verkielen de Joden drymael 's jaers / te weten / tot den Paesch-dagh / tot den Sincen / ende tot den feest-dagh der tenten reysen / om Gode daer bysonderlijck te gaen dienen met offeranden / ende ander sints.

1. Regum, oft Samuelis Capite 1. v. 3.

Helcana gingh opwaerts uyt sijne stadt op de ghesette daghen, om aen te bidden, ende om te offeren den Heere der heerschaeren te Silo.

Hier wordt ghesproken / seght den Dordrechtse Bijbel s. *Bemerk.* vande dry jaerlijcksche feest-dagen der Joden.

Ioannis Capite 12. v. 20.

Daer waeren sommighe Griecken, uyt de ghene die opkomen waren, om op den feest-dagh te aenbidden.

Afforum Capite 8. v. 27.

Ende siet een moorman, den kamerlinck van Candace de Coninghinne der mooren, die over alle haere schatten was, was ghekomen om te Jerusalem te aenbidden.

Op dese Schrifteuer plaetsen en ballen noch uytlegginghen / noch verklaringhen; want de reysen ofte Pelgrimagien uyt debotie aenghenomen naer de stadt van Jerusalem, van Joden / van Griecken / van Mooyzen / staen hier soo klaer uytghedrukt / als sy konnen: Christus heeft die oock met sijn exempel willen appoberen:

Siet Luca Capite 2.

V. 41. Ende sijne ouders reysden alle jaeren naer Jerusalem op den feest-dagh van Paeschen.

V. 42. Ende doe Jesus twaelf jaren oudt gheworden was, ende sy naer Jerusalem ghegaen waren, naer de ghewoonte des feest-daghs &c.

Ick bekenne dat Christus dese pelgrimagie heeft ghedaen naer de ghewoonte der Joden / ende oer sulchs soude iemandt misshen moghen seggen / dat hy mede vele andere Joodsche ghewoonten heeft onderhouden / die daerom nochtans niet goet ghebonden en worden in 't uentw Testament, want alsoo heeft hy sich laten besnijden / alsoo heeft hy het Paesch lam ghe-eren &c. welke ghewoonten / soo iemandt op pretext van Christi exempel wilde intwoeren in de Kercke / die en soude daerom niet laten verispelijck te zijn.

Ick antwoorde datter groot verschil is tusschen de ene Joodsche ghewoonte / die Christus onderhouden heeft / ende tusschen de andere; want sommighe van die / ghelijck zijn gheweest / de Besnijdenisse, het Paesch lam t'eren &c. heeft hy soo onderhouden / dat hy se naderhandt ofte self af-ghebroken heeft / ofte dooz sijne Apostelen heeft doen verkonighen als van gheender werden: Galat. 5. v. 2. Soo ghy u laet besnijden, Christus en sal u niet nut zijn. Luc. 22.

23 4

v. 25;

24 Cerimonien raeckende de Pelgrimagien.

v. 15. Ick hebbe grootlijcks begheert dit Pascha met u te eten, eer ick lijde. V. 16. Want ick seggh' u, dat ick niet meer daer van eten en sal, tot dat het vervult sal zijn de rijke Godts. V. 19. Ende hy nam broodt, ende als hy gedanct hadde &c. Doet dat tot mijnder ghedachtenissen hier mede af-bzekende het eerste / ende in-stellende het tweede : Maer andere Joodtische ghetuoczen / oft cerimonten die hy self onderhouden heeft ende dooz het onderhouden ghetuont heeft dat is goedt waten / soo-mense nergheng in 't nieuwe Testament en bindt bysonderlijck het roepen ofte verboden / blijven goedt ende prijsbaer / die ghewooghende moghen booz sulckx bande Christenen / naer het exempel Christi, aenbeert ende ghebrycken worden : Onder dese zijn de Pelgrimagien / ofte reysen tot sekere plaetsen upt deborte : Ergo dese moghen bande Christenen sonder superflite aenbeert worden / ende ghebryckt. Siet noch boozder :

Actorum Capite 20.

V. 15. Van daer afghescheept zijnde, quamen wy den volghenden dagh teghen Chios over, ende des anderen daeghs leyden wy aen tot Samos, ende bleven te Troeglion, ende daeghs daer-naer quamen wy te Mileten.

V. 16. Want Paulus hadde voorghenomen Ephesen roozby te vaeren, op dat hy den tijdt niet en soude verlijten in Asien; want hy spoedde hem, om soo het hem moghelijck waere, op den Pinxster-dagh te Jerusalem te zijn.

Maerom spoeyde hem Paulus soo / om te Jerusalem te wesen? Den Dordrechtchen Bijbel, 17. Bemerkantwoozdt: Op dat hy door de menichte van 't volck, dat op het feest quam, gheleghentheydt soude hebben om het Euangelium te beter te verbreyden. Te sou kanden wesen dat Paulus hier op oock sijn ooghmerck hadde; maer dat dit sijn eerste ende principaelste ofte eenigh booznemen soude gheweest zijn / en hem teken uiter aen-nemen; maer wel 't ghene den H. Hieronymus seght *Epistolá 17.* sprekende aldaer teghen zenen kerker den welcken spottede met de Pelgrimagien

naer't H. Landt, Graven der Martelaren &c. 25
magten naer't H. Landt / segghende / dat het een
bemaeldt landt was / ghelijck dat oock in onse
tijden op ghenomen heeft Hospinianus, segghende /
Dat dat landt wel eertijds een landt is gheweest van seghen;
maer dat de Pelgrims, die nu ter tijdt derwaerts reysen, dat
bevinden te wesen een landt van vervloekinghe. **Dier te**
ghen balt Hieronymus upt / met dese woorzen: ^a
Indien naer het lijden Christi (ghelijck dien goddeloosen
moordnaert) dat landt een grouwel is, wat heeft het dan
te bedieden, dat Paulus sich soo ghespoeyt heeft om te Je-
rusalem te wesen, op dat hy daer soude vieren den Pinxster-
dagh?

Ick houdet liever met den ouden Leeraer Hiero-
nymus, als met dese nicuwe / ende segghe dat het
erwie voornemen / 't welck Paulus heeft gehad om
so spoedelijck te reysen nae Jerusalem, is gheweest /
om aldaer den Feestdag van Sijnen te byeren / en-
de by ghebal / oft per accident dese occasie te ghe-
bruycken om daer het Evangelium onder dese groot-
te meniche volchs te verbruyden.

Wij hebben dan oock het exempel van Paulus,
laugh nae de hemelbaert Christi, van in Belgrina-
gen te gaen / ende ick en bevinde niet dat Paulus
naederhandt dit heeft berispt / oberfulckx't en kan
ghene supersittie zijn dierghelijcke reysen aen te
nemen upt devortie.

Ick binde wel dat hy die van Galatien berispt /
segghende *Capite 4. v. 10.* Ghy onderhout daeghen, ende
maenden, ende tijden, ende Jaeren: als of hy wilde seg-
ghen / dit en magh niet wesen: van ghelijcken oock
de Colossensen *Capite 2. v. 16.* Dat u niemant en oordeele
in het stuck des Feestdaghs, ofte der nieuwe maene, ofte
der Sabbathen.

Maer ick antwoorde met den H. Hieronymus,
hier / op dese plaetsen Pauls: Dat my yemant segghe: Indien
men de daeghen, en maenden, en tijden, en jaeren niet en
magh onderhouden: Soo sijn wy dan plichtigh van dit sel-
ve misdaet, want wy onderhouden, den vierden dagh van
Sabbath, ende Parasceve, ende den Sondagh ende den va-
scien van veertigh daeghen, ende het Hooghtijdt van Paes-
schen,

^a Si post pas-
sionem Chri-
sti (ut scele-
rata vox con-
crepat) hic
derestabilis
locus est,
quid sibi vo-
luit Paulus
Hierosolyma
festinare, ut
ibi faceret
Pentecosten?

^a Dicat ali-
qui: Si dies
observare nõ
licet, & men-
ses, & tempo-
ra, & annos:
Nos quoque
simile crimẽ
incurrimus,
quartam Sab-
bathi obser-

vantes, & Pa-
rasceven, &
diem Domi-
nicam, & je-
junium Qua-
dragesimae, &
Pentecostes
Ictitiam, &
pro varietate
regionum,
diversa in ho-
nore Marty-
rum tempora
constituta: Ad
quod qui
simpliciter
respondēbit,
dicet; non
eisdem Ju-
daicis obser-
vationis dies
esse, quos
nostros: nos
enim non A-
zymorum
Pascha cele-
bramus, sed
Resurrectio-
nis, & Cru-
cis: Nec sep-
tem, juxta
morem Israēl,
hebdomadas
in Pentecoste
numeramus,
sed Spiritus
S. veneramus
adventum.

26 Cerimonien raeckende de Pelgrimagen
schen, ende de blijdschap van Pinxteren, ende na de ver-
scheydenheit der landtschappen sekere gheselde tijde-
ter eeten der Martelaren. Op het welck, soo yemandt ende-
lijk wilt antwoorden, sal segghen: Dat onse daeghen niet
de selve en sijn met die van de Ioodsche onderhoude-
ghe, want wy en vieren niet den Paesschen van ooghe-
deesselede brooden, maer vande verrijfeninge, ende het
Cruys; noch wy en tellen gheen seven weken in den
Sincken, nae de ghewoonte der Joden, maer wy ce-
ren de toekomst vanden H. Gheest. Tot noch toe Hiero-
nymus.

Hier upt blijkt dat den H. Apostel de Galaten,
ende Colossensen niet en berispt / om dat sy en heb-
ben seker gheselde daeghen / of maenden / of
jaeren onderhouden / maer om dat sy die onder-
houden op de manieren der Joden / te weten / den
Paesschen met onghesuerde brooden / den Sincken
met seven weken &c. dit is onghedoorloft seght Pau-
lus, want soo zijn die daeghen / swacke, ende arme
eerste beghinselen, Galat. 4. 9. Soo en zijn sy maer schad-
wen, Coloss. 2. 17. Maer die daeghen / ende tijden te
onderhouden / ende te hieren nae de ghewoonte
der Christenen / en is niet onghedoorloft; want dese
alsoo ghebeert wesende / en zijn gheene schadwen
meer / ofte swacke elementen, maer bevestinghen van
de teghenwoordighe waerheyde. Doch indien onse
Partije dit soo niet verstaen en wilt / soo moet sy
dan haer eyghen selven bevoordeelen / ende ver-
plichtigh kennen / als sy den Paesschen / ende
Sincken onderhoudt: dit en sal sy niet doen: want
soo moet sy noodsackelijck bekennen / dat Pau-
lus hier niet en berispt de Ioodsche Feest-da-
gghen / onderhouden wesende naer de ghewoon-
te der Christenen / maer wel onderhouden wesende
naer de ghewoonte der Joden / ghelijck de Galaten
ende Colossensen deden: Ende in deser voegsel-
en komen dese voorsede Schriftuer-plaetsen
li hier niet te propooste / om te behooren dat sy
nae Jerusalem is gherepft / alleenlijck om het Euan-
gellum te verkondighen / ende niet om den H. Gheest
te

naer't H. Landt, Graeven der Martelaren &c. 27
verdaght te byeten; want ick sal segghen / ende
honden staen / soo langh als men gheen contrarie
bewijs by en brenghet / dat hy dit heeft ghedaen nae
de ghewoonte der Christenen / ende niet nae de
ghewoonte der Joden; ende alsoo / blyben onse
Pelgrimagten op sekere tijden / ende tot sekere
plaetsen / ghedaen uyt debotte / in haer gheheel /
ende volghens het exempel Pauli, lofweerdigh.

§. II.

Worden voorder beantwoort eenighe op-worpin-
ghen van Partije, teghen de bewijsen §. I. voor-
ghestelt uyt Schriftuer.

Eerste opwerpinghe.

DE Pelgrimagten / ofte reysen der Joden / waer-
den updruckelijck van Godt gheboden / dies-
volghende waeren de Joden verbonden die te vol-
bruyghen: Maer in het nieuwe Testament / en is
overghelijck ghebodt nergens te vinden: Ergo al
het ghene de Christenen dies aengaende nu doen / en
is niet anders als Superstitie.

Antwoorde.

Ick antwoorde / eerst, dat het niet van noode en
is / dat onse Pelgrimagten gheboden sijn; 't is ghe-
noegh / dat Christus, sijne Ouders / ende den Apostel
Paulus met haer exempel die gheapprobeert hebben /
ende dat sy naderhandt nergens verboden en
sijn.

Ick antwoorde / ten tweeden, dat hy soo verre
het al superstitie waer / 't ghene ons updrucke-
lijck niet gheboden en is; soo is het dan super-
stitie den Sondagh te byeten inde plaets vanden
Saterdagh: Soo is het superstitie / Peters ende
Peters te stellen voor de kinderen die ghedoops
worden:

28 Cerimonien raeckende de Pelgrimagien
worden: Soo is het superstitie / het Nachtmal
maer viermael 'sjaers te houden / ende niet alle da-
ghe. Soo is het mede van superstitie / de kleren
kinderen te doopen inde teghenwoordigheyt van
de Ghemeente / ende dierghelycke meer andere ge-
woonten / die nergheus vtdruckelijck gheboden en
worden / ende dies niet teghenstaende van Partije
worden onderhouden: Ende nochtans Partije en
sal my niet toe-stemmen / dat sy hier in supersti-
tens is: Ergo al-hoe-wel de Pelgrimagien onder
de Christenen niet gheboden en zijn / daer wy en
volghet nochtans niet / dat sy superstitie zijn / ofte
diese aenbeerden / superstitiens.

Ten derden: Wyt het ghebodt / 't welck Godt er-
tydts aen de Joden ghegheven heeft / dat sy tot se-
kere plaetsen souden reysen om hem daer te die-
nen / thoone ick klaer dat onse Pelgrimagien lof-
werdigh zijn / ende gheoorloft / in deser boeghen:
Al het ghene dat Godt eens gheboden heeft / ende
naderhandt noyt her-roepen / ofte verboden / dat
is goedt / ende blijft goedt; dat is ghewys / want
Godt / die de opperste goetheyt is / en kan niet
ghebeden dat quaedt is.

Maer Godt heeft aen de Joden vtdruckelijck
gheboden / dat sy souden in Pelgrimagie gaen nae
sekeren plaetsen / om hem daer bysonderlijck te
aenbedden / ende te dienen / ende de Pelgrimagien
en heeft sy nergheus naderhandt her-roepen / ofte
verboden:

Ergo de Pelgrimagien zijn ende blijven goet:
Doozder / ghemerckt wy in dit ghebodt niet ver-
bonden en zijn / om dieswil dat die plaetsen aen de
Joden gheset / niet meer te binden en zijn / soo
blijft het ons ten minsten byp / naer andere plaet-
sen vpt debotte te reysen / aenghesien dat het reysen
tot sekeren plaetsen eens goedt is gheweest / ende
naderhandt niet verboden / ofte her-roepen wesens
de / goedt blijft.

Ten vierden: Te bergheefs stelt ons Partije bodt
het ghebodt Godts / om te bewyssen dat onse Pel-
grimagien

naer 't H. Landt, Graven der Martelaren &c. 29
grimagien niet goet en zijn / om d'g'w'yl dat sy
niet gheboden en zijn; want inde Schyssture self
vind' ick Pelgrimagien die Godt aenghenaem
zijn gheweest / sonder dat sy nochtans gheboden
waeren.

Siet 3. of 1. Regum. Capite 3.

7. 4. Den Coningh (Salomon) ginck nae Gabaon, om al-
daer te offeren, om dat die hooghte groot was, duysent
brand-offeren, offerde Salomon op dien altaer.

7. 5. Te Gabaon verscheen den Heere aen Salomon in
enen droom des nachts, ende Godt seyde: Begheert wat ick
u gheven sal.

7. 12. Siet ick hebbe ghedaen naer uwe woorden, siet
ick hebbe u een wijs, ende verstandigh herte ghegheven, dat
uwes ghelijck voor u niet gheweest en is, ende uwes ghe-
lijck nae u niet opstaen en sal.

Bemerk't het gene den Dordrechtischen Bybel seght
7. ende 10. **Bemerk:** Te Gabaon / seydt hy / was de
Tente der saemen-comste, met den Altaer die Bezaliel in de
woelstijne ghemaect hadde, om welcker oorsaecke men al-
daer eenighe hooghte ghemaect hadde, op de welke men
offerde, dese hooghte was van grooter achinghe, ende
seer vermaert, om dat aldaer de tente der saemen-comste was,
ende de brandt offer-altaer.

Maer dese soo groot-gheachte, ende vermaerde hooght-
te / is Salomon gherep't van Jerusalem: Daerom om
daer offeranden te doen; ergo uyt debotte. Heeft
hy dit moeten doen uyt kracht van eenighe ghe-
bode: in gheender manieren / maer heeft die rep-
se / ofte Pelgrimagie vzwillighlijck aenghenom-
men, ende nochtans dese Pelgrimagie is Godt
soo aenghenaem gheweest / dat hy aen hem op die
placse self verschenen is / ende heeft hem die won-
derlijcke gabe der wijsheyt ghegheven / met de
welcke hy uyt-ghesteken heeft boven alle de men-
schen: **Waar uyt volgh't** / dat het niet ter saecke en
doet / oft de Pelgrimagien gheboden worden / oft
niet / aenghesten wy klaer sien booz de cogh / dat
soch de vzwillighe Pelgrimagien Godt zijn aen-
genaem

30 Cerimonien raeckende de Pelgrimagien
ghenaem gheweest / ende dierghelijcke bywillighe
Pelgrimagien en sijn nergheus verboden aen de
Christenen / ergo de Pelgrimagien oock sonder
nigh ghebodt Godts / maer alleen bywillighe
aenghenomen bande Christenen / sijn goet / ende
gheoorloft.

Hier teghen en doet niet / 't ghene de Schryft
hier seght v. 3. Salomon hadde den Heere lief, wande
de in de insettinghen sijns Vaders Davids : alleenlijck offende
hy, ende roockte hy op de hooghten.

Hier uyt soude onse Weder-partije gheerne be
thoonen dat dit offeren / van Salomon op de hooghten
en dit sijn repfen naer Gabaon niet loffelich
en is gheweest : want soo seght den Dordrecht
Bijbel, 5. *Bemerck*: Hoe-wel het wel toe-ghinck in de re
geeringhe Salomons, nochtans wasser dit ghebreck tegen
den waerelijcken Godes dienst, datmen op de hooghten
ende vremde altaeren offerde, ende niet alleen in de re
der saemen-komste, ende op den altaer des Heeren, over
sulckx naemen sy haer te groote vryheydt, noch andere
plaetsen, ende altaeren verkiefende om den Heere offeren
de te doen, het welck hun uyt-druckelijck verboden
was.

Doch / teghen dese bemerkinghe / vragh ik
van onse Weder-partije / of dese repse Salomons
naer Gabaon, ende dat offeren op de hooghten van
Godt soo verboden was / dat Salomon sulcx doede
de / daer mede ghesondicht heeft & seght sy dat
neen : soo hebben wy dat wy begheeren : seght
sy dat ja : hoe kan het dan wesen dat Godt op die
plaetse self het ghebedt van Salomon verhoort heeft
daer nochtans gheseyt wordt Ioan. 9. v. 31. Dat Godt
de sondaers niet en verhoort? hoe is Godt aen Salomon
verschenen te Gabaon self? hoe heeft hy hem daer
op die plaetse self / soo verheerlijckt / indien hem
dese repse niet aenghenam is gheweest: is sy Godt
aenghenam gheweest / ghelijck blijkt uyt Schryft
tuer? Ergo soo hebben wy uyt Schryft / dat
oock de bywillighe Pelgrimagien Gode aenghe
naem sijn / ende diesvolgende goet / ende p. 223.

Der halben de Schyftuere en berispt Salomon niet / om dat hy offerde op de hooghten / maer seggt alleenlyck dat hy onderhield alle de insettingen van synen Dader / behalben dat hy offerde op de hooghten / 't welck synen Dader noyt ghedaen en hadde / dan hy offerde alleenlyck / by de Arke / ende op den Altaer van Moyse; doch soo dit alleen een ghewoonte van David was / ende ick niet bevinden en kan dat de hooghten te hogen erghens verboden waren / soo en kan ick oock niet bevinden dat Salomon in het aen-nemen van dese reyse / ende het offeren te Gabaon, soude ghesondighe hebben.

Tweede op-werpinghe.

Die plaetsen / seydt Partije / tot de welke men tijds moest reysen upt kraecht van 't ghebode Gods / sijn allegaer wegh ghenomen / ende men kan niet behoonen dat Godt eenighe andere in 't nieuwe Testament soude verkozen hebben / in de welke hy bysonderlyck wilt aenghebeden worden: Ergo te berghees sijn de Pelgrimagien tot sekere plaetsen.

Antwoorde.

Ich bekenne / datmen upt Schyftuere niet behoonen en kan / dat Godt eenighe bysondere plaetsen in 't nieuwe Testament verkozen heeft om daer bysonderlyck ghedient te worden; maer wel upt de experientie / ende de **HH. Out-vaders**: De experientie neme ick van onse Weder-partije self / de welke my moet toe stemmen / dat sommige plaetsen niet alleen bequaemer / maer oock betaemliker sijn om Godt te dienen / als andere: want andersints tot wat eynde houtwen sy Kercken / daer sy preken, daer sy het Nachtsmael ontfangen, daer sy bidden ende Psalmen singhen, daer sy doopen &c. Watrom dit niet ghedaen op de merkten / oft

32 Cerimonien raeckende de Pelgrimagen
oft op de velden? Ist niet om dat de Kercken be-
quaemer / ende betaemelijcker zijn als de met-
ten / oft velden? Ergo soo moet Partije self dan be-
kennen dat d'eene plaetse betaemelijcker / ende be-
quaemer is om Godt te dienen / als d'andere. Wel-
aen / neemt dat wy om dierghelijcke redn oock
meer tot d'eene plaetse reysen / als tot de andere
om Godt te dienen / wat kan hier in meer herijp
worden / als in 't ghene onse Weder-partije
doet?

Daer-en-hoben / Indien Godt in het uento Co-
stament gheene bysondere plaetsen en hadde be-
hozen / om aldaer in sijn selven / ofte in sijne By-
lijghen ghedient te worden: Waerom heeft hy dan
in voorszeden tijden (ghelijck hy nu ter tijdt noch
doet) meer op de eene plaetse mirakels ghebant
als op de andere? Waerom by de Reliquien van
den H. Stephanus in Afriken? soo Augustinus ghetuyghet
lib. 22. de Civit. Dei cap. 8. Waerom te Roomen by de
Reliquien vande HH. Petrus ende Paulus, soo Grego-
rius Nazianzenus ghetuyghet *Orat. 3. in Iulianum?* Waer-
om te Nola, by de Reliquien vanden H. Felix, soo
den H. Paulinus ghetuyghet / *Natali 3. de S. Felice?* Waer-
om te Milanen by de Reliquien vande HH. Virgilius
ende Agricola, soo den H. Ambrosius ghetuyghet *lib. 1.
Epistolâ 55. &c.* Den dagh soude te kort vallen dat
ick alles moest verhaelen. Hoort den H. Augustinus
epist. 137 ad Clerum populumq. Hipponensem, ende beant-
woordt hem / Ist dat ghy kont; soo spreect hy: 't is
waer, Godt is over al, ende hy en wordt in gheene plaetse
begrepen, ofte besloten, die alles gheschapen heeft, ende
hy moet aenbeden worden vande waerachtighe aenbedden
in den gheest, ende waerheydt, op dat hy in 't heymel
oock rechtveerdigh maecke, en kroone. Nochtans ver-
gaende de saecken die aen de menschen sichtbaerlijck be-
kent sijn, wie kan sijnen raet doorgronden, waerom doe-
ter in sommighe plaetsen mirakelen gheschieden, in som-
mighe niet? Want aen vele is seer wel bekend de heylighe-
vande plaetse, daer het Lichaem vanden salighen Felix te
Nola begraven leght.

naer't H. Landt, Graeven der Martelaren &c. 33
Hier en kan Partije gheen ander uytblucht ne-
men / als met die H. Oudt-Vaders te beschuldi-
ghen van valscheyd / ende dat is grooter hermete-
licheyt / ende niet tweerdigh beantwoort te wo-
ren / ofte wel / met te segghen dat dit gheene wae-
re mirakels en zijn gheweest / maer bedroch van
den duybel / ende dat is eene Pharisaeische uyt-
smatigheyt / die gheene andere antwoorde en be-
hoeft / als die Christus de Heere self / aen de Phari-
seen ghesegghen heeft *Matth. 12. v. 26.* Indien den eenem
Satan, den anderen uytwerpt, soo is hy teghen hem selven
verdeelt: hoe sal dan sijn rijk bestaen?

De derde opwerpinghe.

Joan. 4. seght Christus, aen de vrouwe van Sama-
ren, v. 21: Vrouwe gheloof my, dat de ure komt, wan-
neer ghy-lieden noch op desen bergh, noch te Jerusalem
den Vader en sult aenbidden.

V. 23. Maer de ure komt, ende is nu, wanneer de waere
aenbidders, den Vader aenbidden sullen in gheest, ende
wacheyde.

Antwoorde.

Op bekennen dat Godt / om dieswil dat hy
over al teghentwoordigh is / op alle plaetsen in-
den gheest kan / ende mach aenbeden worden: Dit
kosten sonder twyffel oock doen in het oude tes-
tament / want 'twas den selven Godt, die nu is /
ende dies niet teghenstaende / soo heeft Godt be-
gheert / datmen hem meer op de eene plaetse sou
dienen / als op de andere: Ergo / al hoe-wel men
mede in het newe Testament Godt inden gheest
kan aenbidden op alle plaetsen / ghesijck Christus
hier seght / hier uyt en volghet niet / datmen hem
op de eene plaetse niet meer en mach aenbieden /
als op de andere. Doch soo hy meer op de eene
plaetse heeft mirakels ghedaen als op de andere /
'welck onse Partije / sonder groote hermetelijck-
heyt /

34 Ceremonien raeckende de Pelgrimagien
hepdt / ofte uyrstunghed nter en kan loofden
soo volght hier uyt / dat hy oock in het nieuwe
stament meer op d'ene plaese wilt ghebruycken
den / als op de andere.

§. III.

Wordt bethoont uyt Schrifture, datmen bekeken
magh doen om in Pelgrimage te gaen.

2. Regum, oft Samuelis, Capite 15.

V. 6. **T** Is gheschiedt dat Absalon tot den Coningh seyde
Laet my doch henen gaen, ende mijne bekeken
die ick den Heere beloofte hebbe te Hebron, betaelen.

V. 8. Want uwen knecht heeft eene ghelofte beloofte
ick te Gessur in Syrien woonde, segghende: Indien
Heere my sekerlijck wederom te Jerusaleem brengt,
sal ick den Heere sacrificie doen.

V. 9. Doe seyde den Coningh tot hem: Gaet in vrede
Absalon maecte sich op, ende gingh naer Hebron.

Uyt op alle de omstandigheden van dit verhael
Voor eerst: De Arche des Heeren / ende de plaese
van Godt te dienen was te Jerusaleem, daer Absalon
woonde: niet teghenstaende / Absalon hragt
lof van sijnen Vader om te reysen naer Hebron,
dat hy Godt besonderlijck daer mocht dienen.

Ten tweeden: Hy wilt derwaerts reysen uyt Gessur
van eene belofte / die hy ghedaen hadde / als hy
lincck was te Gessur in Syrien; want sich bindende
desen ellendighen staet / berooft van het armen
sijns vaders / ende buyten sijn vaderlandt / hadde
beloofte / soo hy seydt / inden hem Godt belofte
derom te brengen binnen Jerusaleem, dat hy soude
reysen naer Hebron, om aldaer / soo den Dordrecht
Bijbel dat verclaert 15. *Bemerk:* eenen bysonderen
dienst te doen met offeranden te offeren, ende den
alsoo voor sijn weldaet aen hem bewesen, te danken,
lijck sijne belofte medebrocht.

Ten derden: Sijnen vader David heeft hem
gehoort.

oglof ghegebeven / ende ghesepdt : Gaet henen in

Wat wilt ghy nu noch meer oft klaerder / om te bewijfen darmen / ofte in siekten / ofte in eenighe andere denantwicheydt / oft misroostighepdt / ghesloften magh doen van in pelgrimagien te gaen tot eenighe bysondere plaetsen / om daer bysonderlijck sijn deborte te houden ?

Daerje wilt segghen hier teghen / dat Absalon metter daedt dierghelijcke beloften niet en soude ghedaen hebben / maer dat hy sijne heyloose conspira- tie bedeckt met enen schijn van heyligheydt , om sijnen vader te bedrieghen , ende voor het ghemeyn volck sijn re- gen-sucht te verberghen ; 10. *Bemerk.* Ick gheloobe dat mede / dat Absalon metter daedt gheene ghelof- te ghedaen en hadde / maer dat hy alleenlijck op omme booz sijnē vader ende booz de gemeynte / vā sulckx ghebaen r' hebben / om dies te beter te ghes- trocken tot sijnē pzetensse. Doch dit en doet tot onse saecke niet ; want al dat ick uyt dese Schrif- tur- plaetsē wil bewijfen / is / darmen ten tijde van David gheloften dede om in pelgrimagien te gaen / ende dat dese gheloften gheene superstitie en waes- ten / maer goet ende prijsbaer. Dit bewijse ick aldus :

Absalon seght aen sijnen vader / dat hy rene ghe- lofte heeft ghedaen om te reysen naer Hebron , op dat hy Godt daer bysonderlijck soude moghen die- nen : waer't saecken dat het gheene ghemeyne ghewoonte en hadde gheweest van dierghelijcke beloften te doen / ofte dat sulckx hadde booz super- stite ghelouden gheweest / hoe en soude David, die so rene godtbruchtighen Coningh was / ende soo waeren inde Wet Godts / dat niet belet hebben ; hoe en soude hy aen sijnen sone niet ghesepdt heb- ben: Wel / sone / wat uutenwigheden verstaert ghy van beloften te doen om te reysen naer Hebron? wie spreit opt in Israēl van dierghelijcke ghewoonte ge- boort? ghy hebt hier te Jerusalem de Wcke des Hee- ren / doet hier uwen Godts- dienst / ick en begheere niet

36 Cerimonien raeckende de voorgaende
niet dat ghy naer Hebron sult gaen / want / ende o
we belofte die ghy dies aengaende ghedaen hebt
ende uwe reyse / en is niet anders als superflue
Heeft David tet sulchs gheseydt? oft heeft hy
eens verwondert gheseyt ober 'ghene
hem booz hielt? in't minste niet: maer heeft hem
darelijck oozlof ghegheben / om sijne belofte
reysen te volbruggen / segghende: Gaet henen in
de; hier mede ghenoggh te kennen ghevende / dat
het niet nescutis en was dierghelijcke belofte
doen / ende reysen te aenbeerden / ende dat sy ghy
waeren / ende goddelijck / ende Heyligh; want ghy
lijck Darrje wel bemercht / Absalon bedecht
hoosghed met eenen schijn van heyligheyde: Ergo
belofte te doen om in pelgrimage te gaen / maer
ouder het volck / ende van David, ghehouden
den booz heyligheyde. Nu / ghemercht ick in
nieuw Testament niet en kan bevinden / dat
Joodsche / ofte andere belofte verboden zijn / oft
gantschelijck af ghebroken; in't teghedeel /
bevinde datter van Paulus gheseydt wordt
v. 18. Hy hadde eene belofte ghedaen, te weten
den Dordrechtchen Bijbel dat verclaert 43.
ghelofte der Nazareen, van sich te onthouden
wijn &c. Ick bevinde oock datter gheseydt wordt
Aktor. 21. v. 23. Doet dan het ghene wy u segghen, wy heb
ben vier mannen die eene ghelofte ghedaen hebben
weten / der Nazareen. Ghemercht / seggh' ick / dat
ick in Schrijsure bevinde dat oock de Apostelen
hebben belofte ghedaen / ende dat ick nergens
en binde dat die Heylighen ghelwoonte / de welke
der de Joden was van belofte te doen / nams
lijck om in pelgrimage te gaen / soude af ghe
ken zijn / ofte verboden; soo en sie ick gheene
waerom dat de Christenen die mede niet heylig
lijck en souden moghen ghebruycken.

HET II. CAPITTEL.

Wordt bethoont uyt de HH. Oudt vaders vande vier eerste hondert jaeren, dat men inde waere ende rechtsinnighe Kercke Pelgrimagien heeft ghedaen.

§. I.

Pelgrimagien diemen ghedaen heeft naer Roomen tot de graeven vande HH. Petrus ende Paulus Apostelen.

Eusebius, Anno 326.

Historia Ecclesiastica libro 6. cap. 11. juxta interpretationem Ruffini.

Damantius (soo wierdt Origenes gendeemt) Als op dien tijdt Zepherinus de Roomische Kercke regeerde / is te Roomen ghekomen / soo hy self op eene sekerre plaetse geschreven heeft / segghende / dat hy gaote begherte hadde om de alder outste Kercke vande Roomen te besøcken.

Den H. Joannes Chrylostomus, Anno 398.

Homilia 66. ad Populum Antiochenum.

Dese graeven bande HH. Petrus ende Paulus, sijn deel upstakeuder dan de graeven der Coninghen: want hy dese en is gheen bolck / ende tot die is eenen grooten toeloop. De beenderen bande Heplighen pijnighe ende bedwinghen de duyvels / ende sy ontbinden die / de welke met alder-wzeetste banden van haer ghebonden sijn; de asschen / ende beenderen / ende stof verscheuren die onsehtbare krachten: Ende schoon niemant oyt ghe-

Adamantius (erat hoc nomen Origeni) cum per illud tempus Zepherinus Romanæ Ecclesiæ præficeret, Romam venit sicut ipse in quodam loco scripsit dicens voti sibi fuisse, ut antiquissimam Romanorum viseret Ecclesiam.

Multò cæteris regalibus sepulchris hæc monumeta sunt clariora, nam illic quidem magna solitudo, hic autem magnus concursus. Sanctorum ossa demones sustunt, & torquent, & vinctos, ab illis solvunt levissimis vinculis; & cinis, & ossa, & favilla

Inuisibiles illas potestates dilaniant: Itaque quo regias quidem aulas videat, nullus unquam peregrinatus fuerit. Multi vero reges plerumque huius spectaculi gratia peregrinati sunt.

Quis mihi nunc dabit circumfundere corpori Pauli? affigi sepulchro, & videre pulverem corporis illius? Oris huius pulverem videre vellem per quod Christus magnalia, & ineffabilia locutus est! Pulverem videre vellem oculorum excavatorum primo, deinde vero ad orbis salutem respicientium, vellem & pedum illorum videre pulverem, qui per orbem currentes non laborarunt,

Vellem videre catenas quas pertimescunt & horrent demones, reverentur autem Angeli: Si ab ecclesiasticis curis essent remotus, non recusarem hanc suscipere peregrinationem ut solum viderem catenas.

Videtur imperii nobilissimi eminentissimum culmen, ad sepulchrum piscatoris Petri, submisso diademate supplicare.

38 Cerimonien raeckende de Pelgrimagen ghereysst en hadde om Coninghlycke palysen te sien / nochtans vele Coninghen zyn de pelgrimage ghegacu / om dit spectacul te sien.

Den selven

Homilia 31. in Epist. ad Romanos.

Wie sal my nu verleenen dat ick mag omhelsen het lichaem van Paulus? dat ick mag vast blijven aen sijn graf / ende de asschen sien van dat lichaem? Ick wilde wel de asschen sien van dien mondt / door welken Christus grootdabghe ende onspreekelycke dinghen ghesproken heeft? Ick wilde wel de asschen sien van die ooggen die eerst zyn verblindt gheweest / ende daer na tot saligheyt vande wereldt gheopen: Ick wilde wel de asschen sien van die voeten die welcke door de werelt loopende / ater en vermoeyt gheweest!

Den selven.

Homilia 8. in Epistolam ad Ephesios.

Ick wilde wel dat ick mocht sien die ketenen (vande HH. Petrus ende Paulus) die welcke de dubbelen vreesen ende schroomen / ende de Engelen eeren: Dat ick verlost waere vande kerckelycke sozghen / ick soude die pelgrimage gheerne aenemen / alckelijck om die ketens te sien.

Den H. Augustinus, Anno 420.

Epistola 42. ad Madaurenses.

Ghy siet / dat den Keyser / het verhevenste hof van het alder-edelste rijck / met al ghelede kroone / bidt vooz het graf van den visscher Petrus,

naer't H. Landt, Graeven der Martel. &c. 39

Den H. Paulinus, Anno 420.

Epistolâ 13. ad Severum.

Op't eynde banden somer zyn wy naer
Roomen geryst/tot den eerweerdighen dagh
vande Apostolische solemnitete. Wy hebben
den heelen moeghenstont thien dagen langh
overghebracht by de graeven der Apostelen
ende Martelaeren / volbzenghende onse be-
loften/om welker oozsaecke wy ghekomen
waeren.

Palladius, Anno 430.

Historia Lausaca, Capite 113.

Philoromus is te voer gekomen tot Roomen
toe/om te hidben inde Kercke vande HH. Pe-
trus ende Paulus.

Sidonius Apollinaris, Anno 440.

Libro 1. Epistolâ 5. ad Heronium.

Te Roomen zijnde hebb' ick uwe hzeben
ontfanghen/ niet de welke ghy verzoghdulde-
lyck onderforcht / oft mijne aenghenomen
peligmagie naer dea ghemeynen wensch is
ghelucht &c. Hier en tusschen hadd' ick Roo-
men in het ghesicht / ende eer ick noch quam
ende boozborghren my-selben swijrende booz-
de triumphante denren der Apostelen/hebbe
baerlyck ghevoelt/dat alle de vermoeytheit
myt mijne swacke leden verzeven was.

Den H. Leo, Anno 440.

Sermone 1. de Iunio Pentecostes, Capite 4.

Naer ons op den Saterdach waecken by
den alder-salighen Petrus Apostel/dooz wiens
ghebeden wy betrouwen berloft te worden/
ende vande gheestelycke vanden/ ende van-
de lichaemelycke.

¶ 4

¶ II.

Astate labente
Romam ad venera-
bilem solennitatis
Apostolicæ diem
profecti sumus, de-
cem dies, ante meri-
diem in votis no-
stris, quorum causa
veneramus, per Apo-
stolorum, & Marty-
rum sacras memo-
rias, confluentes.

Philoromus pede-
stri itinere venit Ro-
mam utque, ad oran-
dum in martyrio SS.
Petri & Pauli.

Litteras tuas Ro-
mae positus accepi,
quibus an secundum
commune consilium
sele peregrinationis
meae cepta promo-
veant, sollicitus in-
quiris &c. Inter hæc
patuit & Roma con-
spectui, ubi prius-
quam vel pomeria
attingerem, trium-
phalibus Apostolo-
rum liminibus affu-
sus, omnem protinus
sensi membris male
fortibus explosum
languorem.

Sabbatho apud
beatissimum Petrum
Apostolum vigilias
celebremus, cuius
nos orationibus, & à
spiritualibus inimi-
cis, & à corporalibus
hostibus confidimus
liberari.

Pelgrimagen naer't heyligh Landt.

Eusebius, Anno 326.

Ecclesiastica Historia libro 6. capite 9.

Alexandrum, cum
tanquam divino
quodam oraculo, ex
Cappadocum regio-
ne, ubi primum in
episcopatus gradu
fuisse locatus, Hie-
rosolymam tum vo-
ti, tum locorum vi-
sendorum causa con-
tenderet, illius Ec-
clesiae fratres exci-
piunt benignissime.

De broeders bande ghemeynte tot Hiera-
lem ontfanghen met alle befeefte vdt Alex-
andrum, den welken/ als dooz een Goddelich
fingheben / uyt het landtschay van Cappado-
cien, daer hy nu eerst gestelt was inden heyl-
schoppelijcken staet / te Jerusalem was ghe-
men uyt kracht van belofte / ende om die
plaetsen te besoecken.

Amphilochius, Anno 370.

In vita Basilij.

Vendamus, in-
gunt, facultates
stras omnes, & e-
genis distribuamus,
ac deinde proficis-
mur ad sanctam ci-
uitatem, visuri quae
illuc fiunt miracula
atque apud Deum fi-
ductam nobis con-
liemus &c. Ut au-
tem pervenerunt Je-
rosolymam omnia
sacra loca fide, & di-
lectionis perquiren-
tes, & in ius Deum,
qui est super omnia
adorantes.

Laet ons/ seyden Basilij ende Eubulus, ver-
hoopen alle onse goederen / ende die uyt die-
sen aen de armen / ende laet ons daer naer
reysen naer de heylighe Stad / om de mira-
kelen te sien die daer gheschieden / ende om
ons met Godt te versoenen &c. Doo sy nu te
Jerusalem waeren ghekomen / hebben alle de
heylighe plaetsen met gheloope ende heft
besocht / ende tu die hebben sy Godt / die ho-
ben al is / aenghebeden.

Den H. Gregorius Nyssenus, Anno 380.

Epistola ad Olympium Monachum, Capite 1.

Ad urbem Antio-
chii congressi sumus
quo tempore pete-
das Jerolymam ut
monumenta Christi,
dum in carne esset,
inviseres.

Wy zijn saemen gekomen hy de stad van
Antiochien, op dien tijde als ghy naer Jerusalem
reysde / op dat ghy de overghebleven ghe-
dachtenisse Christi, als hy in't licham was
soudt besoecken.

naer't H. Landt, Graeven der Martel. &c. 41

Den H. Hieronymus, Anno 390.

Præfatione libri 7. in Ezechielem.

Daer is nautwelijckst eene ure / ende eenen ooghenblick / op de welke wy niet te ghe-
maete en gaen aen de broeders / die her-
waerts ober-comen naer't H. Landt.

Nulla hora est,
nullumquæ momen-
tum, in quo non fra-
trum occurramus
turbis.

Den selven

Epistolâ 13. ad Paulinum.

Men komt herwaerts tot het H. Landt
van alle ghevesten des wereltds geloopten /
de stad is vol van alle soorten van men-
schen / ende daer is een groot ghedrangh spo-
van mang / als van houtwen.

De toto huc orbe
concurritur, plena est
civitas universi ge-
neris hominum, &
utriusque sexus con-
stipatio.

Den selven.

Epistolâ 17. Capite 6.

Waer te langh te doozloopf alle de eeu-
wen bande Hemelvaert des Heeren tot dese
teghenwoordighen dagh / wat Bisschoppen /
wat Martelaeren / wat manne inde kercke
dijke leere wel-spreekende / ghekomen zjn te
Jerusalem, meynende dat sy min Godts dien-
stigheydt hadden / mindere werenschap / ende
mindere deughden / ten waer saecken dat sy
Christum souden anbeden hebbe in die plaet-
sca / ende welke het Euangelle eerst hadde
van het Cruys beginnen upt te schynen.

Longum est nunc
ab Ascensu Domini,
usque ad præsentem
diem per singulas æ-
tates currere, qui E-
piscoporum, qui Mar-
tyrum, qui eloquen-
tium in doctrinâ ec-
clesiasticâ virorum,
venerint Hierosoly-
mam, putantes mi-
nus se religionis, mi-
nus habere scientiâ,
nec summam ut, di-
citur, manum acce-
pisse virtutum, nisi in
illis Christum ado-
rassent locis, de qui-
bus primum Euan-
gelium de patibulo
eorulcaverat.

Den selven

Epistolâ 154. ad Desiderium.

Ich bidde u. l. dooz de liefde des Heeren /
dat ghy ons komt besoecten / ende dat ghy
ons dit fabriur doet ter doozsaecke bande hep-
ligher plaatsen: Als't dat ons gheselschap u
misschien niet en sal aenghenaem wesen /
als

Precor vos per Do-
mini charitatem, ut
nobis vestros tri-
buatis aspectus, &
per occasionem san-
ctorum locorum tã-
te nos dignis mune-

ze. Certè si confortia
nostra displicuerint,
adorasse ubi steterūt
pedes Domini, pars
fidei est, & quasi re-
centia natiuitatis, &
crucis, ac passionis
vidisse vestigia.

42 Cerimonien raeckende de Pelgrimagien
'tis een deel van't geloobe t'aenbidden daer
de boeten des Heeren ghestaen hebben / ende
te sien gelyck de berste lich-reckenen van
de Gheboozte / ende het Cruys / ende de
Passie.

Den selven

Epistolâ 27. Capite 3. & 4.

Paula, cuncta loca
Hierosolymis tanto
ardore, ac studio cir-
cumiuit, ut nisi ad
reliqua festinaret, à
primis non posset
abduci, prostrataque
ante crucem, quasi
pendentem Domi-
num cerneret, adora-
bat. Ingressa sepul-
chrum, resurrectionis
osculabatur lepi-
dem, quem ab ostio
monumenti amove-
rat Angelus, & ipsum
corporis locum in
quo Dominus iace-
rat, fideli ore lambe-
bat: quid ibi lachry-
marum, quantum
gemituum, quid do-
loris effuderit, testis
est cuncta Hierosoly-
ma testis est ipse
Dominus quem ro-
gabat. Inde egrediens
ascendit Sion, osten-
debatur illi colum-
na. Ecclesia porticu
sustinens, infecta
cruore Domini, ad
quam vincus dici-
tur, & flagellatus.
Monstrabatur locus
ubi super centum vi-
ginti credentium a-
nimas Spiritus S. de-
scendit. Deinde pro
facultatulâ suâ pau-
peribus pecuniâ di-
stributâ petroxit
Bethleem, & in dex-
tra parte itineris ste-

Paula heeft alle de plaetsen te Jerusalem mit
sulck eene byertigheyt/ende neertigheyt om-
me-ghegaen/dat sy van de eerste niet en sou-
de konnen af-ghecroeken hebben gheleue-
ten waer sy tot andere hadde ghespoet: De-
der-ligghende voor het Cruys/aenbadt sy
als of sy den Heere daer hadde sien aenhan-
ghen. In-ghegaen sijnde in het graf / kint
sy den steen vande berijssnisse den twelck
den Enghel hadde getweert van den inganghe
des Grafs. Ende sy kuste met eenen gheleue-
biggen mont de plaetse self/daer het licham
gheleghen hadde; wat raenen sy daer ghe-
stort heeft / wat suchten / wat droefheyt /
kan de heele Stadt van Jerusalem gheruypt
ende den Heere / die sy badt. Hier uyt gaende
is sy gheklommen op Syon: men thoonde
haer den pilaer / onder-stemende de galerye
van de Kercke / besproeyt met 't Bloed des
Heeren aen de welcke men seyt dat hy ghe-
bonden is gheweest / ende ghegheestelt. Men
thoonde haer de plaetse daer den H. Ghert
was af-ghebaelt ober de zielen van hondert
en twintigh gheloovighe. Daer naer / waer
haer vermoghen haer ghelt uyt-ghegheyt
hebbende aen de armen / is sy henen ghegane
naer Bethleem, ende op den rechte kant van
den wegh heeft sy ghestaen by het graf
van Rachel: Ende van hier in-ghegaen sijnde
in Bethleem, en gekomen in de speloncke van
den Salghmaecker / nae dat sy het H. Cruys
vande

naer't H. Landt, Graeven der Martel. &c. 43
bände Maghet / ende den stal hadde gesien /
heest verckert daer ick het hoorde / dat sy
dooz de ooghen des gheloofs sagh het kindt
ghewonden in doecken / ende den Heere we-
nende in de Cribbe; ende sy sprack met trae-
nen die met blyschap ghemenghelt waeren /
segghende: Weest ghegroet Bethleem, huyt des
broot; / in het welck ghebozen is dat broot /
welck van den Hemel ghebaelt is: Wen ick
ellendighe sonderse weerdigh ghevonden te
kussen de Cribbe / in den welcken mijnen
Heere een kleyn kindt wesende / gheveent
heest; te bidden in de speloncke / in de welke
de Maghet ende Moeder den Heere gebaert
heest: Dit is mijne ruste / om dat het 't Wa-
derlandt is van mijnen Heere? Hier sal ick
woonen / om dat den Salghmaccker die
verhozen heest &c. Dan is sy met aller ha-
esten ghekommen te Nazareth, daer de Heere op-
gheboert is &c.

Den selven

Epistolâ 46. ad Rusticum. Capite 5.

Als ghy / ende uwe huyfzontwe / dooz de
raferijne bande Barbaren / ende aenstaende
ghevanghenisse ghescheyden waert / hebt ghy
beloost met eedt dat ghy / of terstont / of daer-
naer my sout volghen naer't heyligh landt :
ende dat ghy uwe ziele sout bewaeren / de
welcke gy sehent dooz onachtsaemheyt ver-
lozen te hebben: volbzenght dan 't ghene ghy
in de reghenwoozdigheydt Gods hebt be-
loost: Het leuen der menschen is onseker / siet
wel roe dat ghy niet te bozen en sterft / eer
ghy uwe belofte volbzenght. Volght die / die
ghy self sout moeten leeren hebben / te weten
uwe huyfwe / 't is eene schande het kranck
ghesacht wint de wereldt / ende die stercker
is woort bande wereldt ghewonnen. Ghy
loopt

tit ad sepulchrum
Rachel, atque inde
Bethleem ingressa,
& in specum Salva-
toris introiens, post-
quam vidit sacrum
Virginis, diversorium,
& stabulum, me au-
diente jurabat cerne-
re se oculis fidei, in-
fantem pannis invo-
lutum vagientem in
praepe Dominum;
misticque gaudio la-
chrymis loquebatur:
Salve Bethleem, do-
mus panis, in qua
natus est ille panis
qui de caelo descen-
dit: Et ego misera,
atque peccatrix di-
gna sum iudicata de-
osculari: praepe in
quo Dominus par-
vulus vaguit: orate in
spelunca, in qua Vir-
go puerpera Domi-
num fudit infantem?
Hæc requies mea,
quia Domini mei
patria est, hic habita-
bo quoniam Salva-
tor elegit eam &c.
Inde cito itinere per-
currit Nazareth nu-
triculâ Domini &c.

Cum vos tabies
Barbarorû, & immi-
nens captivitas sepa-
raret, sub juris juran-
di testificatione pol-
licitum, ut ad sancta
trâseuntem loca, vel
statim, vel postea se-
quereis, & servares
animam tuam quam
visus fueras negligē-
tiâ perdidisse. Redde
igitur quod, præsentē
Domini spondisti.
Incerta est vita mor-
talium, ne ante rapia-
ris quam tuam im-
pleas sponzionem, i-
mitare eâ quam do-
cere debueras, Pro

pudor, fragilior sexus vincit seculum, & robustior superatur a seculo. Tu vagaris in patria, ista pro te in locis venerabilibus Resurrectionis, & Crucis, & incunabulorum Domini Salvatoris, tui nominis recordatur.

Vir Tribunitius Hesperius, acceperat ab amico suo terram sanctam de Hierosolymis allatam ubi sepultus Christus tertio die resurrexit. eamque suspenderat in cubiculo suo, ne quid mali etiam ipse pateretur. At ubi dominus ejus ab illa infestatione purgata est, quid de terra illa fieret, cogitabat, quam diutius in cubiculo suo reverentia causa habere volebat. Forte accidit ut ego, & collega tunc meus Episcopus Syriacensis Ecclesiae in proximo essemus, cumque nobis omnia retulisset, etiam hoc petivit ut infoderetur alicubi, atque ibi orationum locus fieret, ubi etiam possent Christiani, ad celebranda quae Dei sunt, congregari.

Interdum religiosissimi postulant in pretium longinquae peregrinationis. Aliquod festuca simile obtinuit magnae benedictionis loco &c.

44 Cerimonien raeckende de Pelgrimagien loopt daer in u Vaderlant / ende sy sy wien naem gedachtigh in de eerwerdigste plaatsen bande verrijfentisse / van't Cruys / ende de gheboort-plaetse des Heeren onses Salighe maechers.

Den H. Augustinus. Anno 420.

Libro 22. de Civitate Dei. Capite 8.

Hesperius hadde van sijnen vriendt ontfanghen heylighe aerde / de welke van Jerusalem ghebracht was / ende hy hadde die ghebraghen in sijne kamer / op dat hy niet quaden en soude lijden: Maer soo het huys nu vanden Spoogh ghesuyvert was / doch hy was hy soude doen met die aerde / de welke hy niet langher / uyt eerbiedinghe / in sijne kamer en wilde hebben. Tis gebeurt dat ich / ende den Bisschop vande kercke van Syriacum uiter herre van daer waeren; hy heeft ghebraden / dat wy souden hy hem komen / ende wy sijn ghekomen / ende als hy ons alles verhaelt hadde / soo heeft hy dit oock ghebraden / dat men die aerde erghens sou delven / ende daer reene bidt-plaetse maecten / alwaer dat oock de Christenen souden vergaderen sinnen worden tot den Godts dienst.

Bemerckt hier, dat de Pelgrims als sy wederom keerden uyt het H. Land, aerde van daer mede brachten, ende dat die aerde ten tijde van Augustinus in groote weerde ghehouden wiert. Soo gheruyghit oock den H. Paulus Epist. 11. ende 14. Dat het t'spuen tijde / anno 420. wierdt ghehouden booz eenen grooten loon van sulck eenen lange Pelgrimagie / ende booz eenen groote bedidie, waert saecken dat de Christenen en stuckken van't H. Cruys / schoon het meer soo groot hadde gheweest als eenen splinter / kosten bekomen / ende dat mede brenghen naer haer Vader-landt.

Pall.

naer't H. Landt, Graeven der Martel. *Ec.* 45

Palladius. Anno 430.

Historia Lausiaca. Capite 8.

Ruffinus een *Presbyter* van Aquileien, ende Melania ontvinghen die / de welke nae Ierusalem quamen / om haere beloften te volbruyngghen sy hielen de *Bisshoppen* / *Monasticen* / *Maeghden* / ende alle die quamen / op haere kosten.

Theodoretus. Anno 430.

Historia Religiosa Capite 9.

Petrus den *Eremijt* is in *Palastinen* gekome om te sien / op dat hy de plaetsen gesien hebende die het *H. Ughden* ontfangghen hebben / *Sodt* in haer sonden aenbtoden.

Socrates. Anno 440.

Historia Ecclesiastica Libro 7. Capite 46.

Theodosius den *Keyser* / heeft sijne huysvrouwe *Eudoxia* nae *Jerusalem* gesonden / want hy hadde beloost / dat sy die ghelofte soude volbruyngghen / indien sy haere dochter kost ghesetelt sien in't *houwelijck*.

Nu en hebbe ick noch niet ghesproken van die wonderlijcke, ende godtyruchtighe *Pelgrimage* vande *Keyserinne Helena*, *Moeder* van *Constantinus* de groote, 'tsal oock de pijn weert sijn, bykans alle de oudste *Historie-schrijvers* hier van, doch in't kort, t'hooren spreken.

Ruffinus presbyter Aquileiensis, & Melania Hierosolymis excipiebant eos, qui veniebant eorum causa, Episcopos. Monachos, virgines, & omnes qui adventabant, suis providebant, expensis.

Petrus eremita videndi gratia pervenit in Palastinam, ut cum vidisset loca, quae susceperunt salutare passionis, in his Deum adoraret.

Theodosius Imperator. Eudoxiam coniugem Hierosolymam misit, quippe pollicitus erat, illam hoc vorum perfoluturam, si filiam in matrimonio collocatam cerneret.

§. III.

Korte beschrijvinge vāde Pelgrimagie vande Keyserinne *Helena* naer't H. Landt, wt verscheyden oude Schrijvers.

Eusebius. Anno 326.

Libro 3. vita Constantini Capite 41.

Illā cum Deo omnium gubernatori debitum piæ mentis & effectiōnis munus impertire in animo haberet, & pro filio suo Imperatore, eiusque liberis gratias agendas esse putaret, ætate iā ingravescente, singulari quodam consilio adducta, venit tum sacrosanctam terrā oculis illustrata, tum gentes Orientem incolentes conspectura: Ac postquā locis, in quibus servatoris erant impressa vestigia, debitam venerationem adhibuerat, idque cōvenienter prophætico sermōni dicenti: Adorabimus in loco, ubi steterūt pedes ejus: pietatis suæ monumenta, quibus post se relictis, posteris hominibus prodesset, statim fabricare aggreditur: Nam Deo, quem adoraverat, duo dicavit templa: quorum alterū ædificavit in monte unde ascenderat, alterum ad obscurum illud antrum natiuitatis eius.

Helena de Moeder van Constantinus, als sy booz hadde ghenomen aen Godt de regeerder van al/te gheben eene gifte van een Godtzuchtigh ghemoet ende goet-jonckhepdt / ende haer liet boozstaen dat sy hem moest bedancken booz haer sone de Keyser ende sijne kinderen / als sy nu out was booz eenen besonderen raedt aengepozt wesende / is gekomen eens-deels om met haere ooggen te sien het H. Landt/ eens-deels om te besichtighen de natien die in den oosten woenen: Ende naer dat sy aen de plaersen/in de welke ke gedrukt waeren de voetstappen des Salighmaeckers / behoorzijche eerbiedinghe hadde ghehoont / ende dat ghelijcksojnigh aen de woorden vanden Propheet / segghende: Wy sullen aenbidden in de plaetse, daer sijne voeten ghestaen hebben; sy begint terstont te hontwen de teekenen van haere godtzuchtighhepdt / met de welke sy aen de naekomelingen soude pzoftje doen: Want sy heeft aen Godt twee kercken toe-geepgen: waer van sy de eerste heeft gebouwt op den berg van waer sy op-gheklommen was / de andere/by die dypstere speloncke van sijne gheboozte.

Ruff.

Ruffinus. Anno 390.

Historia Ecclesiastica libro 1. Capite 7.

Op de selve tijt Helena de Moeder van Constantinus, eene vrouwe die haers gelijck niet en hadde in gheloope / ende godbzuchtigheyt des ghemoets / ende die upstact in grootbaedighydt / vermaent synde dooz de goddelijcke openbaringhen / reys nae Jerusalem, ende ondersoekt vande inwoonders waer de plaetse was / in de welcke het heyligh Licbaem Christi, hadde ghehangen aen't Cruys.

Per idem tempus, Helena, Constantini mater, femina incomparabilis fide, & religione animi. ac magnificentia singulari, divinitus admonita Hierosolymam petit, atque ibi locum, in quo sacrosanctum corpus patibulo affixum penderat, ab incolis perquirat

Socrates. Anno 440.

Historia Ecclesiastica libro 1. Capite 13.

Helena, de moeder des Keyserz / vermaent sijnde van Godtz weghe in den droom / reys nae Jerusalem: Ende als sy het oudt Jerusalem ghebonden hadde / heel verlaeten / sy soekt neerstelijck het graf Christi, in het welck hy begraven is gheweest / ende upt het welck hy berresen is / ende ten lesten / al-hoe-welker qualijck / dooz de hulpe Godtz / sy vindt. Op de plaetse van't graf bouwt sy eene magnifike / ende schoone kercke / recht ober het oudt ende verlaeten Jerusalem, welke kercke sy ghenoecht heeft het nentwe Jerusalem. Zoo haerst en hadde sy dese kerck niet volmaecht / oft sy heeft noch eene andere niet minder als d'erste ghebouwt by Bethleem in de sploncke daer Christus ghebozen is nae den bleesche: Ende noch eene andere op den bergh van waer hy is opgeklimmen.

Helena Imperatoris mater, in somnijs divinitus admonita. Hierosolymam iter capit. Et cum veterem illam Jerusalem desertam offenderet, Christi monumentum, in quo sepultus est, & ex quo resurrexit, diligenter pervestigat; ac tandem, licet valde aegre, Deo tamen illi opem ferente, reperit: ad locum monumenti magnificum, & egregium templum, quod novam Jerusalem nuncupabat, e regione veteris illius & desertae Jerusalem exaedificat, simul templum absoluit, apud Bethleem, in antro illo ubi Christus natus erat secundum carnem, alteram ecclesiam illo non inferiorem extruxit, quin etiam alteram in monte unde Christus ascenderat.

Sozomenus. Anno 440.

Historia Ecclesiastica Libro 2. Capite 1.

Byhang op den selven tijdt / is Helena de moeder

Per idem fere tempus, Helena Imperatoris

totis mater, venit Hierosolymam, cum precandi causâ, tum sancta illa loca iuvifendi. Quæ quoniam pio animo erga Religionem Christianam erat affecta, visa est sibi operæ pretium factura, si lignum crucis veneranda invenire posset. Præterea duo templa conſtruit, alterum in Bethleem ad speluncam illam in quâ Christus natus est, alterum in summo vertice montis Oliveti unde ad cælum ascendit.

Hæc itineris labores subire non recusavit neque senectutis in valetudinem (nam paulo ante mortem, quam octogefimum annu atatis agens oppetebat, istud iter fecit) omnino animo complexa est. His rebus constitutis templa ob magnitudinem amplissima, & illustrissima ob splendorem extruere cepit.

Helena mater Principis Constantini, cum Hierosolymam agnosceret concupisceret reperta ibi idola, ac templa prostravit. Mox usa regni viribus, Basilicam in loco dominicæ passionis, Resurrectionis, & Ascensionis

48 Cerimonien raeckende de Pelgrimagen moeder vanden Keyser te Ierusalem gheschicmen / eens-deels om te bidden / eens-deels om die heylighe plaetsen te besoeken. Welcke / soo sy met een godtruychtrigh ghe moet / seer gheaffectoneert was tot de Christelijche Religie / heeft haer laeren voorsien / dat het een goet werck soude wesen / indien sy kost vinden het hout van her tweedigh Crucx. Sy houthor daer-en-boven twee Kercken / de eene in Bethleem, by die speluncke daer Christus ghebozen is / de andere op den hooghste top vanden Bergh van Oliveten, waer van sy ten Hemel is opghestommen.

Theodoretus. Anno 430.

Historia Ecclesiastica libro I. Capite 18.

Helena en heeft niet gheschroomt te ontsien den arbeidt vande reyse / noch aenghesien de ongesontheit van haeren ouderdom (want sy heeft dese reyse gedaen / een twintigh voer haere doot / oudt wesende raechtrigh jaeren) nae dat sy het graf des Heeren ende het Crucx hadde ghebonden / gheest begynnen Kercken te houten / die ter oeffenike van haere grootte / seer ruym / ende wyaer / ter doersaecke van haeren lustiger seer doozluchtrigh.

Severus Sulpicius Anno 420.

Sacra Historia libro 2. sub mediam.

Helena, de moeder vanden Prince Constantinus, soo sy begheerte hadde om Ierusalem te besoeken heeft de af-godische heelden / tempels / die sy daer vout / ter eerden ghebrozen / ende ghebruyckende de macht der rijckty / heeft Kercken ghebouw op de plaetsen van her lijden des Heeren / van de doozluchtrigh / ende vanden Hemel waer.

nær H. Lant, Graven der Martel. &c. 49
haer van die selve Coninghtune / is als dan
het Crups des Heeren ghevonden gheweest.

Den H. Paulinus. Anno 420.

Epistolâ 11. ad Severum.

Helena, dooz het in-gheben Godts / heeft
van haeren Sone ghevraeght / dat hy haer
ooyf wilde gheben / om alle die plaetsen / de
welcke gheteekent waeren met de boetschap-
pen des Heeren / ende met de lichtteekenen
van de goddelijcke wercken / ende weldaeden
tot ons / te supveren / ende de af-goden daer
op te werpen &c. 'twelck soo sy van haeren
Sone hadde vercreghen / heeft de schar des
rijckes ghebruyckt / ende verscheyde Kercken
ghehouwt naemelijck op de plaetsen / van
de Gheboorte / het Ujden / de bertijfentisse /
ende hemelbaert des Heeren.

Den H. Ambrosius. Anno 374.

Oratione de obitu Theodosij.

Helena, is in alle haeste ghereyst nae Ieru-
salem, ende heeft gebolghet de plaetse van het
Ujden des Heeren. Sy is ghekomen / ende
heeft beginnen te besoecken de heylige plaet-
sen / ende den h. Gheest heeft haer inghe-
gheben / dat sy het houdt des Crups soude
soecken.

BESLVYT.

Wij bidde u l. Beminde ende onpartijdige Leser,
nu eens te hoozen / ende sonder passie te o-
vercreghen / het ghene dies-aengaende seg-
ghen de Lutherse Predicanten van Maegh-
denburgh Centuria 4. Capite 6. Pagina 458. Helena,
segghen sy / de moeder des Keylers, een supersti-
tiosa vrouwe, is ghereyst naer Jerusalem om aldaer
te

constituit. Eiusdem
Reginz beneficio
crux Domini tumre-
perra.

Helena divino in-
spirata consilio, aliq
rogabat, ut sibi faul-
tatem daret, cuncta
illie loca, Dominicis
impressa vestigijs, &
divinorum erga nos
operum signata mo-
nimentis purgare, at-
que destructis idolis
&c. Itaque prompto
siliij Imperatoris ad-
sensu, patefactis ad-
opera sancta thesau-
ris, adificatis basili-
cis, in loco Incarna-
tionis, Passionis, Re-
surrectionis, &
Ascensionis &c.

Helena festinavit
Hierosolymam, & se-
cuta est locum Do-
minicæ Passionis, ve-
nit ergo, & coepit
revisere loca sancta,
insudit ei spiritus ut
lignum crucis inquir-
eret.

Helena mater Im-
peratoris, mulier su-
perstitiosa, il luc pro-
fecta adoradi causâ.

cepta Domini cruce, duo templa edificari curavit.

Ipsum tamen miraculum superstitione non caret.

Relinquatur ea Socrati, & alijs hominibus superstitioni, &c.

50 Ceremonien raeckende de Pelgrimagie te aenbidden, ende ghevonden hebbende het Cruys des Heeren, heeft doen bouwen twee Kercken.

Wederom: *Centuriâ 4. Capite 10. Pag. 88.* Het mirakel vande vindinghe des Cruys, en is niet loof *superstitie.*

Item: *Centuriâ 4. Capite 13. Pag. 140.* Dieren sijn die allegaer *superstitieus*, de welke dese reyse van Helena, met 't ghene sijn te Jerusalem ghedaen heeft/verhaelen.

Wat dunct u van dese Doctoren? sijn dat niet mannen op de welke men by mag steunen / ende vast gaen? die / segghen dat welke durben plat uyt-seggghen / dat Helena eene *superstitieus* vrouwe is gheweest / daer sijn nochtans van Eusebius woerd gheseydt ghehad te hebben een godtvruchtigh ghemoet, en dat sijn die reyse aenbeert heeft / ende dat sijn ghedaen heeft ghelijckformigh aen het segghen vanden Propheet, oft volghens schrifture, als sijn die heylighe plaetsen heeft besocht / ende de ghe-eert? daer sijn van Ruffinus gheseydt woerd haer ghelijck niet ghebat te hebben aen het gheloove, ende godtvruchtigheydt des ghemoets? daer sijn van Sozomenus gheseydt woerd seer gheaffectioneert gheweest te hebben tot de Christelijcke Religie? daer Socrates. Paulinus, ende Ambrosius segghen / dat sijn hier in is gheseydt gheweest dooz het ingheven Godis, door des Heer Gheest, door de openbaeringhe Godis? Sullen dese nentwe ende eerst op-ghetomen Doctoren die durben noemen / eene *superstitieus* vrouwe? ende alle die Out-vaders / die welcke haer prijsen / van ghelijcken honden loof *superstitieus*? Weggh / wegh met dier ghelijcke hermetelijckheydt / ende uyt-sinnigheydt. Verre van ons dese nentwe leeraers / als die de openbaere contrarie ghetuygenissen hebben van soo vele Out-vaders. Hier een ghelyden Anders-ghesinde, wie ghy sijn / wat fondament dat ghy moet steunen /

ter H. Landt, Graeven der Martel. &c. 58
teghen wat mannen bande eerste eentien
dat ghy moet op zeplen / om de Roomsche
Catholijcken te betoerdeelen vā superstitie.

§. IV.

Pelgrimagien tot de graeven der andere
verscheyde Heylighen.

Tot het Graf vanden H. Propheet Ezechiël
in Syrien.

Epiphanius, Anno 370.

In vitâ Ezechielis.

D'En man / Ezechiël, leyt begraven in
het landtschap van Syrien, ende vele men-
schen komen gelooopen tot sijn graf om daer
te bidden/ende hem te dienen: Ende de wijle
daer soo eene groote menighte saemen komt
tot sijn graf/de Chaldeen/ende dat sy
het lichaem souden wegh nemen / daerom
beroghtelichschappen sy de Pelgrims/ende lep-
denie wederom van daer.

In terrâ Syriorum
vir illo sepultus iacet.
multique ad monu-
mentum eius con-
fluunt ad precatio-
nem, & obsequium:
sanè quando tanto
eo frequentia unâ ad
monumentum eius
conveniunt, formi-
dât Chaldæi ne eum
auferant, quapropter
egredientem comi-
tantur, & deducunt

Tot het Graf vanden H. Cyprianus, te Carthagē.

Severus Sulpicius, Anno 420.

De virtutib. Monach. Oriental. Dialogo 1. Capite 1.

Oer by saeren sijn wy af-ghebaren van
Narbona, ende dooz de geheughentisse Godts /
mi hebben doozspoedighe vaert ghehadt:
Dieft ons goet ghedocht dat wy souden
gaen naer Carthagen, om te besoecken de
plaetsen der Heylighen / maer naemelijck
om te bidden by het graf vanden Martelaer
Cyprianus.

Ante hoc trien-
nium, ubi Narbonâ
navim solvimus, ad-
eò prospera. Dei nu-
tu, navigatio fuit, li-
buit annone Car-
thaginem loca visi-
tare sanctorum, &
præcipue ad sepul-
chrum Cypriani Mar-
tyris adorare.

Tot het Graf vanden H. Felix, te Nola,
Augustinus, Anno 420.

Epistola 137. ad Clerum, Populumq. Hippontensem.

Multis notissima
est sanctitas loci, ubi
B. Felicis Nolensis
corpus conditum est

Den vele is seer wel bekend de heylighen
hande plaerse/daer het lichaem vanden H. Fe-
lix van Nola begraven lighr.

Den H. Paulinus, Anno 420.

Nitali 3. & 8. de S. Felice.

*Nec modus est populis coruibus agmine denso
Mec requies, properat in lucem à nocte, diemque
Expetare piget, votis avidis mora noctis
Rumpitur, & noctem flammis funalia vincunt
Insipiam multis unam iuvat urbibus urbem
Cernere, to tque uno compulsa examina voto.
Lucani coruunt populi, coit Appula pubes,
Et Calabri.
Et qua bis serenas Campania laeta per arbes,
Capua Neapolis &c.
Omni namque die t'estes sumus undique crebris
Cantibus, aus sanos gratantia reddere vota,
Aus uigros varias petere ac ambire medelas.
Cernimus & multos peregrino à littore vectos
Ante sacram sancti prostratos Martyris aram
Dum referunt gratias, tolerata referre pericla
Testantes validis collisà nave procellis
Se asptos, miserante Deo, Felices & ipsa
Decente manu, maris emersisse profundo.*

Het volck komt met heyl
hoopen sonder ghetal/ ende
der ruste / van 'smozghens
'sabondig / tot het graf vanden
H. Felix : Sy en konnen niet
wachten tot alderijdt dat het
dagh woedt, sy komen by nacht
ende overwinnen de duysternis-
sen met lichten. 'Tis ggenoghe
te eene stadt vol te sien van heyl-
sieden/ de volcken van Lucania,
van Appulien, van Calabrien, van
Campanien, van Capua, van Napoli,
komen derwaertig hoops ghe-
wys ghelooopen / ende by
gheruyghen/dat daghelijcs de
ghesonde komen om haere he-
losten te volbzenghen / ende dat
de siecken hier komen bidden
om haere ghesontheydt : Wy
sien oock dooz den Dutaer van
den H. Martelaer ligghe die
van vyzende kusten zyn ghe-
men ober zee / om te danch-seg-
ghen dat sy dooz de hant vanden
H. Felix, ende dooz de barmhertig-
heydt Godts zyn verlost ghe-
weest van schip-braecke/ nye
midden hande tempersten.

ter H. Landt Graeven der Martel. &c. 53

Tot het Graf vanden H. Hyppolitus, te Roomen

Prudentius, Anno 420.

Hymno II. de S. Hyppolito.

Sinoghens bzoegh komen
 op den H Hyppolitus groeten / al
 het volck komt hem bidden / sp
 gaen ende sp keeren tot den son-
 nen onderganch toe ; de liefde
 der Gods dienstghepde ber-
 samelende die van Roomen , en-
 de uplandische Natien : Sy
 kuffen het metaelen graf / sp
 droegen daer bloemen / iende
 ruck werck / ende besproeyen
 hare wanghen met traenen :
 Waer als het sijnen feest-dagh
 is jaerlijcks / de heele stad van
 Roomen is upghelaten / Edel /
 ende on-edel Magistraeten / en-
 de Gemeente al onder een , die
 van Alba die komen Processie-
 ghewijs in goede ozden / die van
 Trecen, van Samnis , van Campa-
 nen, van Capua , van Nola : Elck
 komt blijde met sijne hupszou-
 der / ende sijne lieve kinderen /
 ende spoeden haer op den wegh
 waer sp konnen / de velden sijn
 nauwelijcks groot ghenoech
 om de menschen te batten &c.

Mane salutatam concurrunt, omnis adorat.
 Pubes, eunt, redeunt solis ad usque obitum.
 Conglobat in cuneis Latios, sumul & peregrinos
 Permissim populos Religionis amor.
 Oscula perspicuo figunt imp ressa metallo.
 Balsama diffundunt, stertibus ora rigant.
 Iam cum se renovat decursis mensibus annus
 Natalemque diem passio festa refert :
 Urbis Augusta suos vomit, effunditque Oquiras.
 Vs 2. & Patricios ambitione pari.
 Confundit plebeia phalanx umbonibus aequa
 Discrimen procerum praecipitante fide.
 Nec minus Albanis acies se candida portis
 Explicat, & longis ducitur ordinibus:
 Concurrunt Samnitis atrox &c
 Quisque sua Letus cum conjuge, dulcibus & cum
 Pignoribus, i ap idum carere possit iter.
 Vix capiant pat ali populorum gaudia campi &c

Tot het Graef vanden H. Marcus, tot Alexandrien.

Palladius, Anno 430.

Historia Lausiaca, Capite II.

Philoromus is tot Alexandrien ghekomen /
 want hy hadde belofte ghedaen de Kercke te
 bezoeken vanden eerweerdighen Marcus.

Pervenit Philoro-
 mus Alexandriam,
 cum vovisset in
 Martyrium veneran-
 di Marci.

3

Tot

Tot het Graf vanden H. Thomas Apostel,
tot Edeffa.

Socrates, Anno 440.

Historia Ecclesiastica Libro 4. Capite 14.

In eà civitate egregia, & magnificentum templum est D. Thomae apostolo dicatum, crebraque hominum multitudo eo, propter loci sanctitatem, confluit.

In die stadt is eene schoone ende magnifice Kercke / toe-ghe-eyghent aen den H. Thomas Apostel/ende eene gr oote menighte bā hōmē komt derwaerē ter nozsaercke bande ghepēdyt der plaetse.

Tot het Graf vanden H. Ioannes Bapt. tot Sebasten.

Den H. Hieronymus, Anno 390.

In Caput 1. Abdia.

Sepulchrum eius usque hodie, cum Mausoleo Elifae Prophetae & Ioannis Baptistae venerationi habetur.

Het graf van Abdias, met het graf van Iohannes den Propheet / ende van Ioannes Baptista worden tot heden in eerbiedinghe ghehouden tot Sebasten.

Ruffinus, Anno 390.

Historia Ecclesiastica Libro 2. Capite 18.

Iuliani temporibus, velut relaxatis frenis efferebuit in omnem saevitiam feritas Paganorum Ex quo accidit, ut apud Sebasten urbem, sepulchrum Ioannis Baptistae, mente rabiā, & furens manibus invaderent, ossa dispergerent, atque ea rursū collectā, igni cremarent, & sanctos cineres pulveri immistos dispergerent. Sed Dei providentiā factum est, quod illam de Hierosolymis ex monasterio Philippi hominis Dei, orationis illuc causā, per idem tempus, venisse &c.

Ten tijde van Iulianus, heeft de wreechthēyde der Heydenen haer uptghehoert als mer toelen toorn/waer upt ghebeurt is / dat sy een rasende ghehoert / ende goddeloofc handen / hebben inghevaeren by de stadt van Sebasten, het graf van Ioannes Baptista ende beenderen verstrout / ende die wederom beeen vergadert hebbende/ verbrandt / ende de heylighe aschens met stof gemenght hebben verstrout. Maar 'tis gheschiede dat de doozsichtigheyt Gods / datter sommighe upt het Clooster banden man Philippus, op den selven tijdt derwaerē kōmen zyn van Ierusalem, om te hidden

merit H. Landt, Graeven der Martel. &c. 55

Tot de Kercke van S. Michiel Aerts-Enghel,
tot Vesta.

Sozomenus, Anno 440.

Historia Ecclesiastica Libro 2. Capite 2.

Die Kercke / de welke ghelegghen is (nde
plaerse eertijds Vesta ghenoeint / is van desen
tijde af / soo 't aen een iedert seer wel bekent
is / in groote eere ghehouden ghetweest / ende van
hande pelgrims / ofte uytlanders / ende van
de boeghers. Die selve plaerse nochtans
wordt nu Michaëlium ghenoeint / om datmen
door seker geloof / dat den H. Michaël Aertg-
Enghel aldaer sich beropenbaert heeft.

Eam ecclesiam que
est in loco, qui Vesta
olim dicebatur, in
maximo honore tum
à peregrinis, tum à
civibus ex illo tem-
pore inhabitam fuisse
constat. Idem tamen
locus jam Michaë-
lium nominatur,
quod pro certo cre-
ditur, Divum Mi-
chaëlem Archange-
lum ibi apparuisse.

BESLUYT.

Wt al het ghene dat ick in dit teghen-
woordigh Tractaet hebbe ghehandelt /
blijckt opentlijck / hoe vermetelijck / ofte om-
ker te segghen / hoe ontroutelijck onse
Wederpartije, naemelijck eenen sekeren Hospi-
tarius, ende Danæus ende andere hoozt-gaen /
als sy segghen /

Ten eersten, Dat die / bande welke men
kent / by de oude ghereyst te zijn naer eens-
ghe sekerer plaetsen / dat niet en hebben ghe-
baen upt devotie, maer liever om haer ghe-
loofe / door het besichtigen van dese plaetsen /
naemelijck daer Christus gheleest heeft / dies
te meer te verstercken / ende bevestighen.

Contraete blijkt upt den H. Augustinus, den
welcken seght / dat Præcen ende Coninghen
kamen tot het graf vanden bisscher Petrus,
om daer te bidden. Dyt Palladius, die seght / dat
Philomus naer het selve graf is gereyst / om
te bidden. Dyt Amphilocius, die van Eubulus
ende Basilus verhaelt / dat sy de heylighe
plaetsen hebben besocht / ende aldaer Godt
acnghe-

56 Cerimonien raeckende de Pelgrimagien
 aenghebeden. Dyt den H. Hieronymus, die seght
 dat Bisschoppē ende Martelaeren haer la-
 ren boozstaen/ dat sy min Gods-dienstigheyt
 hadden/ten waer saccken dat sy de heylighe
 plaetsen besocht hadden. en selven H. Be-
 der beschijft in't sangh ende breecht met wat
 reene devotie ende Godvruchtigheyt de edel
 Paula alle die selve plaetsen besocht heeft. Dyt
 Theodoretus, die ghetuyghet dat Petrus den E-
 renijst in Palestinen ghekomen is / om God
 daer te aenbidden. Dyt Ruffinus, Sacrates, Som-
 menus, &c. die dat selve ghetuyghen vanden
 Keeserinne Helena. Dyt Epiphanius, die seght
 dat de gheloobighe in pelgrimage gingen
 tot het graf vanden Propheet Ezechiel om te
 bidden, ende hem te dienen. Dyt Severus Sulpi-
 cius, die van sy selven schijft / dat hy naer
 Carthagen ghereyst is tot het graf vanden
 H. Cyprianus. om daer te bidden. Dyt Paulinus
 die verhaelt / dat de Christenen van alle ghe-
 twesten quaemen in pelgrimage naer de
 stadt Nola, by het graf vanden H. Felix, die
 ghesonde om hem te aenroepen, de siecke om
 hem te vraeghen ghesontheyt, de zee-varenden
 om hem te bedancken &c. Hoe kan iemand
 op de leeraers van Partije noch steunen / ende
 vast gaen/aenghesten sy soo opentlijck dade-
 ven bestryden soo klaere ghetuyghenissen
 van soo vele treffelijcke Out-vaders /
 Ten tweeden seght Partije, dat de eerste Christe-
 nen / schoon sy mochten ghegaen zijn tot
 eenige sekere plaetsen in pelgrimage / noch
 rang haer tot dien eynde niet en hebben ver-
 bonden met besondere helosten.
 Contracte blijkt upt Paulinus, die van sy
 eyghen selven ghetuyghet / dat hy te Roomen
 by de graeben vande Martelaeren / ende Ap-
 postelen / sijne beloften volbracht heeft. Dyt
 Eusebius, die van Alexander den Bisschop van
 Capadocien verhaelt / dat hy te Ierusalem
 H. plaets

over't H. Landt, Graeven der Martel. *Ec.* 57
plaetsen is komen besoecken uyt kracht
van belofte. Dyt den H. Hieronymus, die uyt-
drukkelijck seght / dat Rusticus hadde belofte
gedaen / om het H. Landt te besoecken. Dyt
Palladius, die van verscheyde gheloobighe
seght / dat sy te Ierusalem quaemen / om haere
belofen te volbruggen; ende van Philoromus,
dat hy beloofte hadde te reysen naer Alexan-
dien, om te besoecken het graf vanden H. Mar-
cus Dyt Socrates, die ghetuyght / dat de Keeser-
inne Eudoxia is ghereyst naer Ierusalem, ter
oorsaecke vande belofte, die haer man Theo-
dorus hadde ghedaen &c. Soo dat seker niet be-
denken en kan / hoe onse Wederpartije durft
seggen ende schryben / dat de oude Christus-
ten haer niet en verbonden met belofsten.

Ten derden seght Partije, dat de Pelgrima-
gen eerst op-gekomen sijn ten tijde van
Constantinus de Grooten.

Contrarie blijkt uyt Eusebius, die seght / dat
Origenes naer Roomen ghereyst is om de oud-
ste kercke aldaer te besoecken / dat is / om-
rent tachtentigh jaeren hoor Constantini tij-
den. Ende Origenes self *libro 1. contra celsum*, seght
darmen t'sijnen tijde / in Bethleem thoonde de
speloncke inde welcke Christus gheboren is, ende de
kribbe inde welcke hy heeft gheleghen in doecks-
kens ghewonden, ende dat dese dinghen vermaert
waren oock in de plaetsē daer de Heydenē woonde.

Contrarie aen 't ghene onse Wederpartije
seght / blijkt noch hoorzet uyt den boozge-
mitden Eusebius, die vanden Bisschop Alexan-
der ghetuygghet / dat hy naer 't H. Landt is ge-
reyst; welchen Bisschop neghentigh jaeren
hoor de tijden Constantini geleest heeft: 't selve
ghetuygghen Hieronymus ende Rufinus.

Item contrarie blijkt uyt den H. Hierony-
mus, die alsoo spreekt / *Epist. 17.* 'T waer te langh
te verhaelen, wat Bisschoppen, wat Martelaeren, wat
mannen inde kerckelijcke leere wel-sprekende, op
alle

Coveniēter Ev-
angelicæ historix,
ostenditur in Beth-
leem spelunca bi
Christus natus est, &
præsepe ubi fasciis
involutus idque
quod ostenditur, et-
iam iis in locis, ubi
alieni à fide habi-
tant, celebratum, ac
decantatum est.

58 Cerimonien raeckende de Pelgrimagien.
alle eeuwen, beginnende vande Hemelvaert des Hee-
ren tot desen teghenwoordighen dagh, te Ierusalem
zijn ghekomen &c. Hebben de Christenen vande
Hemelvaert des Heeren af beginnen het heyligh
Landt te besoecken/ergo 'tis valsch / dat dat
eerst opgekomen is ten tijde van Constantinus.

Item den H. Cyrillus Hierosolimitanus *Capituli 17.* Ten is nu niet eerst begost, dat hier te Ierusalem van alle kanten saemen ghekomen is eene menighe van uytlandische natien, dat is al van over langhe tijden, ofte van certijdes. Ergo soo en is dit niet begost ten tijde van Constantinus, want Cyrillus en heeft niet langh naer de tijde Constantini gheleest/te weten/onder sijnen son-

Item Sozomenus *Hist. Eccles. lib. 2. cap. 1. b.* De oude Heydenen, sendt hy/die de Kercke vervolgt hebben, soo sy de Christelijcke Religie, doe nieuwelijnghs opghecomen, met alle macht trachteden te niet te doen, hebben sy de heylighe plaetsen met opgheworpen dijcken bedeckt, ende die veel hooght ghemaect, ghelijckmen nu noch can sien: jae hebben de plaetse van't graf daer Christus verlesen is, ende den bergh van Calvarien, omringhelt met eenen muer, ende die op haere maniere verciert hebben sy die vol steenen gheworpen, ende daer op ghebouwt den tempel van Venus. Daer naer hebben sy daer ghestelt de statue vande selve Goddinne, op dat die, de welke Christus in die plaetse souden aenbidden, t'samen souden Venus schijnen te eerden, ende dat door langheydt van tijde, vergeten soude worden de waerachtighe oorsaecke, om de welke de menschen die plaetse eerden &c. Dus verrebou daer / datmen eerst de Pelgrimagien / naemelijck naer 't heyligh Landt / soude begost hebben ten tijde van Constantinus,

Non enim nunc
ncepit huc externa-
rum gentium multi-
tudo undique con-
gregari, sed jam
olim.

6 Veteres Gentiles,
qui Ecclesiam perfec-
tuerunt, quoniam
Christianam
religionem, recens
jam ortam, delere, &
excindere omnibus
opibus, viribusque
laborabant, idcirco
eum locum ingenti
aggere superinjecto,
obruerunt, eumque
in majorem altitudi-
nem, uti etiamnum
apparet, extruxerunt.
Quin etiam uniyer-
so loco, tum sepul-
chri, unde Christus
resurrexit, tum Cal-
varia, muro undique
circundato, eum pro
arbitratu suo exor-
nare coeperunt. Nam
primum sternerunt la-
pidibus; deinde sa-
num Veneris super-
extraunt: Prostremo
simulachrum in eo
statuunt, ad eum sa-
crificium, ut & qui
Christum in eo loco
adorarent, Venerem
viderentur colere; &
temporis diuturnita-
te, vera causa, cur ho-
mines eum locum
venerarentur, veniret
in oblivionem &c.

CERI.

CERIMONIEN

DIE DE

H. ROOMSCHE KERCKE

ghebruyckt ontrent het
WY-WATER.

HET EERSTE CAPITTEL.

Wordt bewesen uyt de H. Schrifture, dat het water magh ghezeghent worden, ende dat de Cerimonien die dies-aengaende ghebruyckt worden, loffelijck zijn.

Numeror. Capite 8. v. 6. 7.

Neemt de Leviten uyt het midden der kinderen Israels, ende reynightse:
Ende aldus sult ghy doen om haer te reynighen: Ghy sultse besproeyen met het water der suyveringhe.

Numeror. Capite 19. v. 11. 12.

Soo wie een dootd lichaem van een mensch sal aenghevoert hebben, sal seven daghen onreyn wesen.

Op den derden dagh sal hy sich suyveren met het water der suyveringhe.

17. Voor iemandt die onreyn is, sullen sy nemen de aschens des brandts ende der sonde, ende sullen daer op lerende waeteren gieten in een vat, inde welcke als een suyver mensch hyslope sal ghedopt hebben, sal hy daer mede besproeyen de gan'che tente, ende alle den huysraet, ende alle de menschen, die met deser onsuysterheydt besmet zijn.

Wat

Wat was dit booz water van 'welck hier op dese plaetse wort mentse ghemaect? Den Driedrechten bijbel antwoort *Numer. 8. inde 7. bemerck.* 't was water om te ontfondighen, ende nae de wet der Cerimonien van sonden te reynighen.

Ergo volghens de Schrifruer-plaetsen ende de bekentenisse van Partie, soo wasser hy de Joden in't ghebruyck eenigh water / met het welsche de menschen besproye wierden/ ende van haere sonden ghesuybert. Waer staet nu in het nieuw testament dat dit/of dierghelijck water verboden is?

4. of. 2. Regum Capite 2. v. 20. 21.

Eliseus seyde: Breynght my eene nieuwe schaels, ende leght daer sout in, ende sy brachten tot hem,

Doen ginck hy uyt tot de Fonteyn der wateren, ende wierp het sout daer in, ende seyde: Soo seydt de Heer: Ick hebbe die water ghesont ghemaect, daer en sal vooraen gheene doot, noch onvruchtbaerheydt in sijn.

Hier op seght seer wel *Alexander 1. Epistola 1. Anno 101.* Wy segghen water voor de volcken bestroyt sijnde met sout op dat alle daer mede besproeyt wesende, worden gheheylight: want is dat de onvruchtbaerheydt van het water (*in tijde van Eliseus*) is ghenesen gheweest, als het met sout wiert bestroyt, hoe veel te meer, sal het water, door goddelijcke ghebeden gheheylight wesende, wech-ruyden de onvruchtbaerheydt vande menschelijcke dinghen, ende die besmet sijn, heylighen?

Dit ghevolgh 'welck hier desen *H. Vader Alexander* maect / is seer hondigh / om dat het gheschiedert is op de *H. Schrifruere* / want puer op de selbe maniere redent den *H. Apostel Paulus Hand. 13. v. 13.* daer hy soo spreekt: Indien het bloedt der kieren, ende bocken, ende de assche der jonghe koe, besproyghende de onreyn haer heylight tot de reynigheyde des vleeschs? Hoe veel te meer sal het bloedt Christi, met conscientie reynighen van doode wercken, om den leventigen Godt te dienen.

Let op de redensughe banden *Apostel: Act. 15. v. 28.* *Hen/ sept hy/ dat het bloedt van eene beeste*

Aquam sale
conspersam
populis bene-
dicimus, ut ea
cuncti aspersi
sanctificen-
tur: nam nisi
sale asperso,
sterilitas aque
sanata est,
quanto magis
divinis preci-
bus sacra-
ta, sterilitatem
aufert rerum
humanarum,
& coinquina-
tos sanctifi-
cat.

mer meer als eene enckele schaduwē en was van
het bloet Christi soo krachtigh is gheweest in't ou-
de testament dat het lichaemelijcke onreynighejde
heest konnen wech nemen / hoe veel krachtigher
moet wesen het bloet Christi self om wegh te nemen
de onreynighejde der zielen.

Alsoo redent den H. Vader Alexander dock seer
wel van het Water: Ist saecken / seyt hy / dat het
sout / welck Elisæus heeft gheworpen in't water
sulck eene kracht heeft ghehad dooz de schickin-
ghe Gods; dat het waeter heeft van natuer ver-
andert / hoe veel te meer sullen de Priesters van't
nieuwe testament / waer van Elisæus, niet meer ghe-
weest en is als eene enckele schaduwē / dooz haere
ghebeden / het water met sout gemenghelt wesende /
koupen segghen / ende de kracht gheben om de
menschen te heylighen?

Numerorum Capite 5. v. 17.

Den Priester sal heyligh water in een vat nemen, ende
van het stof het welck op den vloer des tabernakels is, sal
den Priester nemen ende in het water doen, ende hy sal de
alderbitterste wateren houden daer hy met vervloekinghen
de maledictien saemen inghebracht heeft. *N. 27.* Als hy haer
nu dat water sal te drincken ghegheven hebben, het sal ghe-
schieden, indien sy onreyn gheworden is, ende teghen haer
man door overtredinghe sal overtreden hebben, dat het
water der vermaledijdinghe, tot bitterheydt in haer ingaen
sal, ende haeren buyck gheswollen sijnde, sal haere heupe
versotten.

Hier op heeft den Dordrechtchen Bybel dese naes-
volgende bemerckinghe: Dit water, seyt hy / en
hadde dese werckinghe niet uyt sijne natuerlijcke kracht,
mer uyt de ordonnantie des Heeren, die door het selve,
als door een reecken, ofte sijn rechtveerdigh oordeel uyt-
voerde teghen de schuldighe, ofte sijne belofstnisse, aen
de onnoosele.

De Schyftuere seght / dat de Priesters in
het oude testament / de macht hadden om het wa-
ter te vermaledijden / in dier boeghen / dat de men-
schen

schen daer dooz sielen in lichaemelijke onghesche-
 hepdt/indien sy plichtigh waeren / naemelijck den
 ober spel: en onse Weder-partije bekenet/dat dit water
 dese kracht hadde niet upter natuere / maer dooz
 d'ozdonnantie des Heeren : soo argumentere
 dan à contrario , aldus : Ergo in't nieu testament
 'twelck een wet is van gracie / ende ghenade / heb-
 ben de Priesters de macht om het water te segge-
 nen / tot ghesonthepdt der zielen / ende dit water
 ghesegent ofte ghetwijt sijnde / en heeft geene kracht
 upter natuere om de zielen ghesont te maken / maer
 heeft dte dooz de ozdonnantie des Heeren / den wel-
 ken aen sijne Apostelen / ende aen haere nae sacra-
 de macht heeft ghegheben van alles te binden /
 ende ontbinden hier op der aerden Ioan. 20. v. 23.
 'Twelck noch boozder bevesticht woxt upter den
 Apostel Paulus.

Alle schepsel Godts is goetd, ende daer en is niet ver-
 worpelijk, met dancksegginghe ghenomen sijnde.

V. 5. Want het wort geheylicht door het woort Godts,
 ende door het ghebedt.

Paulus seght hier / dat alle schepsel Godts / dooz
 het Woort Godts, ende dooz het Ghebedt kan ghehey-
 licht worden / maer het water is een schepsel Godts
 ergo het water kan dooz het Woort Godts ende
 het Ghebedt, gheheylicht worden: daer hebt ghy
 dan ons wij-water / want gheheylicht water /
 en wij-water is al een dinghen. Doch indien ghy
 het oogh merck van Paulus noch boozder wilt
 sien / soo sult ghy bevinden / dat hy hier spreekt
 van de spijsen die aen de Af-goden sijn gheoffert
 gheweest / van de welke hy seght / dat al-hoc wil
 sy ontreyu gheworden sijn / om dat sy aen de dui-
 belen sijn gheoffert gheweest / dat sy nochtang hee-
 nen supper / ende heyligh worden / alser het Woort
 Godts, ende Ghebedt niet Dancklegginghe by-komen.
 Waer op de **h. Oudt-Vaders** soo argumenteren
 eerst den **h. Cyrillus Hierosolimitanus** *Catech.* 3. *cap.*
 370. *a* Ghelijck die saecken, de welke op de Afgod-
 Autaeren worden gheoffert, al-hoc-wel sy suyer sijn

a Ut illa quae
 in aris offe-
 runtur, cum
 naturâ sine
 pura, invoca-
 tione damo-
 num impura
 efficiuntur, sic
 contra aqua
 simplex, per
 Spiritus S.
 Christi, & Pa-

ter natuere, nochtans door het aenroepen der duyvelen on-
suyver worden, alsoo ter contrarien, het simpel water door
het aenroepen vanden H. Gheest, van Christus, ende den Va-
der, kracht verkieghen hebbende, bekomt heyligheydt.

Ten tweeden Theophylactus op dese plaets: *b* Laet
ons nemen, seyt hy / datter yet onsuuyver zy, maer ghy hebt
eene medecijne: Teeckent, danck seght, verheerlijckt Godt,
ende alle onsuuyverheydt wijckt.

**Ten derden den H. Ioannes Chrysoftomus, oock op
dese plaetse Pauli:** Ist dat het schepsel, seyt hy / ghemeyn-
lyc, de medecijne is byderhandt, druckt daer in het teecken
des Cruys. danck seght, gheeft glorie aen Godt, ende daede-
lyck alle onsuuyverheydt is wegh ghegaen.

Somma, dat blijft ghewijs / datmen volghens het
segghen Pauli, het water magh segghenen/ende heylt-
ghen/want 't is een schepsel Godts/ ergo onse Wc-
departie en kan ons niet beschuldigen van Super-
sticie als wy sulckx doen.

tris invoca-
tionem acce-
pta virtute,
sanctitatem
consequitur.

b Demus
quod quiddā
fit immun-
dum, sed ha-
bes medicinā
Signa, gratias
age, glorifica
Deū, jac defi-
cit immundi-
tia.

c Si creatura
cōmunis sit,
medicamentū
in prōptu est:
Signum illi
crucis impri-
me, gratias a-
ge, Deo glo-
riam refer, &
protinus im-
mūditia om-
nis abcessit.

HET II. CAPITTËL.

Het wij water met sijne cerimonien wordt
behoont uyt de HH. Oudt. Vaders van
de eerste 400. jaeren.

Clemens Romanus. Anno 29.

Libro 8. Constitut. Apostolicarum Capite 92.

Dat den Bisschop het water segghene / oft
soo hy daer niet teghenwoozdigh en is /
dat den Priesier segghene / ende dat sy segghen
in deser manieren: Heere Sabaoth / Godt
der krachten / schepper der wateren / die
dit water verleent hebt om te dzyngen / en
es te wassen: Heylight nu oock dooz Chri-
stum. dit water; ende gheeft het de kracht
bain te ghenesen / van siekten te verdzyben/
ende de duyvels te verjaeghen / ende de listen
uyt

Benedicat Ep eo-
pu s aquam, si vero
non aderit, benedi-
cat Presbyter, & di-
cant in hunc modū:
Domine Sabaoth,
Deus virtutum, crea-
tor aquarum, qui
dedisti aquam ad bi-
bendum, & abluen-
dum. ipse etiam nūc
sanctifica per Chri-
stum hanc aquam, &
tribue ei vim sanan-
di, & depellēdi mor-

upt te smijten/door Christum onse hope / met
den welcken u is glosse / eere / ende den den
H. Gheest in eeuwen Amen.

Alexander I. Anno 121.

Epistolá 1.

Aquam sale con-
spersam populis be-
nedicimus, ut eâ cû-
cti aspersi sanctifi-
centur. Nam si cinis
vitulae aspersus san-
guine, populum san-
ctificabat, atque mû-
dabat, multo magis
aqua sale conspersa,
divinisque precibus
sacrata populum san-
ctificat, atque mûn-
dat: Et, si sale asper-
so, sterilitas aquae sa-
nata est quanto ma-
gis divinis precibus
sacrata, sterilitatem
aufert rerum huma-
narum, & coinquin-
atos sanctificat.

Op segghenen dooz de volcken/water met
sout bestropt/oy dat alle daer mede besproep
sijnde/ gheheylight worden / want ist sijn
ken dat ten tijde van Moyses de aschen van
ene jonghe koe met bloedt besproept / het
volck heylighde / ende supberde / beel met
het water met sout bestropt / ende met god-
delijcke ghebeden gheheylight/heylighde / en-
de supber het volck : Ende ist dat de on-
bzuchtbaerheyt des waters gheneisen is ghe-
weest / met sout besproept wesende (ten tijde
van Elifasus) hoe veel te meer dooz de godde-
lijcke ghebeden gheheylighde wesende / met
het wegh de onbzuchtbaerheyt vande men-
schelijcke dinghen / ende supber die onreyn-
sijn.

Tertullianus. Anno 230.

Libro de Baptismo capite 4.

Supervenit Spiritus
S. de caelis, & aquis
supereit sanctificans
eas de semetipso, &
ita sanctificata, vim
sanctificandi combi-
bunt.

Den H. Gheest komt van hoven upt den
hemel/ende is hoven de wateren/ heylighde
de die upt sijn selben/ ende die soo gheheylighde
sijnde / dzincken in de kracht om te heyligh-
ghen.

Cyrillus Hierosolymitanus. Anno 365.

Cathechesi 3.

Vt illa quae in A-
nis offeruntur, cum
naturâ sint pura, in-
vocatione daemonum
impura efficiuntur,
sic contra aqua sim-

Ghesijck die dinghen/be welke op de er-
taeren der Af-goden worden gheoffert / hoe-
wel sy supber sijn upter natueren / met
tang onsupber worden dooz het acut oep-
en

inde H. Roomfche Kercke. 65

de duifelen/alsoo ter contrarien / het sim-
pel water/bekomt hepligheyt/ kracht ghe-
teeghen hebbende dooz het aentoeppen van
den h. Gheest/ van Christus, ende den Vader.

plex per S. Spiritus,
Christi, & Patris in-
vocationem accepta
virtute, sanctitatem
consequitur.

Den H. Ambrosius. Anno 374.

Libro 2. de Sacramentis Capite 5.

Den Diefster brenghet ober het fchepfel des
waters/aentoeplinghe/ ende daer naer ghe-
heyt/ op dat de Fonteyne gheheplight wo-
de/ ende de eentwige Ouybuldigheyt/ te-
ghenwoozdigh 3p.

Sacerdos super
creaturam aquae in-
vocationem postea.
& precem adfert, at
sanctificetur fons &
adfit praesentia aeter-
nae Trinitatis.

Den selven.

De ijs qui mysterijs iniciantur Capite 3.

Als het water sal gheheplight wesen met
de bejolenheyt van het saligh Crucys/ dan
wozt het ghemacticht tot het gebryck van
de gheestelike af-wasschinghe/ende vanden
salighen beker.

Cum aqua fuerit
salutaris Crucis my-
sterio consecrata,
tunc ad ulum spiri-
tualis lavacri, & sa-
lutaris poculi tem-
peratur.

Den H. Ioannes Chrysolomus. Anno 398.

Homilia de Baptismo Christi.

Op desen J'cestdagh (de welke ghenocmt
wozt de Gode Heylighinakinghe) als sy on-
trant den middernacht hebben water ont-
fanghen/sy draeghen dat water naer hups/
wopen dat op/ende betwaeren dat een heel
laer lanck/re weten/om dat de wateren he-
den gheheplight sijn/ende daer naer geschiet
een aler mirakel / als de natuere / van die
warren / dooz de lanckheyt van tijde
niet bedozben en wozt.

In hac solennitate
sub mediam noctem
cum aquam accepe-
runt, domum latice
referunt, ac recon-
dunt, & per integrum
annum conservant,
ut pote quod hodi-
erna die sanctificata
sint aquae, si que mi-
raculum evidens,
dum nihil temporis
longinquitate aqua-
rum illarum natura
vitiatur.

Den H. Augustinus. Anno 420.

Tractatu 118. in Ioannem.

Wat is't welck aen een peder bekent is/
het

Quid est, quod
omnes norunt signu

Christi, nisi crux
Christi quod signu
nisi adhiheatur fron
tibus credentium, si
ve ipsi aqua qua re
generantur, nihil co
muni tate perficitur.

66 Cerimonien van't wij-ware
het teeken Christi anders / als het Cruys
welck teeken ten sy dat het gebreuekt wo
de / ofte op de booz hoofden der gheloopte
ofte oer het water / dooz het welck sy be
hozen worden / niet van al en wordt wate
lyck volbrocht.

Synesius. Anno 420.

Epistola 121.

Si Reipublice pe
nes Episcopos esset
administratio, eod
dem ipsos oporteret
acquitus esse vindi
ces, quandoquidem
publicus gladius, non
minus quam *lustralis*
aqua, quae in tem
plorum vestibulis
collocatur, civitatis
piaculum est.

Waer saecken dat de Bisschoppen de
wereldrijcke Republiken regeerden / sy sou
den oock moeten de hoogheden wreken / an
ghesien dat de publike Justitie / niet min de
stadt en supere / als het Wy water, wate
gheselt wordt den den in-ganch hande
ken.

Den selven.

In Catastasi.

Ego in loco meo,
in Ecclesia permane
bo, *lustralis* ante me
aqua vasa sanctissima
collocabo, sacras
columnas amplectar,
quae puram, & in
contaminatam à ter
ra mentiam sustinent,
illic sedebo vivus,
& jacebo mortuus.

Ik dat de Barbaeren komen / om on
kercken noch eens te berooven / ende on
landt te ber voesten / gelyck sy nu onlanck
ghedaen hebben / ick sal op myne plaats in
de kercke bliiben / ende ick sal de alder-heylig
ste vaeten van't Wy-water voor my stellen, ick sal
de gheheplighde pflaeren die den Antae ou
dersteunen / omhelien / daer sal ick lebendig
sitten / ende daer sal ick doot wesen / dy
ghen.

BESLUYDT.

Daer hebt ghy / Beminde Leser, van eenke tot een
we / eenighe H. Oud-baders / de welke ghy
wagh maecten van Wy-water : Ick bekent
datter eenighe onder syn die spreken van het
Water des Doops / 'twelck sy segghen / dat
t haeren tijde met het teeken des heyligen Cruys
ende ghebeden gheheplight / oes ghebruyt warden

Wich daer is weynigh aen ghelegghen / of sy van dit water spreken / of ander / 't is ghenoech datmen in de waere ende oprechte Kercke 't ghehuypck heeft ghy hadt van eenigh Water te heyligen / ofte te wijem / ick segghe dat dit ghenoech is om onse Wederparrij te brandt woorzen / aenghesien sy enckelijck loochent dat pemant aen het water eenighe besondere kracht kan gheben dooz heylighen / of wijen. Contrarie blijckt upt die hoben-ghemelde **H. Dabers** / nter alleen in het Water des Doops / maer oock in het Water / dat wy Water noemen / **Ex 30 &c.**

HET III. CAPITTEL.

Mirakelen die door het Wy-water de eerste vier hondert jaeren gheschiet zijn.

Eusebius. Anno 326.

Historia Ecclesiastica libro 6. Capite 6.

Dit mirakel segghen dat Narcissus daer en hoven ghedaen heeft. Men segghet dat op den grooten ende solemnelen avondt van Paesschen / aen de Wakenen / ende Dienaeren des Kercke olve ontwaeken heeft : 't welck als de heele gheemente gelyck nam / ende daer ober ghestoozt was / men segghet dat Narcissus belast heeft aen die / de welke de lichten moesten besorghen / dat sy upt eenen put / die daer by was / souden water putten / ende dat by hem hængghen : 't welck sonder upffel volbræcht zijnde / heeft Narcissus ober het water ghehooren / (of ghelijck Nicephorus daer by voeght heeft dat ghesegghent) ende beholen dat sy 't met een waer ende volstandigh gheloobe in de lampen souden souden / 't welck soo sy ghedaen hadden ; teghen alle reden / dooz eene ongheloobelijcke / ende goddelijcke kracht / is de natuere van het (ghesegghent) water in de natuere van olve veranderd : Ende tot een selck tecken van dit miracckel / hebben dese

Ex 2

hjos

68 Cerimonien van 't Wy-water
hzoeders / die daer waren / van die olpe betwaert /
waer van oock een wepuygh tot onse tyden toe is
betwaert gheweest. Tot noch toe *Ensebius* over derselven
hondert en dry-en-dertigh jaeren.

Den H. Epiphanius. Anno 370.
Libro 1. Haresi 30.

Josephus een Jode / hogher van de stad Tiberias /
heeft een beseten mensch ghenesen met sijn hooft te
besproepen met Wy-water / ghebruyckende salmen
die woorde: Ick bebele u / hoosen gheest / in den
naem van Jesus van Nazareth den ghecruyften / dan
ghy upt-gaet upt desen mensch / ende dat hy ghesont
worde / ende 't is terstont soo gheschiet.

Den selven
Ibidem.

Den hooz-ghemelden Josephus, Christen gheboor-
den sijnde / ende saemen in groot officie gheset by
Constantinus de Groote, verstaen hebbende dat den
dubbel dooz tooverhen / de ovenen daer het salich
koterdt ghehandt om eene nieuwe Kercke te hou-
wen / belette te handen / soo dat gheene me-
terie bequaem / noch ghenoeghsaem en was om
byer te stoken / is Josephus, ghedzeben sijnde dooz
eene goddelijcken peber / derwaerts ghesloopen
hupten de stad; ende soo hy een bat met water by
hem hadde doen brenghen / heeft in de reghentwoop-
digheyt van eene groote menichte volck; over-
luyt / met sijnen eyghen vingher ober het bat wa-
ters het tecken des Cruys ghemaect / ende aen-
gheroepen hebbende den naem Iesus, heeft hy ghe-
sept: In den naem van Iesus van Nazareth, den welken
mijne Vaders ghecruyft hebben, datter kracht komme in
dit water, tot verdrijf van alle tooverije, ende tot
uyt-werken vande kracht des vyers, om te volmaecten
het huys Godts: Ende alsoo heeft hy het water ghe-
nomen in d'handt / ende heeft daer-mede alle de

halck-obens bespzoeyt / ende alle tooberije is ber-
dopenen / ende het byer heeft beghinnen te bernen.
Tot noch toe den H. Epiphanius over twaelf hondert en der-
gh jaeren.

Den H. Hieronymus. Anno 390.

In vita S. Hilarionis.

Ilalicus heeft sijne peerden / ende sijnen wagh en be-
spzoeyt met het water 't welck den H. Hilarion hadde
ghelegghent / ende heeftse daer mede bevyjt van toob-
erije.

Palladius. Anno 390.

In vita Macarij.

De Tooberaers hadden eene sekere vrouwe met
hare konsten soo betoobert / dat sy aen haeren man /
ende naeste bysiden ondertusschen verdoont wierdt
ende ghebaente van eene heest: Dese vrouwe / soo be-
toobert sijnde / is ghebrocht by den H. Macarius: hy
heeft water gewijdt / ende haer daer mede bespzoeyt /
ende saemen haer van alle tooberijen berlost:

Ioannes Cassianus. Anno 430.

Libro 2. Collatione 15. Capite 4.

Den H. Abt Abraham reysende vut de woestijne
naer Egypten, heeft op den wegh ontmoet eene vrou-
we met een kleyn kindken / welckert borsten
soo sy verbrooght waeren / in dier voegghen dat sy
haer kindken niet en kost laeben / ende haere klach-
ten daer over ghedaen hebbende aen den boozsejden
Abt: soo heeft desen water ghenomen / ende dat
ghelegghent / maeckende daer over het reecken des
Cruys / 't welck soo de vrouwe hadde gedroncken /
heeftse daerelijck voedsel ghecreghen door haer
kleyn kind.

Theodoretus. Anno 430.

Libro 5. Historia Ecclesiastica. Capite 21.

In de Stadt Apaméen onder den Keiser Theodoretus de Jonghe / soo den duppel belettede het afwerpen van eenen tempel der Af-goden / met gheduerigher byer te blusschen / 't welck de Christenen daer in staecten / den H. Marcellus Bisschop van die plaets heeft / met het tcecken des H. Krups / ende aenroepen handen naem Gods / water ghetwijdt / ende daer mede den Tempel besproept / ende siet / den overvel de kracht van dat water niet verdraghende, is daerelijc gheyluchte.

Den selven.

In vita B. Macedonij.

Een sekere vrouwe beseten sijnde handen duppelt ende grouwelijck van hem ghepynicht / soo sy met gheene middelen en konst gheholpen worden / heeft haere toeblycht ghenomen tot den Salighen Macedonius, den welcken haer Wy-water heeft te dypken ghegheben / ende sy is verlost gheweest.

Den selven.

In vita B. Aphraatu.

De Spynck-haenen bezorben alle de veldern van 't landt / de landstieden komen by den H. Aphraates, betrouwende op sijne heylighede: hy doet water by hem brengen / hy legt sijne hands ober het water / hy bidt Godt dat hy dat wilt behollen met goddelijcke kracht / 't welck ghehaen sijnde / doet de Acker daer mede besproepen / ende de Spynck-haenen en hebben gheene voorziet sijn de ghedaen.

Den selven,

In vita B. Macedonij.

Eene edele/ ende seer rijke Martone met nae-
me Alfyria, was berooft gheworden van sinuen/
soo dat sy noch eten en wilde/ noch drincken; haer-
ren man Abrodianus, merckende dat alle remedien/
diem tot desen eynde ghebruyckte/ te verghcefs
waren/ en sonder effect/ is ghekomen by den h.
Macedonius, heeft hem de siechte van sijne huyss-
vrouwe te kennen ghegheben/ ende hem ghebe-
den/ dat hy haer wilde bystaen: Den 2. Man/ is
met hem ghegaen naer sijn huys/ ende heeft met
groote devotie ghebeden: Daer-naec heeft hy wa-
ter doen byenghen/ ende daer over ghewaecht het
reken des h. Crups/ ende heeft het de vrouwe
doen drincken/ ende sy is op den staenden voer
tot haer selven ghekomen/ ende is verlost ghe-
wesi van haere siechte.

Den selven.

Ibidem.

Mijne Moeder hadde nu derhten saeren ghe-
trouwt/ ende soo laeck ondzuchtbaer ghetweest:
Daer desen rijdt/ heeft sy dooz de ghebeden van
den h. Macedonius, ontfanghen/ doch soo sy nu byf
maenden hadde ghedraeghen/ is sy in perijckel
ghetweest van een mis-bal te hebben: In dit pe-
rijckel/ sent sy tot den h. Macedonius; desen komt
hy haer/ ende water ghenomen/ ende dat gheseg-
ghent hebbende: Drinkt, seyt hy/ die water, ende ghy
sijt den goddelijcken b/stant gevoelen: S'heest het ge-
bruycken/ ende is ter stont bukten alle perijckel
ghetweest.

Den selven

In vita B. Jacobi.

Dooz den seggen handen salighen Jacobus sijn
E 4. bele

bele koetsen ghelesen gheweest / ende worden mer
ter daer noch ghelesen; vele dypbelen sijn oock ge-
dronghen gheweest te bluchten / ende het water
welck hy met sijne handt seggent / is eene goede
dichne. Tot noch toe Theodoretus.

Vraaghe.

Wat sal onse Wederpartije hier op segghen / sal
sy misshien segghen / dat alle de Out-baders / die
van het Wijen des waters spreken / als gheweest sijn
Clemens Romanus, ober vijftien hondert ende acht-en-
tigh jaeren, *Alexander* ober vijftien hondert ende acht-en-
dertigh jaeren, *Tertullianus* ober vierthien hondert ende ach-
ghen-en-twintigh jaeren, *Cyrillus Hierosolymitanus* ober der-
thien hondert jaeren, *Ambrosius*, *Chrysostramus*, *Augustinus*,
Synesius &c. dat dese allegaer in dit stuck superstitieus
sijn gheweest? sal sy segghen / dat die Out-baders
de welcke de intrakelen verhaelen / die dooz het wy-
water gheschiedt sijn / als te weten *Eusebius* ober twee-
hondert jaeren, *Hieronymus*, *Cassianus* &c. allegaer ghelo-
ghen hebben / ende ons in dit stuck fabels verhoeden?
Sal sy dit / vraegh' ick / durben segghen? Wat wonder
del dan om mer dierghelijcke menschen te handelen /
de welcke alle die groote lichten hande waere ende
rechtsumighe wercke / alle die overtreffelijcke wer-
schoppen / ende heylighe Daders willen oertoppen
van superstitie ende van valscheyd? Wat kander in
de wereldt seker sijn / ofte / menschelijck spreken /
gheloofbaer / hy soo verre datmen desen soo herme-
telijken wegh wilde in-gaen? Hoe kander noch in
maede ghehouden worden / die eenigh gheloobe ghe-
be aen onse Wederpartije / de wijte sy self gheen ge-
loobe en gheeft aen de gheloofbaerste personen der
wereldts? Zijn dit fabels gheweest / de welcke ons
soo verfrighe ende rechtsumighe Daders hebben ver-
hocht? Wat is dan het Martelaers boeck van Par-
tije? wat sijn alle de historien die sy beschreuen heb-
ben? Op en schrijuen de *HH. Daders* niet toe / dat

hoere woorden ende verhaelen Schriftuere zyn / maer
 dat ſeggen wy / datmen ten minſten haer ſoo veel
 ghelooft moet gheben als aen eenen wereldrſchen/
 ofte heydenſchen Hiſtorie-ſchryver : wy ſeggen der-
 halven / dat hy teggen reden ſtrijft / ende plichtigh is
 van groote verwaentheyt / die ſoo treffelijche man-
 nen beſchuldicht van valſcheydt / om dat ſy niet en
 ſpreken naer ſyne aenghenomen ende berdaepde o-
 pzinie. Wy ſeggen ten leſten / dat onſe Wederpartije
 niet beter en kan weten wat datter ten tijde van
 Clemens, van Tertullianus, van Auguſtinus, van Hierony-
 mus &c. gheſchiedt is / als ſy ſelf / die op die tijden ge-
 leert hebben : overſulckſ ſeggen wy / dat de rechte
 reden uytwijft / dat wy aen deſe ende andere **H.**
Out-baders bande rechtſinnighe Kercke / als ſy ee-
 nighe mirakelen verhaelen / dooz het Wy-water ofte
 ander ſints gheſchiedt / meer ghelooft moeten geben /
 als aen onſe Wederpartije / de welke dierghelijche
 verhaelen uyt-gheeft booz fabels / oft leugens. Ick
 laere ten-ſegghelijck onpartijdigh menſch bonniſſen /
 of ick niet redelijck en ſpreke : **Ic** ſaecten dat ick
 redelijck ſpreke / ſoo ſalmen dan de mirakelen / de
 welke de **H.** **Out-baders** ſeggen gheſchiet te zyn
 haeren tijde dooz 't Wy-water, houden booz waer-
 ſchijn / ende niet booz fabels : Zyn ſy waerach-
 tigh / ſoo en is het Wy-water gheen werck van super-
 ſtatie / maer goddelijck ; want de mannen die dooz
 dat water die wonderen werken hebben ghebaen / en-
 de die mannen de welke die werken verhaelen en-
 de appzoberen / waeren heyligh / ende goddelijck.
 Wegs-bolghende dat blijft ghelwig / dat het Wy-wa-
 ter goddelijck is / ende lof-weerdigh.

B E S L U Y T.

Siet nu eens / Beminde Leser, hoe de Roomsche Kercke in dese materie van het wy-water over een-komt met de eerste ende waerachtighe Kercke.

Ten eersten: De eerste ende oprechte Christenen begenden het Water met het teeken des H. Cruys. Soo ghetuyghen den H. Ambrosius, Augustinus, Epiphanius, Cassianus, Theodoretus.

Soo doet nu oock de Roomsche Kercke.

Ten tweeden: De oprechte eerste Christenen spraken daer over ghebeden / met de welke sy aenroepen den naem Godts / oft den naem Jesus, biddende dat het water soude mogen hebben de kracht om siecken te ghenesen / om de dubbelen te berjaeghen / rooberijen te verdrjyben &c. Soo ghetuyghen den H. Clemens, Cyrillus Hierosolymitanus, Epiphanius, Theodoretus &c.

Soo doet nu oock de Roomsche Kercke.

Ten derden: De eerste oprechte Christenen smeten daer sout in / naer het exempel van Eliazus soo ghetuyghet den H. Alexander.

Soo doet de Roomsche Kercke nu mede.

Ten vierden: De eerste oprechte Christenen / besproeyden daer mede de hoosden / ende andere dinghen die sy wilden ghesuybert hebben; Soo ghetuyghen den H. Epiphanius, Hieronymus, Palladius, Theodoretus &c.

Soo doet van ghelijcken nu noch de Roomsche Kercke.

Ten vijfden: De eerste oprechte Christenen / stelden dat aen de inganghen der Kercken. Soo ghetuyghet Synesius.

Soo doet oock de Roomsche Kercke.

Ten seften: De eerste oprechte Christenen / begonden dat mede naer huyse soo ghetuyghet den H. Johannes Chrysostramus.

Soo doet de Roomsche Kercke nu noch ter tijde

Ten lesten. De eerste oprechte Chzistenen / waer-
ven van gheboelen / dat die water eenighe gheeste-
lijcke wt-werckinghen hadde in de siele. Soo ghe-
rupghen : Den H. Alexander , Tertullianus , Cyrillus Nie-
cololymitanus , Ambrosius &c.

Van dit gheboelen is nu noch de Roomsche
Kercke.

Somma. De Roomsche Kercke / komt in dit
suck vreesz ober een / met de oude rechtsintghe
kercke ; onse weder-partije niet / ergo de Room-
sche kercke is dies aengaende de waere rechtsint-
ghe kercke / ende die van onse Weder-partije niet.

CERI

Roomsche
water ober
e kercke
stienen lo
d. Crisp
linus, Ep

nen spa
sp aentie
, bidden
racht om
erjarghen
en den H
, Theodo

en sinen
s soo ghe

nen / be
der die
Soo ghe
ius, Theo

Roomsche
nen / die
Soo ghe

n / bode
en H. Je
er tijt
Te

CERIMONIEN VANDE BEGRAEVENISSE.

HET EERSTE CAPITTEL.

Dat het een goet, ende verdienstigh werck is de dooden te begraeven.

§. I.

Bewijs uyt de Schriftuer.

2. Regum, of Samuelis Cap. 2. v. 4. 5. 6.

DOen boodtschapten sy David, segghende: T'sijn de mannen van Iabes Galaad die Saul begraven hebben. Doen sont David boden tot de mannen van Iabes Galaad, ende hy seyde tot hen: Ghebenedijdt sijt ghy-lieden van den Heere, dat ghy dese bermhertigheydt ghedaen hebt met v.l. Heere Saul, ende hem begraven hebt: Ende nu sal den Heere u dit vergelden.

Tobia 12. v. 12.

Als ghy de dooden begraefde, ende de dooden verberghde door den dagh in u huys, ende die begraefde by nacht, ick hebbe u ghebeden op ghedraeghen aen den Heere: Want om dat ghy Gode aenghenaem waert &c.

Matthai cap. 26. v. 10. 12.

Sy heeft een goet werck aen my ghewrocht. Want als sy dese salve op mijn lichaem ghegoten heeft, sy heeft dat ghedaen tot mijne begraevenisse. **De bemerkinghe van den Dordrechtschen Bijbel**

op dese plaats / is de na-volghende: Het gheue sy aen
my heeft ghedaen, is wel ghedaen.

B E S L U Y T.

David seght / dat Godt aen de Mannen van Jabes
Gilead, het begraven van het lichaem van Saul, vera-
gijelden sal / wat is dit anders te segghen / als dat
hy daer dooz / by Godt hadden verdient; den Enghel
seght aen Tobias, dat het begraven der doode licha-
men / een werck is Gode aenghenaem, Christus self
seght dat het een goet werck is / sich met het begraven
der doode lichamen te bemoepen / ofte die te be-
ropden tot de begravenisse / ghelijck Magdalena dede /
Marie self seght dat het wel ghedaen is, ergo 't is niet
ter daet een goet, ende verdienstigh werck.

§. III.

6. Het gevoelen van den H. Augustinus raeckende het
voorgaende.

6. In dit selve gevoelen is den H. Augustinus. 't is
de pijn weert hem van dese mater te in't lanck /
ende dreef te hoozen spreken / in het eerste boeck vande
Gode Gods, aen het 13. Capittel.

De lichaemen van de overledene / sepdit hy / en
moeren noch wegh ghewoppen / noch versmaede
worden / naemelijck die vande rechtveerdighe / en
de ghelooftighe / de welke den H. Gheest heeft ghe-
wonsst als baeten / ende instrumenten tot alle
goede wercken: Want ist saecken dat het Dabe-
lijck kleedt / ende rinch / ofte per diergelijckis / soa
wel te liever is aen de naer-komelingshen / hoe dat
de affectie meerder is gheweest tot de ouders, In
ghender manieren en moghen de lichaemen ver-
acht worden / de welke wy veel ghemeynsaem
lijcker / ende nauwer by ons draegghen als eenighe
liederen / want die en dienen niet tot eenigh ver-
sterckel / ofte uytwendigh behulpsel / maer sy be-
doogen toe de nature self vanden mensch. Waerom
oock

oock de lijcken vande oude rechtbeerdighe / met ghedienstighe Godtzuchtighejdt sijn besoght / de uytbaert ghehouden / ende van begravenisse beoefien gheweest. Ende sy self / als sy leefden / hebben aen haere kinderen last ghegheben van haer lichaemen te begraven / ofte oock te verdoeren. Ende Tobias, heeft met de dooden te begraven / by Godt verdient, volghens het gherupghenisse des Engels. Den heere oock selve / als hy soude berijfen den derden dagh verkondight het goede werck van de Godtz-dienstighe Vrouwe / ende vercommandeert datment soude verkondighen / dat sy haer stelijcken balsam heeft uyt-ghestort ober sijne lichaemen / ende dat sy dat ghedaen heeft om hem te begraven. Ende in 't Euangelie wordt loffe ghetwacht ghemaect / van die / de welke sijn lichaem van 't Cruys af-ghenomen wesende / besoght hebben dat het neerstelijck / ende heerstelijck soude ghedeckt worden / ende begraven. Doch dese gherupghenissen en gheben niet te kennen dat sy gheben te kennen dat het de boozsichtighejdt Godtz toe staet / (aen de welke diergelijcke dienst van Godtvruchtighejdt behaeghelijk sijn) de doode lichaemen te besogghen / om te bevestighen het geloof vande berijfsnisse. Tot noch toe den h. Augustinus.

Let op die woorden / dat Tobias, by Godt verdient heeft met het begraven der dooden / dat Magdelene een goet werck heeft ghedaen / 't welck weerdigh is de heele wereldt deur verkondight te worden / dat het begraven der dooden / diensten sijn van godtvruchtighejdt, ende dat sy behaeghelijk sijn aen de goddelijcke boozsichtighejdt / ende beslypt hier uyt / dat het soo wesen moet / aenghesien de Vaders ende Schryfture dat soo uytzuckelijck leeren. Nu doen de wijle dit begraven der dooden soo ren goet / ende verdienstigh werck is / soo is de questie op wat maniere / dit moet gheschieden / ofte met renighe instrumenten / soo de Catholijcke doen / of sonder

Weder-partije doet : sek segghe dat dit moet
grijcheden op de maniere / ghelijck de Catholijcken
doen / om dieswil dat sy hier in ober-een-komen met
schijfuer / ende de H. Ontr-baders bande reche-
sunighe Kercke / 't welck ick nu gae betwijfen.

HET II. CAPITTEL.

Van de Cerimonien der Begravenisse in 't byson-
der.

Bewijs uyt Schrifture.

Ioannis Cap. 19. v. 40.

Ynamen dan het Lichaem Jesu, ende bonden dat in lij-
nen doecken met specerijen, ghelijck de Joden de ghe-
woonte hebben van begraven. Daer hebt ghy d'ij der
schryden cerimonien die onderhouden zyn gheweest
in de begravenisse Christi : 1. sy hebben in lijnen
doecken ghewonden : 2. sy hebben ghelalt : 3. sy heb-
ben ghewassen, want dit wordt begrepen onder die
woorden / dat sy hem begraven hebben nae de ghe-
woonte der Joden, de welke was de doode lichamen
te wassen.

Dit bevestigt den H. Joannes Chrysostomus Homil.
4. in Ioan. Daer hy seyt : Als sy het Lichaem Jesu wasch-
ten, den avondt was gecomen a. Van ghelijcken oock
den H. Epiphanius Hom. de Sepulturâ Domini, aensprekende
Johann van Arimathia : Wascht ghy, seyt hy / het lichaem
van dien Godt, die alle menschen heeft af-ghewassen van
sinden ? b.

a Dum lava-
rent, jam ve-
spera adven-
tarat.

b Anne aqua
Dei illius ab-
luis corpus,
qui omnes à
peccatis ab-
luit

Actorum Cap. 9. v. 37.

Het gheschiedde in die daghen, dat Tabitha krank wiere,
ende stierf, ende als sy se ghewassen hadden, leyden sy lixet
ende oppersaete.

Hier bekent den Dordrechtchen Bijbel, dat dit de
gewoonte der Joden was / want inde 49. Be-
merek

80 Cerimonien vande Begraevenisse,
merckinge, seyt hy / dat dit gheschiedde / nae de wijk
der oude. Hy bekenet oock dat het eene certimonie ge-
weest is / als hy daer by voeght / dat sy daer mede li-
chen te kennen willen gheven hare hope van de opstandinge
uyt den dooden. Want 't is eyghen aen de certimonie
per gheestelijck te beteecken / doo; lichaemlijck
actien.

Ioannis Cap. 11. v. 44.

De ghestorvene quam uyt, ghebonden aen handen, en
ten met graf-doecken, ende sijn aensicht was omwonden
eenen sweet-doeck,

Actorum Cap. 8. v. 2.

Godvruchtighe mannen hebben (het Lichaem) van Ste-
phanus besorght, ende hebben over hem grooten rouw
bedreven.

Ick weet wel dat in den Dordrechtchen Bijbel, in
de plaetse van s'hebben 't Lichaem besorght, staet
s'hebben ghedraghen, maer dit strijt teghen de oude
Bybels / soo duytsche als latijnsche / de welke heb-
ben : s'hebben lichaem van Stephanus besorght, ende sijn
lesen oock die van Maegdenburgh Cent. 1. lib. 1. cap. 6.
pag. 503. de ceremon. ende al-hoe wel dat het ghe-
woozdt *συνεπιμαζα* niet alleen beteecken de doode
lichamen besorghen, maer oock die draeghen na 't ges-
soo ist nochtans dat dit onse Weder-partije / soont
eenigh exempel / ofte auzhozt rept / sae teghen de
thoziteyt van alle de oude Leeraers / niet en moeg
beranderen.

Draeght ghy my wat daer soo veel aen gheschiet
is / offer besorghen staet inden Bybel / of draeght
Ick segghe dat daer soo veel aen gheschiet is / dat
het gantschelijck den sin van de Schrifture veran-
dert : want alffer alleenelijck staet : s'hebben li-
chaem van Stephanus ghedraghen, dan en hebr ghy
ders niet / als ghelijck onse Weder-partije
te weten / de doode lichamen draeghen / en die

ten in't graf/ en daer mede uyt/ en daerom ghe-
hoone isit/ heeft Parrye den ouden text verandert.
Maer alffer staer: s' hebben het lichaem van Stephanus
besoght, onder dat woordcken besorghen, wort by
dat meer begrepen/ als onder het woordcken/
draghen.

Ten eersten, daer kan dooz verstaen wort
dat sy sijn lichaem hebben ghewonden in graf-
doecken, ghelyckinen leest van 't lichaem Christi Ioan.
cap. 19. ende Marci cap. 15. ende van 't lichaem van
Lazarus. Ioan. cap. 11.

Ten tweeden, dat sy het lichaem van Stephanus heb-
ben ghewalleken ghelyck dat van Tabita. Actor. cap. 19.

Ten derden, dat sy dat hebben gesalft met specerijen,
ghelyck het lichaem van Christus Ioan. 19.

Ten vierden, dat sy dat hebben ten thoonne ghe-
solt in eene aenmerckelijcke plaerse/ eene opper-
stele ghelyck dat van Tabitha Actor. 9.

Ten vijfden, dat sy dat ghedraghen hebben nae't
graf vergheselschap met eene menichte van gheloo-
pige. Soo den Griecysche Nicetas gherupghet Orat.
de Martyr. Et inuent. S. Stephani a Ende dat de Apo-
stelen dooz uyt ghynghen/ niet sonder uytwendigh
reberreptel/ soo den H. Hieronymus gherupghet Epist.
ad Riparium. b.

Ten selken, dat sy dat hebben begraven met sin-
gen van Psalmen, ende andere Lof-sanghen, soo den sel-
ven Nicetas gherupghet/boven.

Maet ons nu' voozber sien/ wat vooz ceremonien
de ouden recht sinighe Kercke ghebruyck heeft ou-
trent de doode lichaemen.

a Cum fre-
quentia fide-
lium in psal-
mis & hym-
nis transtule-
runt, & sepe-
liveunt Ste-
phanum.
b Quid pas-
si sunt Apo-
stoli ut Ste-
phani corpus
fanta funeris
ambitione
precederent?

F HET

HET III. CAPITTEL.

Vande Cerimonien in't bysonder, die de oude oprechte Kercke Christi gebruyct heeft ontrent de begraevenisse der doode lichamen.

§. I.

Cerimonien die sy ghebruyckten voer de Begraevenisse.

T En *eersten*, sy wieschen de doode lichamen, ghetuyghen

Tertullianus Anno 230.

In Apologetico Capite 42.

Lavor honesta hora, & salubri, quæ mihi, & colorem servet, & sanguinem; nigrem, & pallidum, post lavacrum, mortuus possum.

Ich wozde op eene heerlycke/ende geboorde ure ghewasschen/ om mijn colere te behouden/ ende mijn bloet/ want ick sal sijn ende bleek genoegh zyn/ als ick nu doot wesen/ sal ghewasschen worden.

Eusebius, Anno 326.

Libro 7. Histor. Ecclesiast. cap. 17.

Corpora accuratè lavant;

De Christenen hebben de lichamen van de doode, de welke vande peste ghestogben waren, nettekens ghewasschen.

Den H. Ambrogus Anno 374.

Libro de Tobia Capite 10.

Jussi lavari corpus.

Ich hebbe het lichaem van den doode doen wasschen.

Sidonius Apollinaris Anno 440.

Libro 3. Epistolâ 3.

Nes clatis vesti-

De Gotthen en hebben de doode lichamen

van de ſoldaten die in den ſlagh ghebleven waeren/ noch ghe waſſchen, noch gekleet/ noch begraven.

Ten tweeden, ſy ſalfden de doode lichaemen, ſoo gewyghen:

Tertullianus Anno 230.

In Apologetico Cap. 24.

De volcken van Sabeen moghen wel weten dat hare ſpecerijen beter beſteet worden in het begraven der Chriſtenu/ als in het bevooken der Afgoden.

menra, nec veſtitis ſepulchra tribuerunt.

Sciunt Sabzi plaris, & carius ſuas merces Chriſtianiſ ſepeliendis proſigati, quam Diis ſumigandis.

Den ſelven

Libro de Reſurrectione carnis.

De doode lichaemen/ nu met ſpecerijen ghesalt zynde/ worden begraven.

Corpora medicamentis cõdita ſepultura ſequeſtrantur.

Den ſelven

Libro de Idololatriã.

De ſpecerijen de welcke de lebende menſchen dienen voor medicijne/ ghebruycken ſijp doch tot trooſt van de begraveſſe.

Etiam hominibus ad pigmenta medicinalia, nobis quoque inſuper ad ſolatia ſepultura uſui ſunt.

Minutius Felix. Anno 206.

In Octavio.

Opſteden (ſoo ſpreekt een Heyden aen de Chriſtenu) bewaert de ſpecerijen booz de doode lichaemen.

Reſervatis unguenta ſineribus.

Den H. Gregorius Nazianzenus Anno 364.

In obitu Caſarij.

Caſarius ligt nu doot/ berlaten van ſyne opſteden/ met weynighe ſpecerijen begaef.

Exanimis jacet, ab amicis deſertus exigua myrrha donatus.

¶ 2

Pru-

Prudentius Anno 420.

Hymno ad exequias defuncti.

Asperlaque myr-
tha Sabro corpus
medicamine seruat.De salbinghe van specerije bevaert het li-
chaem.Ten derden, Sy kleedden de dooden lichaemen met
graf-doecken, oft andersins, soo ghetuyghen:

Eusebius Anno 326.

Libro 7. Historia Ecclesiastica Capite 14.

Asterius cadaver
tollit, splendidâ, &
pretiosâ obtegit ve-
ste, atque humeris
impositum inde de-
portat, quod cum
magnifico, & sum-
ptuoso linceo in-
voluisset, decenti sa-
pulchro condidit.Asterius neemt het doot lichaem van Ma-
rius, hy bedeckt het met een blinkende ende
kostelijck kleet, ende dat ghenomen hebbende
op de schouderg/ draeght het van daer, dat
welcke soo hy in een magnifijck ende kostelijck
lijnwaet ghewonden hadde, heeft het heerlijck
begraven.

Den selven.

Libro 4. de vita Constantini. Cap. 66.

In medio regij pa-
latij, excelsa, & aurea
capsula, inclusum
Imperatoris corpus,
imperiali apparatu,
id est, purpura, &
diademate ornatum
die, noctuque asser-
vabant.In het midden van 't Concklijck palatij
behouden sy dagh ende nacht het doot li-
chaem vanden Keyser Constantinus, 'welck
een verheven goude kiste ghesloten was/
ende met 't keijserlijck ghetuygh/ dat is/
't purperen kleet, ende kroone verciert.

Den selven.

Libro 7. Historia Ecclesiastica Capite 17.

Linceo funebri in-
volvete non sunt
gravati.Sy en hebben haer niet ontsten de doot
lichaemen/die van de peste ghestozven waer-
ren/ te omwinden met lijck-doecken.

Den H. Athanasius. Anno 340.

In vita S. Antonij.

Mos Aegyptius est.

'T is de ghewoonte by die van Egypten

inde H. Roomsche Kercke. 85

de doode lichamen van Edellieden/ maer
naemtelijck van saeltghe Martclaren/ te
omwinden met lijnwaete doecken,

nobilium, & præci-
pue beatorum Mar-
tyrum corpora lin-
teamine obvolvunt.

Den H. Hieronymus, Anno 390.

Epistola 49.

De klercken/ wtens officie het was/ heb-
ben het doot lichaem/ van een sekere vrou-
wepersoon/ met een lijnwaeten doeck omwonden.

Clerici, quibus id
officij erat, cadaver
linteo obvolvunt.

Prudentius Anno 420.

Hymno 10 Cathemer

In de begravenisse/ is het de ghetwoonte/
sijbere/ ende witte lyawaet. doecken te gebruyc-
ken.

Candore nitentia
claro præterdere
lintea mos est.

§. II.

Cerimonien die de oude rechtinnige Kerc-
ke ghebruyckt heeft in de begravenisse.

Tractaten, Sy droeghen de doode lichamen op
hare schouwers, soo ghetuyghen:

Den H. Gregorius Nazianzenus Anno 364.

Oratione de S. Basilio.

Den heylighen man Basilius wiert verheben
opgedragen/ dooz de handen der heylighen.

Efferebatur vir
sanctus, Sanctorum
manibus exaltatus.

Den H. Gregorius Nyffenus Anno 380.

In vita S. Macrina.

Mijne schouwers gheselt hebbende onder
de doot-afste/ daer mijne suster Macrina in
laag/ hebb' ick de Wiffchop Araxius geroepen/
op dat hy het ander deel soude draeghen/ en
de twee achterste deelen hebben ghedrae-
ghen twee treffelijcke mannen bande geeste-
lijchheide.

Ego feretrum sub-
iens, Episcopum A-
raxium advocavi, ut
alteram partem su-
stineret, posteriores
vero feretri partes
sustinerent alij duo de
Clero insignes viri.

F 3

Den

86 Cerimonien vande Begravenisse
Den H. Hieronymus Anno 390.

In Epiaphio Paula.

Translata Episcoporum manibus cervicem feretro subijciuntibus.

Paula is ghedraeghen geweest door de handen der Bisschoppen/ de welke haer sekerdigh stelden onder de dootkiste.

Sidonius Apollinaris. Anno 440.

Lib. II. Epistola 8.

Sacerdotum, propinquorumque manibus sedibus dormienti similior, illata est.

Filimata op genouen wesende door de handen der Priesteren/ en naeste vlieden naer t'ghat ghedraeghen gheweest als of si sliep.

Ten tweeden, De gheestelijckheydt; ende andere personen verghelischapten het leyck, ende droeghen keeften ofte andere lichten in haere handen, soo gelykuyghen:

Eusebius Anno 326.

Libro 4. de vita Constantini. Cap. 71.

Aderant Dei Sacerdotes.

De Priesters waren reghentwoordigh in de begravenisse van Constantinus den keiser.

Den H. Gregorius Nazianzenus. Anno 364.

Oratione in Caesarium.

Mater accensas faces gestavit.

De moeder van Caesarius heeft op sijn ughbaert brandende flambeeuen ghedraeghen.

Den H. Gregorius Nyssenus, Anno 360.

In vita S. Macrinae.

Ex utraque parte praecedebat non exiguus Diaconorum ministrorumque numerus, qui omnes ordine progredientes, cereos manibus gestabant.

Van weer zjden giuch booz upt een gheeral van Diakenen/ ende andere Diakenen/ de welke alle gaende op goede oorden droeghen wasse keeften inde handen.

Den selven

In funere Pulcheria.

Op dien tijt / als men de Keyserinne Pulche-
ria begroef / docht my het gout sijn nature
sijne colent niet te hebben / ja oock den luy-
ster van de ghesceenten / de goude saeckeng /
den schijn van het silber / ende het licht van het
vuer / welck veel / ende menighbuldig van
weers zijden in w alle keerssen op lampen ghedrae-
ghen wiert / sechen altemael swart te worden
van droefheyt.

Non mihi in illo
tempore visum est
aurum naturali suo
decore nitescere,
quin etiam lapidum
fulgores, & aurei
panni, & argenti
splendores, & lumen
ignis quod & mul-
tum, & copiosum ex
transverso utrimque
continentibus cereis
lampadibus prae-
debatur, omnia lu-
ctu simul nigresce-
bant.

Den H. Hieronymus. Anno 390.

In Epitaphio Paula.

De gantsche menichte van de steden van
Palestinen is samen gekomen tot de begra-
venisse van Paula: Wie van de Monicken der
woertnisse is ghebleven in sijne celst? wat
maghet isser ghebleven in haere haemer? Sp
heldent als eene goddeloose saecke den sulck
me brout den lesten dienst niet te doen. etc.
Die bisschoppen droeghen lampen, ende wasse
wollen in haere handen.

Tota ad funus ejus
Palastinarum utriusque
turba convenit. Quam
Monachorum laten-
tium in eremo, cel-
lula sua tenuit? Quam
Virginum cubiculo-
rum secreta texerunt?
sacrilegum putabant
qui non tali sceminae
ultimum reddidisset
officium &c. Ponti-
fices lampades, ce-
reasque praeferbant

Den H. Gregorius Nazianzenus, Anno 364.

Oratione 2. in Iulianum.

Het doot lichaem van Constantinus wordt
met eenen grooten slepp ghedraghen / met
brandende wasse keerssen, met de welke wy
Christenen meynen / dat get godtzuchtigh
verreckt upt dit leven / moet berckert worden

Ille celebri pompa
deducitur, cereorum
ignibus, quibus nos
Christiani pium è vi-
tà discessum, ornata-
rum existimamus.

Den H. Ioannes Chrylostomus Anno 398.

Homil. 4. in Epistolam ad Hebraeos.

Soght my wat bededen die soo blinckende
lampen?

Dis mihi quid vo-

F 4

Iunt ista lampades
tam splendida? num-
quid sicut Athletas,
mortuos comita-
mur?

Fidelis hominum
castus Bosphori o-
strum luminaribus
coopeverunt.

Psalmode luctu
interumpuntur,

Virorum, & mu-
lierum multitudo
Psalmorum decanta-
tionem stetitibus inter-
rumpebat

A principio ad fi-
nem usque decantatio
Psalmorum, eadem
voce, triplicique ca-
nentium ordine ab-
soluebatur.

Nocturnis cantio-
nibus honoratum

Cum multiplex
hymnorum canitio de-
ducitur, ad Marty-

88 Cerimonien vande begraevenisse
lampen? Dergheselschappen wy niet de doo-
den/ als kloecke strybaere mannen?

Theodoretus Anno 430.

Lib. 5. Histor. Eccles. Cap. 36.

Als het dootd lichaem van den H. Joannes
Chrysoftomus gheboort wiert nae Constanti-
pelen: de Gheloovighe hebben de zee bedekt
met lichten.

Ten derden; In het draeghen van de doode licha-
men wierdender Psalmen, ofte andere lof-sanghen
ghesonghen. Soo ghetuyghen

Den H. Gregorius Nyssenus Anno 380.

In funere S. Basili.

In de begraevenisse van Basilius wiert den
sanck der psalmen, onderbroken met lichten.

Den selven.

in vita S. Macrinae.

Als Macrina begraven wiert/ eene menich-
te van vrouwen/eu mans/onderbroken met
wecuen/ het ghesanck van de Psalmen. Van het
beghin sel tot den eynde van de begraevenisse
wterden eenstemmelyck/ met oyz chooren
Psalmen ghesonghen.

Den H. Gregorius Nazianzenus Anno 364.

Oratione 2. in Iulianum.

Het lijck van den Keyser Constantius is mit
Lof-sanghen by naechte bereert ghewest.

Den selven.

Oratione in Caesarium.

Het lijck van Caesarius wort gheleyt naech
plaetsen der martelaren niet menighd.

In de H. Room sche Kercke. 89

gesanck van Lot-sanghen, en van Psalmen.

Den H. Hieronymus. Anno 390.

In Epitaphio Paula.

En groote menichte songh Psalmen in
kerstgeden taelen/ als men Paula begroef.
Daer werden Psalmen ghesonghen/ in't
Hebreys/ Griex/ Latijn ende Syriack.

Severus Sulpicius Anno 420.

Epistola 3.

Die lichamen van den saelighen man Marti-
nus volghet ene menichte volck tot het graf
nae/ singhende hemeliche Lot-sanghen.

Theodoretus Anno 430.

In Historia Religiosa.

Op de upbaert van den Gremist Abraham
hoordemen sommighe singhen, sommighe
schreuen.

Ten vierden, De doode lichamen werden van de
geloovighe vergheselschap nae 't graf. Soo ghe-
singhen.

Eusebius Anno 326.

Libro 4. de vita Constant. Cap. 70.

De benden vande soldaten ghinghen booz
wt/ in de begravenisse van Constantinus de
Goete, een onielbare menichte van mensche
volghde/ het lijck vanden keiser wiert om-
ringhelt met Lanciers/ ende ghewarpende
Soldaten.

Den H. Gregorius Nazianzenus. Anno 364.

Oratione de S. Basilio.

De mercken/ de galerijen/ de tweede/ en
de

rum sedes effertur,
Psalmodum cantu
&c.

Psalmodum linguis
diversis examina
concrepabant.

Hebrao, Graeco,
Latino, Syroque ser-
monē Psalmi perso-
nabant.

Hoc beati viri cor-
pus usque ad locum
sepulchri, hymni ca-
nora caelestibus tur-
ba prosequitur.

Quidam psallen-
tes alios lamentan-
tes.

Præibant turma-
tim militum cohortes,
infinita hominū
turba sequebatur,
Imperatoris funus
hastatis, & armatis
militibus cingeba-
tur.

Plena erant fora,
porticus, duplicia, &c.

triplicia tabulara, ho-
minum illum dedu-
centium, praeun-
tium, lequentium
&c.

90 Cerimonien vande Begraevenisse
de derde stagen waren vol van menschen die
het lijck van Basilius gheleypden/boozgtughen
volghden etc.

Palladius Anno 390.

In Dialog.

Tanta multitudo
Virginum, tantumq;
Monachorum, & ho-
nestioris vitae testi-
monio insignium in
Syria, Cilicia, Ponto,
& Armenia agmen
accurrit, ut putarent
plurimi ex condito
eos convenisse.

Op de begraevenisse vanden H. Ioannes Chri-
stomus, is gheweest sulck een meniche van
Maeghen/ van Monteken/ van trefselij-
ke personen upt Syrien, Cilicien, Ponten, en
de Armenien dat vele meypden dat sy malcan-
beten hadden dagh ghestelt.

Den H. Gregorius Nyssenus. Anno 380.

In vita Macrina.

Fama, nescio quo
modo, undique dif-
fusa, finitimi ad fu-
nus confugerunt,
adeo ut concentrentes
vestibulum non ca-
peret.

De maere/ ick en weet niet hoe/ ober al
herbrept toesende/ vande doot van Macrina.
Sijn de naest-geleghen komeu gheloopen tot
het lijck/ met sulck eenen meniche/ dat den
inganch te sileyn was.

Den H. Hieronymus Anno 390.

In Epitaphio Fabiola.

Audio Praeden-
tium turmas, & ca-
tervatum in exequiis
ejus multitudinem
confluentem: Non
platea, non porticus,
non imminetia de-
super testa capere
poterant prospectan-
tes.

Ick hoorde de hoopen die voorgaen/ ende
de meniche die hoops gheleijst komeu geloo-
pen naer het upt-vaert van Fabiola, de strae-
ten/ de galerijen/ de ober- hanghende dore-
ken waeren te sileyn om de menschen te be-
ten.

Severus Sulpicius. Anno 420.

Epistola 3.

In obsequium fu-
neris credi non po-
tuit, quanta homi-
num multitudo con-
venerit, tota civitas
obviam corpori ixit
cuncti ex agris, atque

'Tis ongheleodelijck wat een meniche
van menschen datter saemen ghekomen is
tot de upt-vaert van Martinus: De heele stede
quam te ghemoet aen sijn lichaem/ altemael
die van de Dorpen/ en wijckey/ vele hande
warde

naeste sieden sinder reghenwoordigh ghe-
weest: o wat eene droefheyt wasser onder al-
ligert: namelijck wat herfuchtinghen on-
der de Monicken/ de welke men scydt op
den dagh bykans twee duseent gheweest te
sijn in ghecal.

In visfen, Sy leydden de doode lichaemen ten
hoore, tusschen Candelaeren met lichten. Soo ghe-
weyden:

Eusebius. Anno 326.

Libro 4. de vita Constantini Capite 66.

So sluyten het doodr lichaem van den Key-
ser in eene goude kiste/ ende sy brenghent
ghedeckt van alle kanten met een purperen
kleedt/ nae Constantinopelen. Daer legghen sy
dat op rene hooghe ende verheben plaetse: in
de alder magnifichste huysinghe des Key-
sers/ ende rom som het ijk stellen sy goude
kandelaeren met brandende lichten

Den H. Hieronymus. Anno 390.

In Epitaphio Paula.

Paula is ghedragen gheweest door de han-
den der Bisschoppen/ ende ghestelt in het
miden vande kercke vande Speloncke des
Saligh makers. Voorder: daer heeft men Psal-
men gesonghen/ niet alleen d'yn dagen lanck
mer dat sy onder de Kercke/ ende ontrent de
Speloncke des Heeren begraven wiert/ maer
oock de heele weke deur.

viciis, multiq; ex
vicinis etiam urbi-
bus affuerunt. O
quantus luctus om-
nium! quanta pi-
cipue lamenta Mo-
nachorum, qui eo die
ferè ad duo millia
convenisse dicuntur.

Cadaver aurea ca-
psula includunt, &
undiq; purpurea ve-
ste contextum, Con-
stantinopolim per-
ducit, ibi tum in om-
niū magnificentissi-
mis Imperatoris adi-
bus celso, atq; edito
loco deponunt, lu-
minibus circum fu-
nus, aurea super can-
delabra accensis.

Translata Episco-
porum manibus, in
media Ecclesia spe-
lunx Salvatoris est
posita.

Psalmi in ordine
personabant, non so-
lum triduo, donec
subter Ecclesiam, &
juxta specum Domi-
ni conderetur, sed
per omnem hebdo-
madam.

§. III.

Cerimonien die de Waere Kercke Christi
ghebruyckt heeft als het dootd lichaem
nu stont by het Graf.

Ten eersten. Sy offerden het H. Sacrificie der Alde
voor de zielen. Soo gheruyghen:

Den H. Cyprianus. Anno 150.

Libro 1. Epistola 9.

Episcopi i antecel-
sore non sibi, conside-
rantes, alubriter sta-
tuerunt, ne quis fra-
ter excedens ad tu-
telam, vel curam
Clericum nominaret
ac si quis hoc fecis-
set, non offerretur
pro eo nec sacrifici-
um pro dormitione
ejus celebraretur. Ne-
que enim ad Altare
Dei meretur nomi-
ari in Sacerdotum prece,
qui ab Altari Sacer-
dotes, & Ministros
voluit avocare.

De Bisschoppen onse boot-saeten
oberdenckende/ hebben voorszijdelijck ghe-
stelt/dat niemant vande Broeders ster-
de/ een geestelijck man exccutur soude ma-
ken van testament/ ofte mombaer stellen
ende hy soo verre dit pemaent ghedaen soude
hebben/ datmen noch voor hem soude offer-
ren/ noch sacrificie en sou doen voor sijn out-
pen/ want hy en verdient niet ghenoen
worden jaen den Aeraer, in het ghebede der Pro-
pheten, die de Priesters/ ende Dienaers/ van
den Nutaer heeft willen af-trecken.

Den H. Ambrosius Anno 374.

In obitu Valentini

Date manibus san-
cta mysteria, date
Sacramenta caelestia,
extollite, populi, me-
cum manus in san-
cta, ut eo saltem mu-
nere, vicem ejus me-
ritis rependamus. A-
nimam piam, nostris
Oblationibus
prosequamur.

Gheest/ nu in'r uptbaert vanden Kester
Valentinianus, met de handen de heylighe My-
rien, gheest de Hemelsche Sacramenten
volcken/ ul. handen met my om hoogh
heyligh/ op dat wy ten minsten met desen
dienst/ de verdienstou vanden Kester moghen
verghelden. Laet ons de godtbruyctige
met onse Offeranden achter-volgen.

Den H. Augustinus. Anno. 420.

Libro 9. Confessionum Capite 12.

Ik en hebbe / over de doot van mijne Moeder / oock in die ghebeden niet geveent / want die wy ghestort hebben tot u / als boozhaer op-gheoffert wiert het Sacrificie van onse verlossinghe, als het dootlichaem nu stondt op het graf.

Nec in eis ego precibus fleui, quas tibi fudimus, cum offerretur pro eâ Sacrificium pretij nostri, jam iuxta sepulchrũ posito cadavete.

Den selven.

Libro 9. Confessionum Capite 13.

Mijne Moeder Monica sterbende heeft ghebet / datmen haerder ghedachtenisse soude doen aen den Altaer, aen den welcken sy sonder eenen dagh nae te laesen / hadde gedient / want waer sy wel wist dat upt-ghebept wiert die heylighe slagh offeranden, dooz die welke upt-ghechapt is het handtschrijft / 'twelcke aen ons contrarie was.

Memoriam sui ad Altare tuum fieri desideravit, cui nullius prætermissione diei servierat, unde sciret dispensari vestimam sanctam, qua deletum est chirographum; quod erat contrarium nobis.

Den selven.

Ibidem.

O Heere mijnen Godt / gheest uwe dienaarin / dat alle de ghene die dit sullen ghelezen hebben / aen uwen Altaer ghedachtigh wesen met dienaeresse Monica, met Patricius boozmaels haeren man / dat sy mijnder onderen ghedachtigh wesen met eene godtzuchtighe offerste.

Domine Deus meus inspira servis tuis, ut meminerint ad Altare tuum Monicae famulae tuae, cum Patricio quondam ejus conjugis, meminerint cum affectu pio parentum meorum.

Posidonius. Anno. 420.

In vita Augustini.

Augustinus, daer wy by stonden / en saegen / en saemen met hem haeden / is ontsaepen in ghebede / ende om te recommanderen het aflegghen van sijn lichaem is het Sacrificie aen Godt.

Nobis astantibus, & videntibus, ac cum eo pariter orantibus, pro ejus commendanda corporis depositione,

Sacrificium Deo oblatum est, & sepultus est,

94 Cerimonien vande begravenisse
Godt gheoffert gheweest, ende hy is begraven
gheweest.

Ten tweeden, behalven het H. Sacrificie, sinnen
sy noch andere ghebeden voor de zielen. Sooghe-
tuyghen:

Den H. Dionysius Arcopagita. Antiqui.

De Ecclesiastica Hierarchia Capite 7.

Den goddelijcken Obersten by-koninc
bzaeght door gebeden vande goddelijcke ge-
derte: renthepdt/ dat hy aen den dooden be-
ghebe alle de sonden/ die door mensche-
lijckhepdt ende swachhepdt ghedaen sijn
dat hy hem ghelepde in het licht/ ende sal-
schap der levende/ in den schoor van Abraham,
Isaac, en Jacob, in de plaetse daer noch doot-
hepdt/ noch misstroostighepdt/ noch suych-
en is

Tertullianus. Anno 230.

Libro de anima

Accedens divinus
Antistes precibus à
divinâ benignitate
contendit ut & om-
nia peccata, quæ hu-
mana fragilitate, im-
becillitateq; admis-
sa sunt, et qui exces-
sit & vita, remittat, &
eum in lucem, ac re-
gionem vivorum, in
sinus Abrahæ, Isaac,
& Jacob reducat, in
locum, à quo fugit
dolor, tristitia, &
gemitus.

Scio forminam
quandam eam in pa-
ce dormisset, & mo-
rante adhuc sepultu-
rà, interim oratione
Presbyteri compone-
retur, ad primum
habitum o rationis
manus à lateribus
dumortas in habitum
supplicem conform-
malle &c.

ick weet eene sekere Vrouwe/ als sy
vrede ontslapen was/ ende haer begrave-
nisse weydt upt-ghesest/ daer-en-tuyghen
den Priester voor haer badt, als sy tot de begrave-
nisse heroydt wterdt/ dat sy met de erde
ghesestonisse van het ghebedt/ haere handen
van weert zijden af-ghescheyden welen
heeft saemen gheboeght/ als om te welen
&c.

Eusebius. Anno 326.

Libro 4. de vita Constantini. Cap. 7.

Aderant Dei Sa-
cerdotes circumfusi
turba, ac universo
populo, & preces pro
anima Imperatoris
fundebant.

De Priesters Gods waeren op de begrave-
nisse van Constantinus, onrustigheit ende
nen grooten hoop/ ende al het volck
sp korteden ghebeden voor de ziele
hepser.

Den H. Gregorius Nyffenus Anno 380
In vita *Macrinae*.

De doot- liffie nu neder- gheftelt wesenbe/
my begheben ons tot bidden.

Den H. Augustinus. Anno 420.

Libro 9. *Confessionum Capite 13.*

Godt mijnder herren/ ick bidde u booz
de sonden van mijne Moeder/ verhoort my
doop de Medicijne van onse wonden/ de wels-
ke heeft ghehanghen aen't Cruys/ ende sit-
tende aen ulve rechte handt/ sprekt booz
ong: Ick weet dat mijne Moeder ber mher-
inghepde heeft ghedaen/ ende upter herren
voegheben de schulden aen haere schuldenae-
ren/ bergheeft haer oock haere schulden/ ist
dat sp eenighe ghemaecht heeft/ op soo beele
haeren/ nae den doop: bergheeft het haer hee-
ren/ ick bidde u/ bergheeft het haer/ ende en
meret met haer uiter in't oordeel.

Voorder. Dat haer niemant afen rucke van
ulve befcherminghe/ dat sich hter uiter ruf-
fchen en stelle den Leentv/ ende Draeck/ noch
mer ghelwelt/ noch met liften/ dat sp in dze-
lyp met haeren man &c.

§. IV.

Cerimonien die de Waere Kercke Christi
ghebruyckt heeft naer de Begraevenisse.

Ten eerften. Sy wenschen aen de dooden *requiem*,
druckte. Soo ghetuyghen:

Den H. Ambrosius. Anno 374.

In obitu *Valentiniani*.

Laet ons *Valentinianus*, met eene godtzuch-
tliche affectie/ ruste wenschen.

Deposito feretro
nos ad precandum
convertimur.

Deus cordis mei,
pro peccatis matris
meae deprecor te, ex-
audi me per medici-
nam vulnerum no-
strorum quae pependit
in ligno & sedens
ad dexteram tuam, in-
terpellat pro nobis:
Scio misericorditer
operatam & ex cor-
de dimisisse debita
debitoribus suis: di-
mitte illi & tu de-
bita sua, si qua etiam
contraxit per tot an-
nos, post aquam sa-
latis: Dimitte Do-
mine, dimitte obse-
cro, ne intres cum
ea in iudicium.

Nemo a protectio-
ne tua dirumpat
eam, non se interpo-
nat nec vi, nec insi-
diis leo, & draco, sit
in pace cum viro &c.

Pro *requiem* ei po-
scamus affectu.

Den

Deo selven.

in obitu Theodosij.

Da *requiem* perfecte
tam iervo tuo
Theodosio, *requiem*
illam quam prepara-
sti Sanctis tuis.

Gheest/Heere/ aen uwen dienact Theodo-
sius, een volmaecte ruste, die ruste, die ghy
soe bereydt hebt aen utwe heylighen.

Den H. Augustinus. Anno 420.

Libro 9. Confessionum Capite 13.

Sit ergo in pace
cum viro.

Dat Monica su ruste 3p met haeren uwen.
Ten tweeden. Sy bestroyden haere graeven met
bloemen. Soo ghetuyghen:

Den H. Hieronymus. Anno 390.

Epistola ad Pammachium.

Ceteri mariti su-
per tumulos conju-
gum spargunt violas,
rosas, lilia, purpu-
reosque flores, & do-
lorem pectoris his
officijs consolantur.

Anderc mans stroyden op de graeven
haere hups. vrouwen/violetten/roosen/
lilien/ ende roode purpere bloemen/ende
mede troosten sy de droefheydt van haer ghy

Prudentius, Anno 420.

Hymno 10. Cathemer.

Nos lecta fovebi-
mus ossa, violis, ac
fronde frequenti.

Wy sullen de ghedeckte beenderen ber-
ten met Violetten/ en heel loof

Ten derden Sy nooyden de Priesters aen tafel op
dat sy voor de dooden souden bidden. Soo ghetuy-
ghen.

Den H. Clemens Romanus. Anno 126.

Libro 8. Constitut. Apostolic. Capite 44.

Qui in exequiis
mortuorum ad con-
vivium funebre invi-
tati estis, ordine, &
tū timore Dei epula-
mini, ut possitis pre-
ces pro defunctis ad-
hibere Deo, qui enim
Presbyteri, & Diaconi
estis, debetis sem-
per sobrii esse

Ghy sieden die op de nypbaert bandedoode-
ter miseltijt ghenoot sijt/ eet met ghy sieden
heydt/ende breefe Godts/op dat ghy boert
overledene Godt mooght bidden: want ghy
sieden die Priesters en Diakenen sijt/ moet
alijt maetigh wesen &c.

Origenes. Anno 226.

Libro 3. in Iob.

Op hieren den sterf-dagh / by een roepen-
de Religiensen met Priesters / noodende de
gheloozighe met de Ghewetelicheit / ver-
ordende oock de gebrekeeliche / ende armen
weesen / en weduwen / op dat onse Feeste
wijde tot eene ghedachtenisse van ruste aen
de sielen der overledene / wiens ghedachte-
nisse wy houden.

Den H. Joannes Chrylostomus, Anno 398.

Homilia 32. in Mattheum.

Daerom toeyt ghy de armen naer de doot
van uwe vrienden : waerom noodt ghy de
Priesters / op dat sy booz haer willen biddē
Ick weet wel dat ghy my sult antwoorden:
Op dat den overleden ruste verkrighe / ende
op dat sy den rechter besocht vnde.

Den H. Paulinus, Anno 420.

Epistolá 81. ad Alerthum.

Ghy hebt / o Alechi, op de uyt-baert van
uwe huyvrouwe Ruffina, vergadert in de Sa-
banden Apostel eene menichte van armen /
hoorprekers van onse sielen / die heel Roo-
men beart / haeren kost bedelen.

Ten lesten. Sy hielden het Jaer-ghetijde, ofte jaer-
lijck den dagh, op den welcken yemandt ghestorven
is. Soo ghetuyghen :

Origenes. Anno 226.

Libro 3. in Iob.

Op en hieren den dagh niet hande gehooz-
t / maer wy hieren den dagh hande doodt.

G Ter-

Celebramus mor-
tis diem religiosi
cum Sacerdotibus
convocantes, fideles
unā cum Clero invi-
tantes adhuc ege-
nos, & pauperes, pu-
pillos, & viduas fa-
turantes: ut festivitas
nostra fiat in memo-
riam requiei defun-
ctorum animabus,
quarum memoriam
celebramus.

Cur post mortem
tuorum pauperes
vocas? cur Presbyte-
ros, ut pro eis velint
orare, obsecras? non
ignoro te responsu-
rum: ut defunctus
requiem adipisca-
tur, & propitium ju-
dicem inveniat.

Patronos animarū
nostrarum pauperes,
qui totā Roma sti-
pem meritant, mul-
titudinem in aulam
Apostoli congrega-
sti.

Nos non nativita-
tis diem celebramus
sed mortis diem ce-
lebramus.

Tertullianus. Anno 230.

De Corona militis Capite 3.

Oblaciones pro defunctis, anama die Secimus.

Wp doen op den saerlijck seken dagh / of handen booz de dooden.

B E S L U Y T.

Alle dese booz ghemelde ceremonien van de waere ende recht sinntghe Kercke worden nu ter tijdt noch ghebruickt inde Roomsche Kercke / ende niet by Anders: ghesicht ergo dese sijn dies aengaende af-geworpen van de Waere Recht sinntghe Kercke / ende bande Roomsche niet.

AEN

AEN-SPRAECKE
TOT ALLE
ANDERS-GHESINDE.

Bemide Vrienden: Ick en hebbe dit teghentwooz-
digh Tractaet niet willen sluyten / vooz al eer
ick u l. met een broederlijck gheinoet / ende in alle
opzichtschap soude aenspreken: Ick bidde u l. dooz
de Medede des Heeren/dat ghy een wepnigh van kant
wilt stellen alle bitterheydt des gheinoets / ende
partijdigheydt / ende by u selven eens rijpelyck o-
verleggen / wat u l. van uwe leeraeren deurgaeng
toer inghedrukt in andere materien / de wise sy
u alle wijs maecken / dat sy begeren in eene ma-
terie / die vooz ong soo klaer leyt als den middagh/
namelijck raeckende de Pelgrimagien, soo ghy boven
hoort sien. Durben sy/ ende in haere schriften opent-
lijck stellen/ende mondelyng verkondighen/dat de
vnde Christenen haere pelgrimagien hebben ghe-
maect / niet uyt besondere devotie, ende sonder bysondere
belofsen, ende dat sy eerst opghetamen zijn ten tijde
van Constantinus de Groote, daer nocht ang soo men-
te onde ende treffelijcke Out-baders / gelyck ghy
oben nu ghesien hebt / gantschelijck contrarte ghe-
spogghen: denckt wat sy u l. moeten leeren ende
wijs maecken in andere dinghen/die misshien soo
klaer niet en ligghen: ofte wel/ soo uwe Leeraeren
het houden met de vooznoemde heylighe Out-ba-
ders / ende u toe-stemmen dat het waerachtigh is
al het gheue dat sy (aengaende alle de Cerimonien/
vande welcke in dit Tractaet / ende mijne andere
Coeraten vande Missen, ende eeren der Reliquien, wort
zich handelt) beschryben / ende verhaelen; soo
vraaght haer dan / om wat reden dat sy alle die
vnde ghewouten vande eerste Kercke (die sy self
segghen rechtstunigh gheweest te zijn) hebben
vertwooz-

100 Aenspraecke tot de Nieuw-ghesinde,
berwoopen / ende af-gebroken ?

Segghen sy / dat sy oir ghebaen hebben / om dat
die voorszeyde ghewoonten / ofte scrijben teghen
Schriftuere / ofte wel niet die niet ober een en ho-
men : Voor eerst, ghy kont u teghen haer hehelsen
met alle de Schriftuer-plaetsen die sijn in dien eynde
van elck in 't bysonder hebbe voorsz-ghesiet.

Ten tweeden: Wie sal konten ghelooen / oft
redelijck sprekende / konnen aen-nemen / dat alle
Oud-vaders / oock vande eerste 400. jaeren / alle
kercke oprecht ende rechtsinnigh was / niet bet-
ter ten minsten / soo wel niet ghemeren en hebben
wat teghen Schriftuere was / oft voorsz-als niet
ghentvoorz-alshe Leeraren / oft ghy self: Verheben
dat het niet sinnen en waer / te seggen / dat de ker-
ke Christi vande eerste 400. jaeren / soude oprecht
weest sijn / ende dat sy nochtans in haeren heelen
uytwendighen handel (den welken een vande vrom-
paelsse deelen der kercke is *Hebr. 13. v. 7.*) soude
doelt hebben / ende ghescreuen teghen Schriftuer.

Segghen sy / dat sy dit al te waer hebben af-
broken / om dat het Superstie is: waerghy haer
dat het superstie kan wesen / 't ghene de waer-
de rechtsinnighe kercke heeft ghelooen voorsz-
ende voorsz-Godis-dienstigheyt: Waerghy hoe de
de kercke / te weten vande eerste 400. jaeren / kan
soo vol van superstien gheweest sijn / ende die
reghenstaende / oprecht / en rechtsinnigh: ten is
ghenoegh / te segghen / dit / of dat is Superstie: dat sy
u eerst te hozen leeren wat Superstie is: segghen sy
dat het al voorsz-Superstie ghelooen moet worden
't ghene blycken het woordt oft bevel Gottes
ghene wederom in die Schriftuer-plaetsen by de
handt / ende tocht dat dese hoven-ghemelde cere-
nien niet en sijn blycken het Woordt Gottes docht
sy willen honden staen / dat Godt niet sulcx gheloo-
den en heeft / en oversulcx dat sy daerom superstie
sijn / waerghy dan / hoe het komt dat het byten
den Sondaggh in de plaetse vanden Sabbodh
haer gheene superstie en is / hoe het Doopen
101/102

inderen in volle ghrinepnte/ende niet in de hupfen/
gheene superstittie en is / hoe het ontfanghen van't
Nachtmael maer vier mael s' Jaers gheene super-
stittie en is / er aengesien niet van al oft / van Godt
geboden en is. Hoe sy haer keeren / of wonden / sy
willen u / indien ghy maer u bestant wile te
verck stellen / inder ewigheyt niet kunnen bewij-
sen dat alle die oude Ceremonien vande eerste Kert-
le / die nu ter tijdt noch ghebruyekt worden inde
Roomsche Kercke / superstittie sijn.

Doch segghen sy / dat sy die af-ghebruyken hebben/
er oorsackien van de misbruycken die daer mede
soo sy segghen) allenshengs ghemengghelt warden:
Wel woort met den H. Gubt. Dader Hieronymus, Epist.
ad Rom. De schult van weynighe, en kan gheenen hin-
der doen, aen de heele Religie.

Ten tweeden, datmen de misbruycken wegh neemt/
ende dat het ghebruyck blyve / volghens den groot-
teghel vande Gheleerde.

Somma, alle de Ceremonien / die sck tot noch toe in
kerckelike kleyne tractaetsjens hebbe upt-gheghe-
ren / komen ober een met de H. Schryftuer / ende sa-
men met die van de waere / ende rechtsinnige Kere-
cke / ghelijckmen upt de Out-baders van die tijden
verpuren kan. Ergo soo en sijn sy ten eersten gheene
superstittie, ergo / ten tweeden soo is de Roomsche Kere-
cke s-aengaende noch de waere / ende rechtsinnige
kercke / ergo / ten derden, soo is onse Weder partije
niet af-ghetwcken van de waere Kercke / aenghe-
ken dat sy dit altemaal booz superstittie hout / ende
vermerpt.

Wel aen / Beminde Vrienden, Hoe lanck sult ghy kreupel
sijn op twee zijden? soo de Heere uwen Godt is, volght hem
nae, ende soo het Baal is, volght hem nae. 3. of 1. Reg. Cap.
17. v. 21. Volght de Roomsche Catholycke Kercke in
diesem sy waerachtigh is / ofte soo de uwe waerach-
tighe / volght se / maer 't en kan de waerachtighe
kercke niet wesen / die de waerachtighe Kercke ver-
werpt / ende een van haere booznaemste deelen hout
booz superstittie / dat doet uwe hedendaeghsche Kere-
cke

102 Aenspraecke tot de Nieuw-phefende.
ke aengaende den heelen uytwendighen handel van de
oude waere Kercke / ergo de uwe en kan dief-af-
gaende de warre Kercke niet wesen; ter contrarie
de Roomsche Catholijche Kercke aenbeert / ende ge-
huypcht al het ghene dat de oude waere Kercke aen-
beert / ende ghehuypcht heeft / ende vooz goet ghe-
houdt en vooz Godts dienstighen / Ergo de Room-
sche Kercke / moet noodtsaeckelijck / ten minsten
aengaende den heelen uytwendighen handel, de waere
ende oprechte Kercke wesen. Dolght dan die / want
u daer aen / ende ick verschere u van Godts weghen
dat ghy naer de Pelgrimage van dit leuen door
rechte weghen sult wandelen naer het hemelich Jeru-
salem, alwaer ghy Godt aenschijn aen aenschijn ver-
schouwende in der eeuwigheyt hem sult lofen en
danken. **¶ Welck ick u t. allegaer wensche uwer
herren. Amen.**

F I N I S.

P R I V I E
A P P R O B A T I E.

Dese Tractaetjens gheintituleert, Cerimonien vande Processien, vande Pelgrimagien van het Wy-water, ende vande Begravenisse inde H. Roomsche Kercke, bevestight byt de H. Schrifture ende de Out-vaders door den Eerw. P. CORNELIUS HAZART Priester der Societeit Iesu, niet inhoudende dat strydt teghen het Catholyck Gheloof oft goede zeden, zyn seer goet tot onderrechtighe der Nieuw-ghesinde, ende tot versterckinghe der goede Catholycken, ende daerom weerdigh te licht te komen door den druck. Actum den 23. October, 1659.

GUILL. BOLOGNINO

S. Theol. L. Eccles. Cath.

Can. & Lib. Censor Ansv.

P R I E

P R I V I L E G I E .

PHILIPPVS by der gratien Goets
 Coningh van Castillien, van A-
 ragon, &c. Hertogh van Bra-
 bandt &c. heeft gheconsenteert ende
 ghepermitteert, consenteert ende per-
 mitteert aen MICHEL CNOBBAERT,
 alleen te moghen drucken sekere
 Boeckskens gheintituleert *Vytwendige
 handel ofte Cerimonien vande H. Roomsche
 Kercke, aengaende den heylighen dienst van
 de Misse, het eeren vande Reliquien der Heylighen,
 de Processien, de Pelgrimagien, het
 Wy-water, het begraven der dooden &c. die
 toont vyt de H. Schrifture ende de HH. On-
 vaders door den Eerw. P. CORNELIUS HA-
 ZART Priester der Societeyt IESV: Ver-
 biedende alle andere Boeck-druckers
 de selve naer te drucken oft te contrefeyten,
 op pene inde opene Brieven
 begrepen. Ghegheven in Brussel den
 8. October, 1659.*

Onderteeckent
 LOYENS

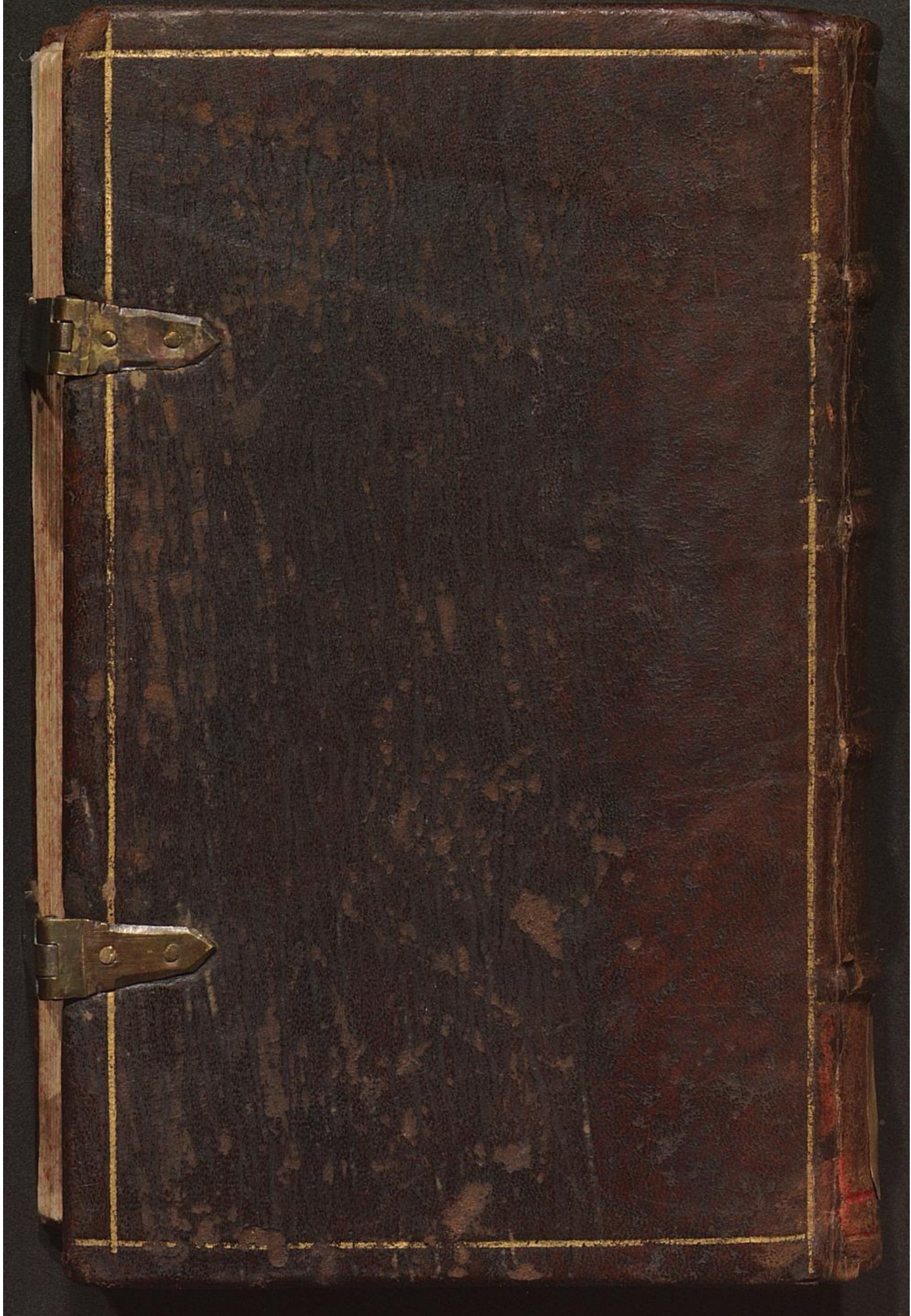

CONTROVER
HAZARD
PARIS. S.

Th

6194